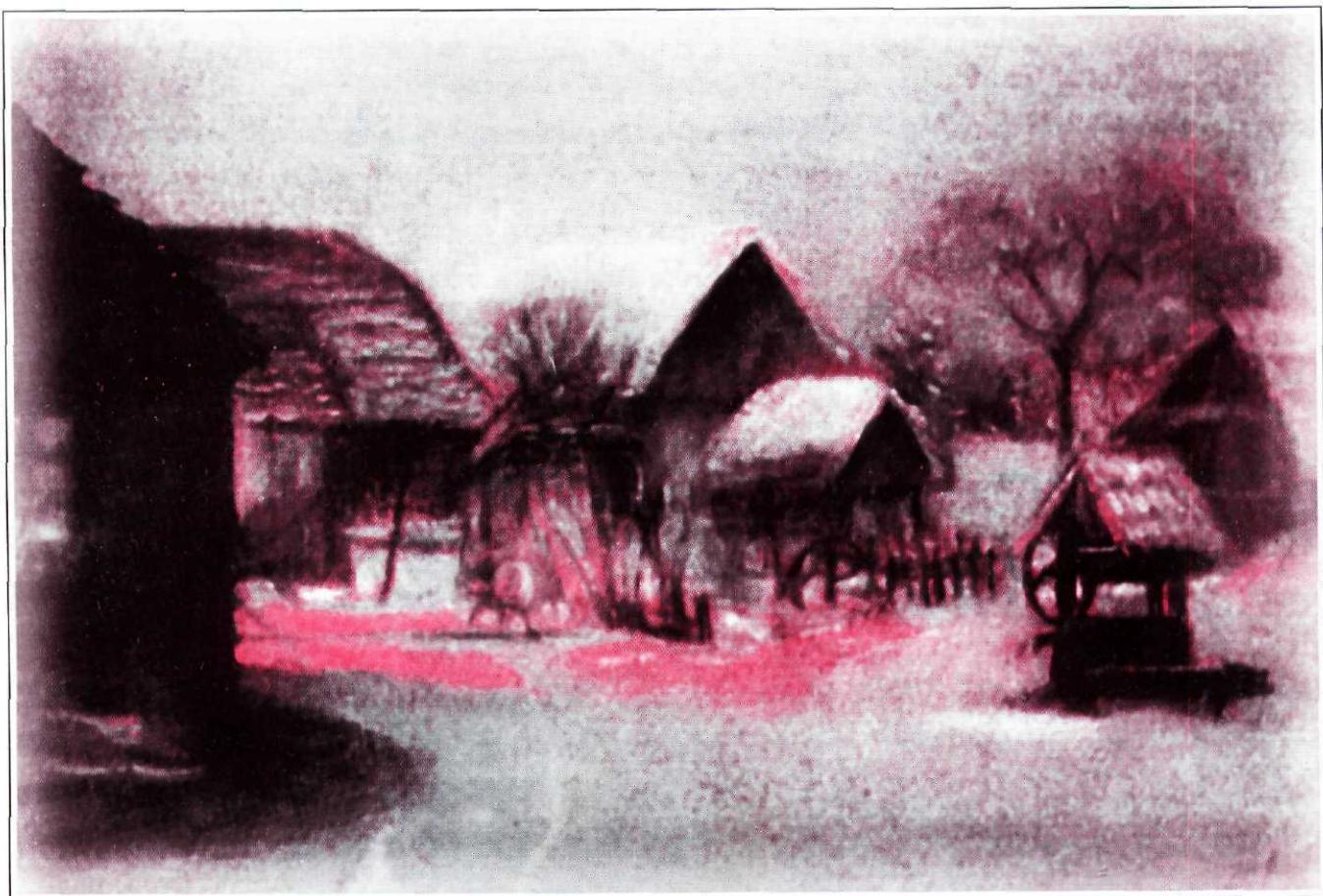

politički
ZATVORENIK

GODINA XI. - PROSINAC 2001. CIJENA 15 KN

BROJ

117

*Sretan Božić i
Nova Godina!*

politic ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Jure Knežović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežović

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV.
tel: 01/48 72 433, fax: 01/48 72 466

PRIJELOM TEKSTA I TISAK
»MINIPRINT« Varaždin, T. Ujevića 32

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 30101-678-75868
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

***

ISSN 1331-4688

***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/hdpz/>

Na naslovnoj stranici:
Zorka Sever: Božićna noć - Popovača
(1943., pastel)

Zemljovid na posljednjoj stranici: Vincenzo Maria
Coronelli Contado di Zara, zemljovid zadarskog
područja, Mletci, oko 1700.

PREKO GRANICE PODNOŠLJIVOSTI

Kad su njemački novinari pitali jugoslavenskog ministra vanjskih poslova, može li se očekivati da nakon pada Miloševića Srbija prihvati odgovornost za agresiju na Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, on je odgovorio da žali zbog onoga što se u Bosni dogodilo, pa bi se tu to moglo očekivati, ali s Hrvatskom postoje stari računi još od Drugoga svjetskog rata, pa se to tamo ne može očekivati. Toga sam se sjetio, gledajući hrvatskog ministra kulture kako na Dunavu u Iloku drhće od zime i čeka da mu Srbija vrati ono što je pokrala u hrvatskom Vukovaru, a ona ne vraća sve, nego "parče po parče", da što dulje traje i što više kmetske zahvalnosti izcijedi iz hrvatskog ministra.

Svagdje se i oduvijek lopova kažnjava i prezire, a ne da mu se od zahvalosti što je po Hrvatskoj, a naročito u Vukovaru, na najizopačeniji način pobio narod, porušio grad, opljačkao sve pa i umjetnine, protjerao hrvatski narod s najlonskom vrećicom u ruci i suzama na očima, i ucvilio nevinu dječicu, a ministar sada toga srpskog tata drhćući dočekuje da primi od njega, upravo s kmetovskom servilnošću zahvalan, ukradenu umjetninu. To će onda provesti pokraj grobova nevinih žrtava, onih koji su do zadnjeg daha čuvali to kulturno blaga, da ga barbari ne ukradu. To je ponižavajuće. Zastrašujuće je, pak, kad taj ministar bez pokrića obećava da će sada, kad je lupež vratio dio ukradenih predmeta, biti uzdignut za partnera, sve će mu biti oprošteno i pred nama je harmonija budućnosti. Tko je taj koji se u ime toliko ožalošćenih, oštećenih i još uvijek u svojoj zemlji obespravljenih, drzne oprashtati? Zar nije mogao bar od mладог ministra vanjskih poslova SRJ naučiti, da postoje stari i nedavni računi?

*Predsjednik HDPZ-a
Jure KNEZOVIĆ*

DRŽAVA I SLOBODA

Najpodmuklja klopka koja se Hrvatima posljednjih godina podmeće, jest sustavno stvaranje uvjerenja, da je ideja nacionalne države suprotstavljena ideji slobode. U civiliziranom svijetu taj je problem davno riješen i na teorijskoj i na praktičnoj razini: nacionalna država nije negacija, nego afirmacija ideje slobode i načela pravde.

U nas, međutim, gdje je potrebno diskreditirati i obezvrijediti nacionalnu državu kako bi se postigli neki drugi, nadnacionalni ili anacionalni ciljevi, ta se jeftina manipulacija iz dana u dan ponavlja i tako nalazi uvijek nove pristaše. To možda i ne treba začuditi u narodu, u kojem se ridikuli pretvaraju u političare, a političari u cirkuske zabavljače, koji sve većim banalnostima zadobivaju sve veću potporu, samo ako ih umiju izreći na bombastičan način. Nema nijedne laži kojoj masa ne će povjerovati, samo ako je dovoljno fantastična.

Jedna od tih fantastičnih laži jest ona, da je pojedinac sve, a narod ništa i da je pojedinac iskon i svrha demokracije, dok narod sa svojim polaganjem prava na nacionalnu državu nužno pristaje na ograničenje demokracije, jer daje to prva žrtva koja se u temelje države mora ugraditi. A svi mi vrlo dobro znamo, da nema slobode pojedinca bez slobode naroda, i da se sloboda naroda ne može ozbiljiti bez postojanja nacionalne države, kao instrumenta za osiguranje najrazličitijih interesa pojedinaca i skupina. Samo slobodan narod može posredstvom vlastite države slobodno pristati na ograničenje svojih prava ili ustupanje dijela suvereniteta sklapanjem različitih međunarodnih ugovora. Time on prividno suzuge prostor samostalnoga, suverenog odlučivanja, ali se zapravo, u biti, potvrđuje kao slobodan, samostalan i suveren.

Rob se ne odriče niti se može odreći svoje slobode, jer o njoj ni na koji način ne odlučuje. On je objekt, stvar, predmet trgovine. Slobodan čovjek, baš kao i slobodan narod, manifestira svoju slobodu ne samo onda kad nije sputan vanjskim ogradama, nego i onda kad se dragovoljno, suvereno odlučuje pristati na ograničenje svoje slobode.

Ovaj poučak, primjenjen na sadašnji hrvatski trenutak, treba značiti da Hrvatska ne će osigurati svoju slobodu i neovisnost pasivnim prepuštanjem vladajućim trendovima u suvremenom svijetu, nego upravo obrnuto, u svakom pogledu treba jačati svoj međunarodnopravni, politički, gospodarski, kulturni, pa i vojnički subjektivitet, da bi se u određenom trenutku, ako to na zakonit način odluči većina njezinih građana, slobodno, bez prisile i nužde, možebitno i odrekla dijela suvereniteta u korist kakvoga srednjoeuropskog ili sličnog saveza, uvijek na način koji nije neopoziv i koji budućim naraštajima ne će predstavljati trajan i tegoban teret.

U posljednja dva stoljeća Europa i svijet vidjeli su mnoštvo raznolikih projekata tzv. novoga svjetskog poredka. No, danas više nema ni kamena na kamenu od napoleonskih imperija, Svetih alijansi, sveslavenskog carstva, žabokrećine Društva naroda, komunističkog nazovi raja, Mussolinijeva Rimskog carstva, a još manje od Hitlerova novoga europskog poredka. Svi su se ti, nekad privlačniji, a nekad manje privlačni, nekad moralni, nekad posve amoralni, ali uvijek ambiciozni projekti, istopili poput lanjskog snijega, a nacionalne su države i dalje itekako žive i životno sposobne. A zašto bi onda Hrvatska morala odumrijeti? Samo radi toga, što su tzv. klasici marksizma tako učili?

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

MRIJETI TI ĆEŠ, KAD POČNEŠ U
IDEALE SVOJE SUMNJATI!

Razgovor s dr. Milom Bogovićem,
biskupom gospicko-senjskim. 2

Pripremio: Andrija VUČEMIL

INTERNACIONALISTI I
KOZMOPOLITI RASPRODAJU
HRVATSNU. 5

Ivan GABELICA

DR. FRANJO TUĐMAN: UZ
DRUGU OBLJETNICU SMRTI . . . 7

Josip Ljubomir BRDAR

NOVI HRVATSKI BLEIBURG
ZAČET U CAFÉ DEN HAAG (3). . . 8

Mato MARČINKO

KAKO JE TO, PET GODINA
UREĐIVATI POLITIČKI
ZATVORENIK?. 11

Tomislav JONJIĆ

PONOVNO U BORBU ZA PRAVA
POLITIČKIH ZATVORENIKA! . . 13

Jure KNEZOVIĆ

DAN JUGOSLAVENSKE
REPUBLIKE OBILJEŽEN
KRESANJEM PRAVA HRVATSKIH
POLITIČKIH UZNIKA!. 15

Jure KNEZOVIĆ

BILI SMO U VUKOVARU
18. studenoga 2001. 37

Ivan RUDEC

NEKA IM BOG UDIJELI MJESTO
KOJE ŽRTVAMA PRIPADA!. . . . 38

Jure KNEZOVIĆ

KOMEMORACIJA NA DAKSI. . . 41

Dr. Augustin FRANIĆ

REPRESIVNOST
JUGOSLAVENSKOG SUSTAVA
U HRVATSKOJ 1945. (XV.) 50

Dr. Josip JURČEVIĆ

PREDĆIRILOMETODSKO
PODRIJETLO GLAGOLJICE I
GLAGOLJSKOGA
BOGOŠLUŽJA (10.). 54

Mato MARČINKO

MRIJETI TI ĆEŠ, KAD POČNEŠ U IDEALE SVOJE SUMNJATI!

Razgovor s dr. Milom Bogovićem, biskupom gospočko-senjskim

Preuzvišeni, ovo je naš drugi razgovor za javna glasila. Prošlo je gotovo godina dana od razgovora za *Hrvatsko slovo* o Vašoj biskupiji i općedruštvenim temama i problemima, a u ovo današnje predbožićno, adventsko vrijeme želim razgovarati s Vama s gledišta bivših političkih zatvorenika okupljenih u Hrvatskome društvu političkih zatvorenika za naše glasilo *Politički zatvorenik*. Napominjem da je ovo naše današnje vrijeme i vrijeme povratka na vlast u bivšim socijalističkim zemljama recikliranih i u demokrate prerušenih komunista koji u svojim zemljama, pa tako i u Hrvatskoj odradjuju posao za sebe i svoje zapadne sponzore. Oprostite mi što će ponekad upotrijebiti malo teže riječi, ali vremena su takva, teška i tamna, bez jasne perspektive, gotovo bez izlaza iz mračnog tunela tranzicije. Ostaje nam, dakle, samo kršćanska nada. Uvjeren sam da nam iskreni i dubinski razgovori o svim problemima hrvatskog društva mogu pomoći da prijeđemo i prevladamo ovo prijelazno vrijeme.

Dakle, preuzvišeni, kako Vi kao "mlad" biskup u "mladoj" biskupiji podnosite i prevladavate to prijelazno vrijeme uz činjenicu da je veliki dio Vaše biskupije doživio i preživio najteže ratne strahote?

Hvala lijepa što ste mi dali prigodu da i preko ovoga lista progovorim. Nije lako govoriti ljudima iz kojih je težak život, i to život u zatvoru za ideje za koje su živjeli, držeći su da su one oslobođajuće za čovjeka, pogotovo za nas Hrvate. Suosjećam s vama i želim da na toj vašoj rani nikne cvijet, a nipošto da raste trnje, da se ne bore na način kako su se neki borili protiv vas, oni koji su vas odveli u zatvor. To vi, dakako, i ne mislite jer ste kršćani, da želite prevladati neprijateljstva koja su bila prema vama, na kršćanski način, tj. na izgradnju, a nipošto na rušenje. Ja sam mlađ kao biskup, ali inače po godinama sam dosla star - imam 62 godine. Došao sam ovamo u ovaj kraj sa sviješću da ovdje treba, štono kažu, skočiti, a ne misliti na neko drugo područje gdje se skače, gdje se radi. Treba gledati kako sve svoje sposobnosti ugraditi u dobro ovoga naroda. Kad govorim o ovome narodu ne gledam ga kao

Pripremio:

Andrija VUČEMIL

nešto izdvojeno, nego kao nešto što je sastavni dio našeg hrvatskog bića i naše Hrvatske države. Ovo je nadasve važno područje naše domovine, jer povezuje hrvatski sjever sa hrvatskim jugom. Ne bih htio da ono postane neki tek dugi most preko kojega se ide odozgor prema dolje i

Dr. Mile Bogović

odozdo prema gore, nego da ovdje ljudi zaželete živjeti i ostati, da ovdje bude plodova i kršćanskoga i hrvatskoga duha. Evo to sam shvatio kao svoj zadatok. Tome će se posvetiti pa - daj Bože! - da moj život bude kao biskupa bude na korist Crkve i hrvatskog naroda na ovom prostoru.

Kad razgovaram s bivšim političkim uznicima, ne samo u Hrvatskoj, sve nas zabrinjava i muči činjenica da u tzv tranzicijskim zemljama komunisti ne odgovaraju za počinjene zločine niti se njihova ideologija (koja je, nota bene, poslala u smrt više od stotinu milijuna ljudi) proglašava zločinačkom. Mi, politički uznici i žrtve totalitarnog komunističkog sustava, posebno smo osjetljivi na

to. Kako se kao kršćani i katolici nositi s tom činjenicom?

Ja će najprije odgovoriti na to kao povjesničar. Vi znate tko je diktirao svjetski poredak nakon I. svjetskog rata. Poslije je taj nametnuti Versailleski poredak Njemačka htjela srušiti i izazvala II. svjetski rat, ali je opet bila poražena od istih sila koje su diktirale opet svoj poredak. Među pobednicima koji su diktirali poredak, bili su i komunisti, bila je i Rusija. I tu je vidim ključ činjenice da ni jedan komunistički vođa nije došao pod sud, jer bi se jednostavno ona konceptacija koja je nametnuta 1945. time narušila. I antikomunisti se boje što bi bilo, da se postavi u pitanje poredak koji je uspostavljen nakon rata. Evo mislim daje tu ključno pitanje i naše sudbine ovdje - pitanje Hrvatske. Jer, mi smo 1918. bili na strani poraženih, a NDH 1945. je bila na strani poraženih. Poredak su diktirali pobednici. Pobednici i sada ne puštaju kormilo iz ruke i žele onaj poredak očuvati i onaj odnos snaga koji je bio 1945. Zato su ti koji su diktirali poredak popustljivi i prema komunistima jer su u odlučnom momentu bili s njima. No, to je politika. Mi znademo što je politika, a što je kršćanski humani stav. Mi možemo kao kršćani naučiti iz svojih nevolja, iz muka, iz svega onoga što smo podnijeli, u smislu da je svaka nevolja poput jedne stepenice koja te može srušiti jer se treba uspeti, ali koja ti pomaže, uz napor da se popneš više. Ja će reći to iz jednoga svojega životnog iskustva. Moja sestra ima između ostalog i jedno hendičepirano dijete, ali kad je sada sretnem, doživljavam je duhovno mnogo profinjenijom nego je bila prije. Dakle, nevolja ju je dignula. Nevolja, dakle, može "prisiliti" čovjeka da svoju duhovnost digne na jednu višu razinu. Onda je ona spasonosna. U tom smislu i vi koji ste bili u zatvoru, vi kojima se to ne priznaje, ne honorira se ni danas kad ste mislili da je došlo za to vrijeme. Treba, dakle prevladati i tu sadašnju odbačenost, biti jači. To može biti novi pozitivni izazov. Jer takav izazov nemaju oni koji su stalno na pobedničkom mjestu, koji se nisu naučili savladavati teške prepreke. I svakako na taj način možemo reći da je i ova vaša prigoda jedan izazov za još jedno dublje,

veće ljudstvo i kršćanstvo. I ja vam želim da tako to živite.

Kad govorimo o zločinima i kazni ne možemo, a da se ne osvrnemo na Domovinski rat. Mi smo posebno osjetljivi i teško nam pada izjednačavanje žrtve i agresora, a osobito nas zabrinjavaju optužbe i suđenja herojima koji su branili i obranili Liku. Kako Vi i Vaši vjernici to podnosite i kako se narod drži?

Pa, svi smo mi koji smo tu blizu, izbliza pratili što se ono zbijalo 1991. godine. Svi smo mi bili zbunjeni reakcijom Međunarodne zajednice, a i određenih struja kod nas. Jer za mene je osnovno pitanje i to sam ga mnogo puta izrazio što Međunarodna zajednica, odnosno ti koji optužuju Hrvatsku i Gospić, što oni zapravo misle: je li 1991. Gospić uopće trebalo braniti? Je li Hrvatsku tada trebalo uopće braniti? Mislim da je tu ključ za razumijevanje, jer mnogi i od onih koji sada kažu kao da je jedno i drugo trebalo braniti, bili bi zadovoljniji da se nije branilo ni Hrvatsku, ni Gospić. Vratimo se malo unatrag, pa vidimo kako su se onda izražavali. Njihove stare želje dolaze kroz razne inicijative i nakon što su Gospić i Hrvatska obranjeni. Naše je polazište bilo i ostalo isto: i Gospić i Hrvatsku trebalo je tada braniti. Mi, dakako, drugačije gledamo na onoga tko je to izveo. To su branitelji. Mi ih ovdje u Gospiću znademo imenom i prezimenom. Doista, ako su oni učinili dobro djelo ovom narodu, ovom kraju, onda bi trebalo u prvi plan staviti njihove zasluge i s time ići naprijed. Pri odmjeravanju loših poteza treba voditi računa da je onda trebalo misliti kako jednostavno opstati. Na drugo je teško bili i misliti. U tom svjetlu vidjeti i prosuditi što je bilo učinjeno nevaljano, ali ne izgubiti nikada iz vida ono pozitivno, onu žrtvu koju su oni dali i učinili. Drugi nisu to učinili, nisu pokazali spremnost na žrtvu za druge. Mislim da je zahvalnost doista velika krepst. Kao biskup i kao povjesničar svjestan sam da se ne smije nikada zločin opravdavati, ali da bi se sve ispravno odvagnulo, treba upoznati povjesni kontekst, shvatiti cjelinu, ne ići izdvajati nečiju manu, pa onda s njom mahati kao da je to taj čovjek. Ne gledati izdvojeno ni slabosti koje su bile u Gospiću, nego vidjeti cjelovito što je tu zapravo bilo, da se tu branio jedan grad koji je bio pred uništenjem. Dakako da taj način

Biskup Bogović i Andrija Vučemil

gleđanja ne vrijedi samo za hrvatsku stranu. Nije bez razloga rečeno da su i pobunjeni Srbi bili pod psihozom straha koji ima korijene u drugom svjetskom ratu. Vi koji ste bili u zatvorima znate zašto se bili i kako vam je teško kada se ne uočava ta vaša žrtva i ne vrednuje, ne samo zbog vas, nego i zbog dobro naroda. Tako se sigurno osjećaju i oni koji su ovdje branili Gospić, kad ne nailaze na razumijevanje sa strane onih koji bi bili dužni to pokazati.

U hrvatskoj društvenoj i političkoj zbilji dogodila se svojevrsna inverzija. Bivši komunisti, kad im se počeo globalno urušavati sustav, preko noći postali su demokrati i promicatelji integracija u mrski kapitalistički sustav, a mi koji smo bili borci za ljudska prava, demokraciju i privatno vlasništvo i njihove žrtve koje su odrobijale milijune dana robije, postadosmo natražnjaci, eurofobi, zadrti nacionalisti. Oče biskupe, u čemu je kvaka, Vi ste povjesničar i teolog, ima li u povijesti i u svjetonazorima ovakvih primjera, te kako ostati normalan i moralan u ovakvoj nemoralnoj Hrvatskoj?

Pa, možda je ovo pitanje postavljeno previše u crno-bijeloj tehnici, ja ne bih rekao da su svi toj komunističkoj kategoriji. Ima tu svakako šarenila i ja mogu reći da sam na mnogo mjesta video doista iskrenih želja kod nositelja vlasti da se narodu pomogne što se više može, ali drže da su nam mogućnosti djelovanja veoma sužene. Poštujući učiniti ono što je u ovim okolnostima moguće. Dakako da ima profitera. I meni se čini da već dugo po ovome našem moru slobodno plivaju neki tipovi kojima u drugim sredinama ne dopuštaju da izrone. Ovdje osvajaju i medalje za hrabrost. Njima nije toliko stalo da se za Hrvatsku kao državu i za hrvatski narod mnogo učini,

nego zapravo, kao što sam rekao, svoju veličinu gledaju upravo u tome da nekoga ponižavaju, nekoga ruše, a to u određenim okolnostima dosta i uspijevaju. Ja sam baš danas na jednom mjestu rekao da je kod nas u Hrvatskoj dosta raširena psovka. Ljudi nisu zadovoljni da ruše (psuju) tek nekoga «sitnoga sveca», nego idu odmah na Boga. Ima destruktivnosti koja upravo uživa da drugoga ponižava; i što je on možda u svojim idealima viši, čišći, nastoji ga se što više oblatiti. To je pod vidom senzacije jako prihvatljivo, ali pod vidom morala je u potpunosti neprihvatljivo.

Postavljeno mi pitanje previše je u crno-bijelim bojama da bih trebao malo dulje razmislići o njemu da dadem neki suvisli odgovor. Ovo je više razmišljanje i traženje odgovora, ali ne i odgovor.

U ovo predbožićno vrijeme svakako moramo razgovarati i o gororu mržnje, grijehu i oprostu, a u skladu s ovim ranije propitkivanim. Ovih dana objavljena je poslanica Hrvatske biskupske konferencije, a u Saboru se raspravljaljao o Zakonu o vjerskim zajednicama. Vladajuća garnitura preko svojih kontroliranih medija (a kontroliraju gotovo sve) koje uređuju uglavnom ljevičari otkrila je svoje pravo lice i potekao je govor mržnje. Kako se nositi s tim, kako oprostiti i kome oprostiti kada nema pokajnika ni pružene ruke, sve je dobro i ponosljivo dok im povlađuješ, a kad se malo uspraviš i pokažeš vlastitost i osobnost, neprijatelj si? Ne vraćaju li nam se već proživljena vremena?

Ti u svojem pitanju donosiš jake zaključke, pa je teško to sada odmotati i onda početi iz početka. Ja na ovoj našoj sceni vidim ipak više faktora. Ti možda jako povezuješ službeni stav Vlade ili Vladu samo s određenim medijima i medijskim kampanjama. Ja sam bio jučer na sastanku s najistaknutijim predstavnicima te Vlade. Vidim da i kod njih postoji veoma veliko nezadovoljstvo određenim medijima koji nameću neku svoju logiku koja nije vladina logika. Možda ima nekih u Vladu koji imaju veze s time, ali ja ne bih to zaključio, dakako ni isključio kao mogućnost. Gledam odvojeno na medije i na Vladu. Čini mi se da ovi mediji Vladu kao cjelinu često čine jako lošu uslugu. I oni u Vladu oni imaju velikih teškoča s medijima. I u Vladu bi željeli kad bi mediji poticali na

rješavanje stvarnih problema, kad bi poticali ono dobro, pozitivne snage u društvu. Ne bih svu kampanju prema braniteljima, prema Domovinskom ratu i prema Crkvi, pripisao službenom stavu današnje vlasti.

Nedavno ste bili izvan domovine u dalekoj Australiji. Kakva je sad situacija s dijasporom, kako oni doživljavaju sadašnju Hrvatsku i ima li nade da se itko u ovakvu vratí?

Ove godine bio sam u svibnju u Kanadi, a nedavno sam se vratio s pastoralnog počinka hrvatskim katolicima u Australiji. Na jedan i drugi put potaknut sam trima razlozima.

Prvi razlog je što sam osjetio da je nekačko olabavio odnos između iseljene i domovinske Hrvatske. Moga bi netko steći dojam da je to želja i Crkve u Hrvata. Međutim Crkva ne dijeli takav stav, ona želi da Hrvati izvan domovine budu doista čvrsto povezani uz svoj zavičaj. Neka im to ne smeta da se uključe i u drugu svoju domovinu, ali da ne zaborave.

Dруги је разлог што је моја Biskupijanarseljenja od svih biskupija u Hrvatskoj. Mnogi су одавде otišli i raspršili se по cijelome svijetu. Želio sam se i s njima sresti, da ih povezem i da им kažem што се оvdje zabilo i зашто smo osnovali biskupiju.

Treći je razlog, da potaknem te ljude да svoj teško stradali zavičaj,ako mogu, nešto i pomognu.

Čini mi se da je pod sva ta tri vida bilo korisno da sam išao van. Dakako da ja kao biskup u prvom redu nastojim utvrditi onu istu vjeru, onu istu nadu koju propovijedam i ovdje, i da oni još bolje osjetе da, bez obzira gdje bili, da smo uvijek pred istim Bogom i u istoj Crkvi. Imam dojam da su ljudi bili zadovoljni što ih je posjetio biskup iz domovine, i ja sam zadovoljan, pored svega toga što je to bilo veoma naporan. Na koncu, mogu reći hvala Bogu da sam mogao krenuti i da sam izdržao tako naporan put i tako naporan posao.

Što se tiče povratka, čuo sam svakakvih ideja i svakakvih misli. Svakako mogu reći da ima ljudi, koji bez obzira na prilike, planiraju povratak u domovinu. No, tih je malo. Drugi kažu da bi se vratili kada bi se između Hrvatske i Australije sklopio neki ugovor o mirovinama. Treći, koji su stekli veliki kapital, stekli su ga zato jer su ga znali čuvati i držati na sigurnom mjestu. Ovdje još ne vide da su našli tako sigurno mjesto i ne žele riskirati, bez obzira koliki oni bili Hrvati. Oni u prvom redu gledaju kako će i gdje će osigurati svoj kapital. Ja

mogu također sa žaljenjem konstatirati da sam prošao i Kanadu i Australiju, gotovo sve naše zajednice, gdje ima dosta hrvatskih milijunera, ali nijedan se nije nastavio, nakon što sam ja govorio kakve su prilike kod nas, pa rekao, evo ti, biskupe, tisuću dolara pa pomogni onoj sirotinji iz mog zavičaja. Prepoznao sam i u Kanadi i u Australiji hrvatsku velikodušnost, ali ta krepost i ondje resi onoga malog čovjeka koji se ovdje borio s nedaćama, koji razumije onoga koji je stradao. A bogataš je usmijeren na dobitak. Bez obzira je li Hrvat ili ne znam koji, on će uvijek paziti na to da mu to netko ne uzme, kao da jednostavno nema mogućnosti da razumije onoga koji je u nevoljama i da shvati da je sredstvo samo i uvijek sredstvo, a ne cilj, tj. da je i novac samo sredstvo za bolji život, a ne za to da ga se skuplja.

Ovaj cijeli naš razgovor zamišljen je kao božićna poruka i podrška u dobrim nakanama onih koji su strahovito trpjeli u nenarodnim režimima, recite nam nešto što biste željeli svakako reći, a ja Vas nisam pitao, možete nam uputiti i prijekor ako smo ga zaslužili, grješni smo kao i svi ljudi, a iznad svega želimo biti dobri kršćani, katolici i Hrvati.

Ja bih rekao da vi koji ste bili u zatvorima, da imate neke prednosti da ustrajete u dobru, i neke napasti da pogriješite. Prednost je ta o kojoj sam malo prije govorio – vi ne živate teoretičari, nego živate mnogo konkretnije i mnogo osjetljivije; mnogo ste privezaniji uz čovjeka i njegove težnje. To je veliki kapital, jer onaj koji je za svoje ideje bio spremjan otići u zatvor, to nije nekakav teoretičar. Po logici ovoga svijeta, to se ne isplati. Tu progovara bogatstvo ljudske duše kroz ljubav prema domovini, prema svome narodu. Neka to i dalje govori u vašim životima. Ne dajte se ni od koga ušutkati, ni od ovakvih prilika, ni od onakvih prilika. Nemojte ni u susretu s mržnjom izvlačiti mač mržnje, jer bi se time zapravo identificirali s onim što vi ne želite. Zlo uvijek želi, hravajući se s vama, i vas uprljati. Imate neke adute jače nego oni koji jednostavno skližu od jasala do jasala i zapravo nije im ni do čega nego do osobnog profita. Ali imate i neke opasnosti veće, veće napasti da u svojim idealima, kad oni nisu ispunjeni, kad oni nisu shvaćeni, da počnete klonuti. Rekao je Kranjčević: "I ti što gorиш plamenom, mrijeti ti ćeš kad počneš sam u ideale svoje sumnjati!"

Sjetite se zašto ste trpjeli! Nisu to bili materijalni dobitci, nije to bilo podrža-

vanje onoga mišljenja u kojemu ste bili tada utopljeni, onih komunističkih ideja. Imali ste snage da tražite nešto više, nešto veće za što ste se bili spremni žrtvovati. Evo, nemojte posumnjati u to i možda sada kada ste i bolesniji i stariji. I iskusniji ste, ali i godine donose neke svoje napasti. Pri koncu života čovjek bi ipak htio nešto zbrojiti od svega onoga truda što je uložio, što je pretrpio. Osjeća se kao da su mu prazne ruke ako drugi ne uoči bogatstvo života koje stoji iza njega. No, znajte da nikada od ljudi na ovome svijetu neće biti donesena ona prava procjena vrijednosti ljudskoga života. Tu se nadovezujemo na vječnost, na one ideale za koje se Krist kroz svoj život borio. Nije bio shvaćen ni toliko da ga puste da normalno umre. Za svoje ideale završio na križu, ali nije ni u jednome trenutku posumnjao da je ispravan bio i onaj križni put, i ono odbijanje farizeja, i sve ono što je zbog toga trebao pretrpeti. Nosili su ga viši ideali koji su nadilazili i Heroda i Pilata i nekoga drugoga. Tako neka i vas nose ideali veći i od onih lijevih i od desnih, ili već kako ih nazivate. Mi smo pozvani da po svojoj dobroti nadilazimo logiku ovoga svijeta i kao vjernici znademo da je to jedini pravi put.

U tom duhu doista želim da ovoga Božića vaša nada bude još veća, da se na dobrota koja se pokazala u jaslicama vaša dobrota još više ojača.

Da završim jednom idejom koju sam stavio u svoju božićnu poslanicu. Postoje dvije vrste vladanja koja su došla kod rođenja Isusa Krista odmah do izražaja: Herodovo i Isusovo. Herod je htio vladati nad ljudima, htio njihovo uzeti za sebe, htio je njih učiniti slugama; ljudi su za njega vrijedili onoliko koliko su bili njemu od koristi. Drugi način odnosa prema ljudima, vladanja ljudima, jest onaj koji je uspostavljen s Isusom Kristom: biti za druge, živjeti za druge, služiti drugima, sposobnosti svoje uložiti za druge; ne vlašću i moći nego svoj om dobrotom vezati čovjeka za sebe. To je, dakle taj način vladanja ljudima. Ne postavljati se nad ljudi, nego biti za ljudi i na taj način stvarati jedno zajedništvo. To je zapravo ono za čim idemo, iako često posustajemo. Neka i ovaj Božić bude jedno ohrabrenje da i onda kad smo umorni, kada smo možda i ne shvaćeni, da se ponovno dignemo, da idemo tim putem naprijed. Sretan vam Božić i Nova godina.

Hvala Vam, oče biskupe, i dobro Vam došao Božić i Mlado lito, Vama i Vašoj biskupiji.

INTERNACIONALISTI I KOZMOPOLITI RASPRODAJU HRVATSKU

U borbi za slobodu svakoga potlačenog naroda beziznimno se ističe zahtjev za državnom nezavisnošću. Samo u vlastitoj nezavisnoj državi narod može voditi politiku, kakva odgovara njegovim životnim potrebama. Samo u njoj može osigurati demokraciju i vladavinu prava. Država je za narod, kako reče hrvatski rodoljub, mučenik i filozof, **dr. Julije Makanec**, ono što je za kornjaču oklop. Kao što ugiba kornjača bez oklopa, tako propada i narod bez države. Stoga je nezavisna nacionalna država politička vrijednost ispred svih ostalih političkih vrijednosti. Nije dakle slučajno, da su svi civilizirani narodi žrtvu za domovinu smatrali najsvetijom moralnom dužnošću i daje u svim suvremenim ustavima skrb za narodnu i državnu opstojnost glavna zadaća najviših državnih dužnosnika.

Rasipanje nacionalnog teritorija

U Hrvatskoj, na žalost, izgleda da nije tako. I najnovijim svojim političkim postupcima hrvatska državna vlast pokazuje, da joj nije ni najmanje stalo do opstanka hrvatske države i hrvatskoga naroda. Prije kratkoga vremena gospodin **Ivica Račan** je parafirao granični sporazum sa Sloveni-

Piše:

Ivan GABELICA

jom, kojim se strateški vrlo vrijedni dijelovi hrvatskoga teritorija ustupaju Sloveniji. A ovih dana Vlada Republike Hrvatske pod predsjedanjem toga istoga Račana podnosi Hrvatskomu saboru prijedlog, da po hitnom postupku prihvati sporazum, kojim se na rok od trideset godina Bosni i Hercegovini daje u najam dio luke Ploče, tako da Hrvatska gubi dio suvereniteta nad tom lukom, jer ne će o njoj moći samostalno odlučivati i upravljati.

Ova dva događaj a su vrlo karakteristična za odnos sadašnje vlasti prema bitnim hrvatskim nacionalnim vrijednostima. Naime, teritorij je konstitutivni element države. Država lakše može preboljeti gubitak stanovništva nego teritorija. Teritorij je nenadoknadiv. Samo u najtežim okolnostima, pritisnuta daleko jačom i neizbjegljivom silom, država se odiče svoga teritorija. Takve okolnosti u Hrvatskoj zasigurno nisu, pa je davanje svoga teritorija drugim državama krajnje neodgovoran čin. Takav postupak sadašnje hrvatske vlasti nije slu-

čajan. Onje samo simptomatičan. Treba ga promatrati u okviru njezinih ostalih političkih postupaka, pa će svaki objektivan promatrač zaključiti, da mu je cilj likvidirati hrvatsku državu.

Naime, Republika Hrvatska je izvrgnuta neprekidnim pritiscima iz inozemstva. Moćne sile u svijetu još uvijek se nisu pomirile s propašću Jugoslavije, pa je nastoje u bilo kojem obliku obnoviti. Odatile ideja o integriranju država, pretežno nastalih na području bivše Jugoslavije, u jednu cjelinu. No, moćni vladari svijeta ne žele se zastaviti na tomu. Oni žele stvoriti jednu državu u cijeloj Europi, pa čak i u cijelom svijetu, kojom bi se upravljalo iz jednog središta. Njihovu naumu smetaju nacionalne države i narodi kao posebne kulturne i političke jedinice. Zbog toga svim silama rade na uništenju nacionalnih identiteta i nacionalnih država. To je taj tzv. proces globalizacije, koji pogotovo ugrožava male države i po broju stanovnika male narode. Takvu anacionalnu politiku u Hrvatskoj provode sadašnje stranke na vlasti.

Vrijedno je zapitati se, zašto baš sadašnja koalicija provodi takvu politiku. Dio tih stranaka neposredno potječe iz bivšega Saveza komunista Jugoslavije. Savez komu-

SREDNJA EUROPA Neformalni sastanak predsjednika europskih zemalja na talijanskom jezeru Lago Maggiore

VERBANIA - Potpisivanje zajedničke izjave predsjednika Stipe Mesića i Vojislava Koštunice bio je središnji dograd u jučer započetog foruma predsjednika srednjoeuropskih država.

Izjava koju su Mesić i Koštunica potpisali uz svjedočenje 12 predsjednika, koji su se jučer okupili na talijanskom jezeru Lago Maggiore, sastoji se od šest točaka.

Dvojica predsjednika dogovorila su se da će buduće odnose izgraditi u smjeru potpune normalizacije odnosa u svim područjima u kojima za to postoji obostani interes. U daljnjoj normalizaciji bilateralnih odnosa poseban naglasak ubuduće treba staviti na olakšavanje slobodnog protoka ljudi, roba i ideja, u skladu

Mesić i Koštunica potpisali zajedničku izjavu o odnosima Hrvatske i SR Jugoslavije

s europskim standardima. Predsjednicima su se založili za provođenje već potpisanih bilateralnih sporazuma te jednaku zaštitu manjina u obje zemlje. Pri realiziranju povratka izbjeglica treba ukloniti sve prepreke, odnosno učiniti sve kako bi se što prije razjasnila sudbina u ratu nestalih osoba. Obje zemlje i njihovi gradani moraju se suočiti s punom istinom o zbijanjima iz proteklog desetljeća dosljedno primjenjujući načelo osobne odgovornosti i krivnje, čime bi se sprječio svaki pokušaj konstruiranja kolektivne krivnje bilo kojeg naroda. U završnoj šestoj točki Mesić i Koštunica složili su se da je stabilna i demokratska BiH, koja se gradi na osnovama Daytonskog spora-

zma, u trajnom interesu i Hrvatske i SRJ, koje nemaju nikakve pretenzije na bilo koji dio teritorija BiH.

Riječ je o prvoj zajedničkoj izjavi novih predsjednika Hrvatske i SRJ koja bi trebala biti temelj za daljnji bilateralni rad kroz najavljenе buduće susrete predstavnika ministarstava vanjskih poslova.

- Pred ovakvo važnih svjedoka nevete moći izbjegći ispunjavanje dogovora - rekao im je, smijući se, poljski predsjednik Aleksander Kwasniewski. Mesić i Koštunica sastali su se nakon dolaska u talijansko ljetovalište Stresu, da bi nakon radnog sastanka svih 14 predsjednika u Vili Taranto u Verbaniji završili zadnje uskladljivanje izjave. Kako smo doznali od

hrvatskog izaslanstva, hrvatska se strana i dalje zataže za što bolju bilateralnu suradnju sa susjednim zemljama pa na jučerašnjem sastanku Mesić i Koštunice nije bilo riječi o inicijativi za trojni sastanak predsjednika Hrvatske, BiH i SRJ.

Na tom je sastanku, podsjećamo, inicijalirala jugoslovenska strana prije svega radi razgovora o rješavanju pitanja izbjeglica. Neformalno druženje predsjednika srednjoeuropskih država nastavlja se danas, a predsjednik Mesić trebao bi imati bilateralne sastanke s talijanskim predsjednikom Carrom Azegliom Giampijem i austrijskim predsjednikom Thomasom Klestilom.

Sanja Despot

ništa je idejno utemeljen na marksizmu. Bitno stajalište marksizma je internacionaлизam. Drugi dio te koalicije su stranke liberalističke orijentacije. Liberalizam svu pozornost posvećuje čovjeku pojedincu, kao apstraktnom biću, koje zamišljaju izvan ljudskih skupina, kao što su obitelj i nacija, a u koje je čovjek kao društveno biće prirodno uključen. Bitna značajka liberalizma je kozmopolitizam. Internacionaлизam i kozmopolitizam svode se na jedno te isto. Ni zajedan ni za drugi nacija i država, pa čak ni obitelj, ne znače vrijednosti čijem bi se opstanku vrijedilo žrtvovati. Zbog toga ih u pravilu podnose u mjeri, koliko im je to potrebno za osvajanje vlasti. Inače su protiv njih, jer u protivnom razaraju jedinstvo radničke klase, odnosno guše slobodu pojedinca kao jedine realne vrijednosti, kako to oni uče.

Manjak nacionalnog ponosa

Na ovim dubinskim idejnim temeljima počiva sadašnja hrvatska državna vlast. Zbog toga se ona lako odriče hrvatskoga državnoga teritorija, ali i prihvata olako svjetska gibanja, kojima se dovodi u pitanje opstanak hrvatske države pa i samoga hrvatskoga naroda. Nije dakle nikakvo čudo, što se **Stjepan Mesić**, predsjednik Republike Hrvatske, onako krajnje servilno ponaša za vrijeme svoga državnog posjeta u Izraelu i izjavljuje, da će se boriti protiv pokušaja povijesnog revizionizma u Hrvatskoj. Nacionalna povijest je najjači duhovni temelj opstanka jednoga naroda. Ona mu podiže samosvijest, ukaže na njegova prava i daje snage, da zbací okove, kojima su ga okovali njegovi okupatori. Hrvatski narod nije bio sloboden ni u Austro-Ugarskoj monarhiji ni u monarhističkoj, a još manje u komunističkoj Jugoslaviji. Želeći ga zadržati u rostvu i podređenosti, ti su okupatori širili laži o hrvatskoj prošlosti i zatirali hrvatsku kulturu.

Uspostavom hrvatske državne nezavisnosti osnovna bi zadaća svake normalne hrvatske politike morala biti ispravljanje svih neistina o povijesnim i kulturnim zbijanjima u Hrvatskoj, njihovo istinito i objektivno vrednovanje i prikazivanje u domaćoj i svjetskoj javnosti i razvijanje svih oblika kulture. To znači reviziju dosadašnjih. Međutim, gospodin Mesić i njegovi gospodari u svijetu boje se istine pa se zato protive povijesnom revisionizmu. Onaj tko u znanosti, pa i u običnom životu, tvrdi istinu na treba se bojati revisionizma. Ali

lažima se lakše u tuđem interesu vlasti Hrvatskom i uništava nacionalno biće hrvatskoga naroda.

Ovakav mentalitet doveo je Hrvatsku u položaj, u kakvom se ona sada nalazi: Hrvatima se sudi u Haagu, o hrvatskoj gospodarskoj i socijalnoj politici odlučuje Međunarodni monetarni fond i druge svjetske organizacije, a hrvatski državni teritorij se rasprodaje drugim državama. Istodobno, oživljava kult Josipa Broza Tita i njegovih partizana, simbola borbe za Jugoslaviju i boljševizam. Uostalom, ti simboli nikada nisu ni u hrvatskoj državi bili mrtvi. Oni pak uvijek znače program političkoga djelovanja za sve one, koji se na njih pozivaju, i predstavljaju pogibely za opstanak hrvatske države i hrvatskoga naroda.

Snažna, stabilna i suverena hrvatska država može opstati samo na snažnoj nacionalnoj ideji. To je hrvatska nacionalna ideja. Hrvatska država je i nastala na tisućljjetnoj volji, težnji i pravu na samo-određenje hrvatskoga naroda. Zato može opstati samo na tim vrijednostima. Ona naime nije nastala pa ne može ni opstati na volji građana kao mehaničkom skupu po-

jedinaca. Takav mehanički skup pojedinača i nema svoje političke volje. Onje pogotovo nije imao prije stvaranja hrvatske države. Ovo ne znači, da je bilo koji stanovnik u Hrvatskoj, a pogotovo hrvatski državljanin, isključen iz borbe i težnje za opstankom i napretkom hrvatske države. Svi su oni kao hrvatski državljanini pripadnici hrvatskoga naroda u političkom smislu. I samo tako se mogu predstavljati i biti predstavljeni u politici. U pravima i obvezama svi su oni jednaki pred zakonom. Primajući hrvatsko državljanstvo, svatko je dužan poštivati tisućljetu volju, težnje i duhovne vrijednosti hrvatskoga naroda i raditi na ostvarenju, čuvanju i unapređenju. I zbog toga nitko nema pravo, obraćajući se narodu, izraz hrvatski narod zamjenjivati izrazom državljan Hrvatske. Tko to čini ruši hrvatsku nacionalnu ideju, a time i temelje hrvatske države. Mislimo, daje svakomu jasno, da bez hrvatskoga naroda nema ni hrvatske države. A taj narod je daleko čvršći i otporniji organizam nego što je i sama država. Sadašnje stranke na vlasti rade suprotno ovim načelima i time Hrvatsku vode u propast.

Jutarnji list
Ponedjeljak 1.8.2001.

DOGABAJI DAN

HRVATSKA - NATO Glavni je tajnik NATO-a nakon razgovora s predsjednikom Hrvatske Mesićem u zagrebačkoj rezidenciji načelnika generalnog štaba vojske SAD-a Georgea Robertsona, izjavio da će se Europa morati ujediniti ili raspasti u ruševinama.

Robertson je izjavio da su prošlogodišnje političke promjene Hrvatskoj za njega bile najbolju vrijest za 21. stoljeće jer je Hrvatska konačno okrenula leđa našinom nacionalizmu

ZAGREB, DRAVNIKOV. - Ujedno regija jugoistočne Europe mora se ujediniti jer će se tako dobiti i političku moć. Morala bi doći do sile u sklopu iako politički vodio zemlja regije pokazuje hranu i sposobnost vjeze, mislila da su ona regija dobra, ali ne i dobro. NAOČA. - Lovac Robertson je bio u Zagrebu na konferenciji za razvoj turizma, a u zagrebačkoj "Hrvatskoj" je učestvovao i predstavnik NADA-a, Lovac Robertson.

s hrvatskim predsjednikom Šipom Mesićem na zagrebačkom aerodromu Pleso. U zugezdanog i zračnog hrv. očekivali su Mesić, ministar obrane Slobodan Čović, predsjednik Hrvatskog sabora, kardinal Josip Bozanić, biskupi, analizatori sa situacijom u izbori i šefi potržajne rogije javneštice Europe. Okupljenoj novinarstvu glavni tajnik ŠIP-a rekao je da se za njegova posloge u Hrvatskoj dobio priznanje i Hrvatski odlikovanje za 21. stoljeće jer je Hrvatska većasno skrenula luku na drugoj nacionalnosti.

dej na razina za zakonost
Robertson je pozdravio napredak demokratskih procesa u Hrvatskoj u gospodarstvu. I političke reforme koje i razvoju iščekujući. Uz pozdrav, Hrvatska uključena u NATO i razvojavanje strateškog partnerstva Hrvatske i Njemačke te o prezentaciji za uvođenje Hrvatske u NATO.

**MESSIAH UND SARAJEVO ZU
ZAGREB** - Uvodnim poglavjem Sarajevo
članak je posvećen predstavama u
češkom teatru. Početkom 1990. godine
češki pozorišni umjetnici su u Sarajevu
predstavljali predstavu "Messiah".
Uz ovu predstavu, u Sarajevu je
otvorena i velika konferencija o
vještini pozorišta. Među pozorišnicima
češkog pozorišta, učestvovao je i
Jiří Štěpánek, predstavnik Ministarstva
umjetnosti Češke Republike.

Mozzi očnjavaju jo želite izložiti
jo Grossmann. Grossmann je
Daniela Baršić, sinu kom je izjavio
da nije Challenge, niti like ka
nike Hrvatske i da Vlado značio to
je dan je održan Challenge-ov
prodajnik na Vlado blue obnovi

sto se verán des-
pois que el reavivamiento
sigue su curso.

vise ne predstavljaju opasnost jedna za drugu. To je vek vek ikonak u tom smislu - rekao je Robertson.

• Mislim da će trošak kretanja prema mnogo jačoj gospodarskoj situaciji, ali i sastavljen na poslovnom planu i omogućen
akoplovom austrijske kompanije predsjednik Stipe Predsjednikov list je

Mosić znao kolim će avionom letjeti, plasmenogicnu D. Barišić odgovara da je na zna. I da je, koliko zna, predsjednik imao avionom letio prema Hrvatsku. Način zvoga bega je ostvarila austrijska vojska. Danjša Barišić odgovara da je on u Uniju Preporodnika te ne zna i da je na to planje odgovor dospio da Vlada, jer se da brine o vlastima.

Jutarnji list

A black and white portrait photograph of a man in a dark suit and tie, looking slightly to his left. The photo is framed by a thick black border.

SARAJEVO — Međutim da je izjave Goranija Šešovića da se trebaju ujediniti zemaljsko-jugostatske Europe, pogrešno interpretirala, ne trebaju ujediniti se svojim političkim ciljevima, te je uzakaz u evropske integracijske procese. Izjede je učinjen u Sanjaevu predstavljajućem RH Štefanom Mesiću. Napomenjujući da je tada bio Jugoslovenski predstavnik u BiH, ali i da ga treba stabilizirati, Nišić više nije nađao na pa met saznačili an za nowy, asociačiju na protuzaku bivše jugoslavije. Bila su dovoljne i deo potaknute koju su zavrhle u kveku i učinile potrebu da se ukloni mocić i da se premeđuje — tada je Mesić otišao.

Isteča je nesvesno granica — reč je Mesić, na glasirajućoj skupštini, da moramo suraditi i uključiti i ostale institucije, probleme, ali i da se uklonimo od individualističkih interesova.

Tu je izjave Mesića da se nakon saštačka u bivšem članom Predsjedništva BiH, predstavljajućem SDU Aljošom Izetbegovićem.

govicama, s kojim se sastao sarajevskoj rezidenciji Konak. Njih dvojica razgovarali su o onome što je tza nas i ponovo utvrdili da se rat nije mogao izbjegi, ali da su u svr ugradići sporazum agree-

jom učinio, rat bi preuzeo i svi bi, Hrvati. Došao je i Srb, imali manje žrtava. Ministar varžajki poslao Tonino Picula, koji takođe s Mesićem borao u sklopu novom posjetu Skopju nije želio komentirati Ro-

bertsonovu izjavu dok je nije u originalu.
U neformalnom dijelu projekta Sarajevo predsjednik Mesić je, kao i prošle godine, posjetio gradom.

DR. FRANJO TUĐMAN: UZ DRUGU OBLJETNICU SMRTI

Franjo Tuđman se vraća kući. To je neosporna činjenica. Vraća se u Hrvatsku, kao što se i Hrvati vraćaju njemu, ako su ga uopće i napustili. Kako je vremenski odmak od njegove fizičke smrti veći, tako se istina o njemu i njegovu djelu afirmira, a isto tako podmetanja i neistine razgoličuju.

Dakle, zamišljeni projekt tzv. detuđmanizacije Hrvatske je definitivno propao. Propao je iz jednostavnog razloga što "crveni" ne mogu shvatiti, da se duh naroda mijenjati ne može. Oni nisu uočili razinu povezanosti naroda i čovjeka koji je postao i ostao metafora njegove slobode nakon dugih stoljeća tuđinske vlasti. Tuđmanova vjera u vlastiti narod i obrnuto, rezultirala je trijumfom Hrvatske kao ratne pobjednice i slobodne demokratske države. Uz trijumf pobjede, prvi hrvatski predsjednik učinio je što drugi nisu mogli: oslobođio je zatomiđeni hrvatski ponos i dobrostanstvo, koji su latentno stoljećima čamili u osjećaju podčinjenosti.

Tuđmanovo istinsko domoljublje i strast koja je proizlazila iz njega, pokrenula je hrvatski narod iz podaničke učmalosti u pobjedu. Oslobođeno domoljublje, dostojanstvo i ponos hrvatskog narodaje nedvojbeno Tuđmanova baština.

I baš zbog toga, te temeljne narodnosne odrednice danas su najizloženije napadima i obezvrjeđivanju. Obezvrjeđivanje i ukinjanje duhovnih i fizičkih simbola hrvatske države koje je osmislio i realizirao prvi hrvatski predsjednik, bila je prvenstvena začačka projekta detuđmanizacije Hrvatske. Taj projekt je, doduše, pronašao svoje sljedbenike u dijelu bivše oporbe, a današnje vlasti, kao i u malom dijelu hrvatskoga političkog korpusa koji nije želio, niti istinski prihvatio hrvatsku državu, jer im je bliža bila podanička sinekura tuđinske vlasti. To se poglavito odnosi na one koji su u komunističko-jugoslavenskom sustavu bili nositelji svih mogućih privilegija. Oni su bili nositelji sotonizacije i obezvrjeđivanja, lažnog prikazivanja i iz-

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

mišljanja svega i svačega što bi moglo umanjiti Tuđmanovu karizmu.

Kod toga se ne smije upasti u zamku kako je njima bio glavni cilj potamniti sjaj Tuđmanove zvijezde. Njima je glavna začačka bila i ostala, obezvrjeđivajući Tuđmana - Hrvatsku baciti na koljena, a zatim ju duhovno, kao i politički vratiti u one okvire

Izaslantstvo HDPZ-a na grobu predsjednika Tuđmana

iz kojih ju je Tuđman iščupao.

Kad spominjem taj dio hrvatskog korpusa koji je bio i ostao protiv Tuđmana, samim tim i protiv projekta Tuđmanove Hrvatske, onda mislim na niz prokomunističkih medijskih bastiona, "nezavisnih intelektualaca", "nevladinih udrug za koješta", kao i lijevi politički koalicijski ansambl koji je na lažnoj poruci boljeg života građana Hrvatske zajašio na vlast 3. siječnja 2000.

Proces triježnjenja nacije uslijedio je vrlo brzo nakon izbora, a svakim se danom sve više intenzivira. I u ovoj prigodi ne možemo zanemariti aktualne gospodarske i socijalne prilike u zemlji, koje možemo slobodno označiti kao katastrofalne. Svjedoci smo da se u ime "bolje budućnosti" sve reducira, odnosno kreše, što neodoljivo podsjeća na minula staru vremena "stezanja kaiša". Turobna sadašnjost se pokriva optuživanjem minule vlasti i njezinom

navodnom desetgodišnjom pljačkom. Pa, kad smo već kod toga, ne možemo zanemarati, da u toj optužbi postoji i dio istine. Duboko vjerujem da cjelokupna antituđmanovska koalicija, da ju tako nazovemo, nije mogla umanjiti sjaj Tuđmanove zvijezde, koliko su to uspjeli njegovi podrepaši i lažni domoljubi, a istinski lopovi.

Dakle, ta bulumenta, stasala na nekadašnjim komunističkim sinekurama, prišljala se pobjedničkoj opciji Franje Tuđmana i iskoristila ju samo za vlastitu dobrobit. Ako želimo govoriti o Tuđmanovim pog

rješkama, onda možemo progovoriti o tome da u svojim redovima dr. Franjo Tuđman nije prepoznao te licemjere. Tu hipoteku Tuđman nosi još i danas. Vrijeme je čimbenik koji ostri istinu, a istina svakim danom skida maske, po najprije sa samozvanih zaslužnika.

Mirogoj je danas (9. prosinca 2001.) mjesto trijumfa istine. Narod, kojemu je darovana vječna - uzvraća vjerom. Neumoljivo se ruše učinci komiteta laži i njihovih medijskih eks-

pozitura. I u tom trijumfu istine groteskno se i tužno doimljе glamurozna predstava 30. obljetnice Hrvatskog proljeća u Hrvatskom narodnom kazalištu, u režiji jedne minorne koalicijske vladajuće stranke. Eto, ta i takva "predstava" u trenutku obilježavanja smrti prvog hrvatskog predsjednika, dokaz je da aktualna hrvatska vlast nije sposobna osjetiti bilo vlastitog naroda. Ona isto tako pokazuje da se ugled, pa i politička budućnost, ne može bazirati na potvorama drugih, nego jedino na viziji i programima koji vode u boljši vlastitog naroda.

Boljši vlasti u Tuđmanovoj viziji je bio u metafori "da uzmemu sudbinu u svoje ruke", a ne da u sluganskoj pozici, čekamo u "predsoblju" demokratskog svijeta trenutak kada će nam odškrinuti vrata. Zato su danas poruke mrtvog Tuđmana o "vlastitoj sudbini u vlasitim rukama" snažnije i glasnije, nego dok je bio živ.

NOVI HRVATSKI BLEIBURG ZAČET U CAFE DEN HAAG (3.)

U članku **Dan Bleiburga** Vinko Prlić piše: "Za Dan Bleiburga 13. svibnja 2001. jutarnja sveta misa slavi se za domaćice, u župnoj crkvi Svih Svetih, a župna sveta misa je poviše mjesta Zmijavci na Todorića gradini, kod Zavjetnog križa, odakle puca prekrasan pogled na Imotsko polje, te posebno na žalosnu granicu koju nam zapečatište u posljednje vrijeme svjetski moćnici, stavljajući nasred polja 'berlinski zid' da podijeli isti narod, isto polje, isto selo. Žalosno je pogledati s Todorića gradine na granični prijelaz, kakav je teško naći u svijetu. Ipak mnoštvo našega naroda okupilo se kod Zavjetnog križa i oltara na župnoj misi u 11 sati. Zastava je bila na pola kopljia. Mnogi su postavili i upalili svijeće u podnožju oltara, za one koji su nestali i za nevino ubijene. U misi smo pročitali 135 imena iz naše župe... Okupljeni puk s posebnim je osjećajem slušao imena svojih nestalih i ubijenih najbližih, pa smo zato sva njihova imena, i sve njihove nadgrobne križeve koje su trebali imati, ugradili u ovaj veliki Zavjetni križ, koji bdi nad mjestom... Svi moramo oživljavati uspomene na naše poginule, posebno stoga što ih kroz tolike godine nismo smjeli ni spomenuti, ni čuvati njihove fotografije, ni spomenuti njihovo ime, pa čak ni njihove kosti prenijeti iz kojekako vododerina gdje su ih ubili i nekršćanski pokopali. A govorili su nam da su nas 'oslobodili' i donijeli spas. Da 'oslobodili' su ubivši više od tri tisuće naših ljudi, samo iz Imotske krajine, koje su komunisti i prodane duše nevine poubjiali, pobacali u jame od Šuvanova doca u Biokovu, od Aržana i Poda, do Jazovke i Bleiburga" ("Zmijavci", List župe svih svetih Zmijavci, god. 6., br. 2./10., Sveti Lovre 2001., str. 35.).

Župljane župe Sv. Jakova Ap. — Dicmo Donje ubijene u II. svjetskom ratu i poraču popisao je don Mirko Skejić i taj popis objavio u župnom listu **JANA** (god. II., br. 1./2., Sv. Jakov 2001.) i kao posebni otisak. U svomu uvodniku **Vrijeme sadašnje** don Mirko Skejić piše:

"U ovom broju imate i nešto o čemu se godinama govorilo, a nije se smjelo naglasiti. To je dio istine o ubijenima u II. svjetskom ratu i poraču. Najveći dio je pobilježen. No, nažalost, neki nisu. A nisu za-

Piše:

Mato MARČINKO

to jer njihovi potomci nisu htjeli ispričati istinu o njima, a ja je nisam znao. Oslonio sam se na pričanja pojedinaca i na ono što sam imao zapisano u dokumentima. Velik je to posao bio ali ne žalim. Dug je naše generacije da ih se sjetimo. Da im, kao kršćani, kažemo: Pokoj vječni! Ali i kao ljudi, i njihova subraća u hrvatskom narodu, moramo im imena obilježiti i njihovu žrtvu objaviti da se dozna prava istina. Ta istina ležala je pohranjena na ispisanim listovima i župnom uredu, ali i još više, u srcima njihovih koji ih ni danas nisu zaboravili.

Dug je to prema njima nekrivima. Jedina njihova krivica, barem većine njih, bila je jer su bili Hrvati i katolici. Zapanjuje okrutnost razbojnika koji im oduzeše živote. Čovjek se mora upitati da li čovjek može biti toliko đavao. A ubojice ovih ljudi bili su, doista, đavli u ljudskoj spodobi.

Sve ubijene ubili su partizanski koljači u jamama, rijeckama i, na splitskoj tvrđavi-zatvoru, Gripama.

Cvijet mladosti iz ove župe ostavlja je kosti na ratištima Lijepi naše ali i u drugim zemljama. Zašto?

Odkad je čovjeka, ljudi žele biti slobodni. To im je Bog usadio u narav. Zato svaki normalan čovjek i normalan narod ima želju biti slobodni. Ta želja u našem narodu kljija i raste još od daleke 1102. godine. Godine 1941. naš je narod dobio svoju državu. Osakaćenu, duduće, bez otoka, dalmatinskih gradova, Primorja, Istre..., ali ipak državu. Srušimo je mi sami uz pomoć domaćih izdajica, ali i međunarodne zajednice, čitaj Francuske i Engleske! Dobisimo nekakvu Hrvatsku skrojenu u Jajcu, u sastavu komunističke Jugoslavije koja je 'pojela' toliku djecu našeg naroda, što ubijanjem, što u raznim kazamatima. Godine 1991. dobisimo Hrvatsku u avnojevskim granicama, no i za nju morasmo ratovati na svim poljima. A malo nakon oslobođenja, posebno za bolesti i smrti predsjednika dr. Franje Tuđmana, javljaju se osobe, stranke, organizacije i ina, koji žele srušiti sve pozitivno što je stvoreno. Žele da nas opet drugi okupiraju, da budemo robovi. Ovima se pridružiše i birači koji su odlazili na biračišta 'kao guske u magli' (pok. Stjepan Radić) vjerujući lažnim, novokomunističkim obećanjima. Obećaše nova radna mjesta, a svakim danom sve više nezaposlenih. Dizali su glas protiv lako obogaćenih, a oni stvaraju nove. Crkvu u Hrvata, dotično njezino vodstvo, želi se strpati 'u sakristiju' (podpredsjednik vlade Linić i predsjednik Mesić). Poslanicu biskupa HBK-a ignorirali su, i, čak osudili. Ulazak u Europu obećaše, a gurnuše nas na Balkan. I komunisti su pričali slične laži nakon II. svjetskog rata, a narod vjerovao. Neokomunistima narod povjerava kao i komunistima. Izgleda da, što je laž veća, to joj narod više vjeruje. Zato i plaća svoju ludost i lakovjernost. Treba li reći s Isusom: Žao mi je naroda? Mislim da ne treba. Ono što je htio, to je i dobio. Neke su se osobe kasno 'otrijeznile', a neke ne će nikada.

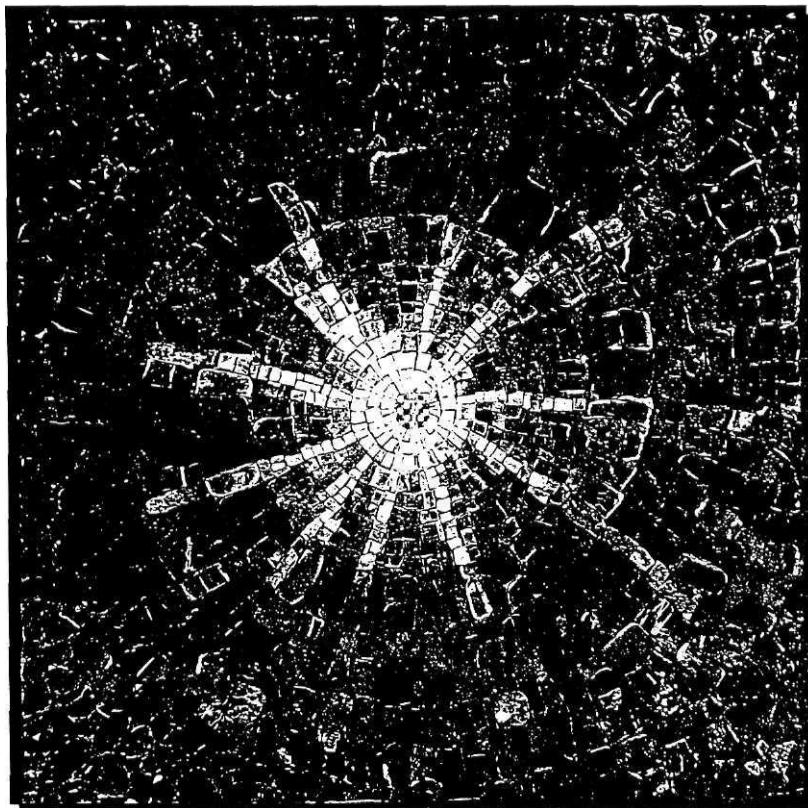
Generalima-pobjednicima se sudi. Razbojnici drugog svjetskog rata i porača, kao i oni koji su krivi za Domovinski rat, mirno šetaju Hrvatskom. Na dan objave uhićenja generala Norca, dicmanjski Srbi kupili su 24 komada dnevног lista **Slobodna**

Dalmacija. Tako! Zna se gdje smo! Na početku, zaređe, dragi čitatelji?" (JANA br. L/2001., str. 2.).

Za podjelu Hrvata, danas sve očitiju, stranke na vlasti i njihova kao i njima skloni javna priobćila, obtužuju oporbene stranke - neke od njih nazivajući ultradesničarskim pa čak i profašističkim. A podjelu Hrvata davno su još izazvali komunisti Josipa Broza Tita. Oni su, da opravdaju svoje užasne zločine od 1941. do 1945. i nakon toga, sve one koji su bježali izpred njihova koljačkoga noža, nazvali "profasičkom zločinačkom grupacijom koja ne zasljužuje civilizirani postupak", a Nezavisnu Državu Hrvatsku marionetskom tvorevinom. Izdanak Brozovih komunista dr. Darko Bekić piše:

"Zato bleiburški pokolji bez obzira koliki je postotak u njima poginulih nedužnih vojnika i civila (iztaknuo M.M.) nisu i ne mogu se smatrati nacionalnom tragedijom. U vrijeme Bleiburga već su postojale dvije Hrvatske (iztaknuo M.M.): jedna federalna, saveznička i narodnofrontovska i druga, osovinska, kvislinška i fašistička. Samo ova druga stravično je kažnjena i propala u Bleiburgu, podvrgnuta balkanskoj varijanti Hirošime (iztaknuo M.M.), dva i po mjeseca prije njezina saveznika - Japana" (Verzija Cowgillova izveštaja, u: BLEIBURG: Otvoreni dossier, izd. "Vjesnik-OOUR Start", uredio Marko Grčić, Zagreb 1990., str. 66.).

U članku Ivica Truman Danko Plevnik uzporedio je Ivicu Račanu s Harryjem Trumonom: "Ali najveći je preskok samoga sebe napravio Ivica Račan budući da je u jednom obećavajućem času podsjetio na Harrya Trumana kojega se držalo mlakonjom i blijedim naslijednikom velikog Roosevelta. Truman je, kada je to trebalo, povukao takve poteze (upotreba atomske bombe, Marshallov plan, NATO) koji su obilježili drugu polovicu 20. stoljeća. Svojom dosadašnjom neodlučnošću Račan je štetio sebi i svojoj stranci jer se u javnosti zdesna konstruirao dojam o tome da je na vlasti jedino SDR.. Račanu je leđa čuvao

Milun Garčević: Bleiburg

tvrdi antikomunist, liberal Goran Granić koji je smogao snage da stavove DC-a, čiji je predsjednik njegov brat Mate Granić, nazove licemjernima... Račan je mirnom diplomacijom mjesecima gradio svoju poziciju u Vladi i tek kada je bio siguran u njezinojedinstvo, išao je na provjeru njezina legitimeta u Hrvatski sabor. Zahvaljujući tome smogao je i snage da kaže kako će se legalnim sredstvima suprotstaviti balvanskom mentalitetu i nasilnoj čondiċaciji hrvatskoga društva... Račan je dobio šansu da nastavi svoju šok političku karijeru: making decisions! Međutim, za to će mu biti potrebna još jedna kvalitativna promjena njegova dotrajalog političkog karaktera, trebat će se naučiti i brzo donositi odluke, a ne odgađati ih do jeseni" ("Matica", LI./2001. broj 7.-8., srpanj-kolovoz 2001., str. 32.).

Plevnikova uzporedba Račana s Trumonom neizravno nam kazuje, da je Ivica Račan a ne Stjepan Mesić stvarni "vladar Hrvatske". Velikoga dr. Franju Tuđmana naslijedio je, dakle, mlakonja i bljedunjavac Račan. Truman je postao dostojni naslijednik Rooseveltov, kad je atomskom bombom uništio Hirošimu i Nagasaki. Ivica Račan postat će Ivica Truman, kad bekicevskoj "balkanskoj varijanti Hirošime", danas je to haažki sud, podvrgne "neposlusne" pobedničke generale i titovskim

mačem izkovanim u Karađorđevu odsječe glave hidri "balvanske nasilne čondiċizacije". To treba izvesti odmah, savjetuje bivši glavni urednik glavnoga komunističkoga partijskoga glasila u Hrvatskoj Danko Plevnik našemu Ivici Trumanu.

Najkrvoločniji su izvršitelji zločina nad Hrvatima koje Englezi predadoše partizanima Josipa Broza Tita, bili bivši četnici. Oni su četničku kokardu s mrtvačkom glavom zamijenili crvenom zvjezdom petokrakom i nastavili onaj isti krvavi i bezdušni "posao", koji su godine 1941. "obavili" u Goraždu i okolnim mjestima. U drugoj polovici siječnja 1942. četnici su

pobjegli iz Goražda, a zamjenili su ih partizani. S uhvaćenim četnicima partizani su postupili "humano": "Kada bi uhvatili nekog četnika, odmah bi ga primili u partizane... Govorilo se da samo ustaše nisu primali, nego bi ih odmah ubili, a često i mučili. Taj su 'posao' partizani davali bivšim četnicima koji su nekada to 'stručno' radili Hrvatima (muslimanima i katolicima), sada zarobljenim ustašama" (Anto Baković, Dječak s Drine, Zagreb 1996., str. 211.-212.).

Zvjerstva koja su četnici počinili godine 1941. opisuje i S.M. Slavica Buljan u knjigi Zavjet krvljtu potpisana (Zagreb 1996.), gdje se prikazuje mučeništvo sestara iz reda "Kćeri Božje ljubavi", koje su živjele u samostanu Marijin dom na Palama iznad Sarajeva (Drinske mučenice). Mučeništvo spomenutih katoličkih redovnica u Goraždu opisuje i Don Anto Baković u knjigi Drinske mučenice (tri izdanja).

Dvije sukobljene Hrvatske pokušao je pomiriti dr. Franjo Tuđman, prvi demokratski izabrani predsjednik obnovljene hrvatske države. U početku obranbenoga rata protiv velikosrbskoga agresora (1991.-1995.) izgledalo je, da će ta pomirba uspeti. Nu već u tijeku samoga rata vidjelo se, da je pomirba samo prividna. Pukotine između dvije Hrvatske mogle su se uočiti i već prije trećešiječanjskih izbora 2000.

Nakon izbora došlo je do nepomirljivoga razcjepe, za koji krivnju snose izborni pobjednici. Kako i zbog čegaje taj razcjepe nastao, opisuje Jozo Ivičević:

"Nakon smjene vlasti u Hrvatskoj, na ljevici u nas u tijeku, međutim, radikalna kriminalizacija dr. Tuđmana i HDZ-a.

U ljevičarskim glasilima, recimo, rabe se izrazi poput: **ekstremna desnica, hrvatski fašizam, hrvatski naci-ekstremizam, pljačkaška diktatura, totalitarizam, hrvatski folklorni barbarogenij, mračno doba, tuđmanoidi.**

To **desnilo** daje odgovorno (odnosno su-odgovorno) za genocidne nedavne ratove u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Aktualni hrvatski predsjednik, primjerice, o tim ratovima reći će da su potekli iz nacionalističkih projekata o etnički čistoj velikoj Srbiji i etnički čistoj velikoj Hrvatskoj (pa da bi se za te ratove **svatko svakome** trebalo ispričati). Predsjednicajedne od stranaka vladine koalicije, pak, u Hrvatskome saboru izjavit će kako je u tim ratovima (i) Hrvatska bila agresor.

U drugoj jednoj verziji, međutim, ratova u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini zapravo nije ni bilo, nego su to bili simulirani, **dovorenici ratovi** - o kojima su se Tuđman i Milošević dogovorili da bi uzajamnim genocidom uspostavili onu etnički čistu veliku Srbiju i onu etnički čistu veliku Hrvatsku.

U tome kontekstu, o hrvatskoj vojsci pišat će se, primjerice, da je to izopačen sus-tav 'u kojem su djecu povjeravali ubojica-ma, dilerima, kriminalcima, pervertitima i duševnim bolesnicima, a roditelje tjerali da budu ponosni'. Aktualni hrvatski predsjednik, pak, visoke je vojne krugove optužio da su pripremali državni udar (te je te navodne urotnike, istaknute ratne zapovjednike, iz HV-a uklonio).

Inače, hrvatsku državu hrvatski naciona-listi da hoće zbog toga da bi je opljačkali. A da bi to na miru mogli obaviti, ti pljačkaši Hrvatsku da žele u svijetu izolirati - navodi hrvatski predsjednik. Predsjednik hrvatske vlade, pak, u jednome će intervjuu reći da se protiv HDZ-a vodi istraga.

U radikalnoj ljevičarskoj verziji fašisto-idnome HDZ-u blizak je HSLS (to da su liberalni ustaše, odnosno **hadezeovci s ljudskim licem**, s novoustaškim HDZ-om da simpatiziraju i iz HSS-a, naklonjen da mu je i reakcionarni katolički kler, a i tradi-cionalistički intelektualno-kulturalni establišment u Hrvatskoj. Takvim tvrdnjama sukladno, intelektualka s ljevice izjavit

će kako se nakon uspostave hrvatske države angažirala - zbog toga da bi pos-vjedočila kako ipak ima i onih koji se nacio-nalističkom ludilu u Hrvatskoj suprot-stavljuju" (**Tri desetljeća Hrvatske, "Vi-jenac"** god. IX. br. 193.-195., 26. srpnja 2001., str. 14.-15.).

Još prije Drugoga svjetskoga rata jugo-komunisti su hrvatski državotvorni nacio-nalizam nazivali fašističkim. O tome u članku **Fašizam i hrvatski nacionalizam** ("Omladina" br. 3., studeni 1937.) pisao je Radovan Latković, tada dvadesetgodišnji student prava:

"Već pune dvije godine nastoji se svim silama uvjeriti našu javnost da u Hrvatskoj postoji fašizam; već pune dvije godine slu-šamo i čitamo u svim, čak i hrvatskim novinama neozbiljne pripovijesti o toj novovjekoj nemani. Pa kad već zbijla ima ta kri-latica o fašizmu poslužiti kao sinonim za sve, što je najlošije i hrvatskom narodu najopasnije; ako se njome želi jedan dio hrvatske inteligencije difamirati pred širim narodnim redovima, napose pred selom; ako se tom krilaticom želi rascijepati jedinstvenu hrvatsku omladinu, demoralizirati je, skrenuti joj poglede s velikih ciljeva, oslabiti njezinu snagu i otupiti njezin idealizam, ako je upornost u tome nečanom radu toliko ustrajna, ako se to neozbiljno blebetanje i podlo klevetanje ne stišava, nego postaje sve drski, sve nas-trljivije, onda je naša dužnost da već jednom javno progovorimo o toj stvari.

Što je uopće fašizam? - Svakako je to pi-tanje malo nezgodno za one, koji nam go-vore, da smo fašisti, jer, ako slučajno koji od njih i znade o fašizmu nešto više od toga, daje 'svjetsku opasnost' i napose 'zakleti neprijatelj mira i demokracije', onda mu mora biti jasno da smo mi i fašizam dva svijeta, koji nijesu identični. Stoga je pot-rebno da malo osvijetlimo sam fašizam, prije nego pokažemo, kako je zapravo došlo do toga da smo mi najednom postali 'fašisti', pa da se odmah uvjerimo, kako je naše novo ime nesretno izabrano, a nam-jera jasna i prozirna.

Fašizam je **politički sistem**, a nije niti socijalna ideologija u užem smislu, niti na-zor na svijet. Osim toga on je talijanski specifikum, paje uopće teško govoriti o fašizmu kao nekoj općoj pojavi. Ali koliko je to još i moguće u čisto političkom smislu, upravo je nemoguće u kulturnom i socijalnom. Jer fašizam je **politička forma, a nipošto kulturni sadržaj**, on nam ne daje svoje posebne odgovore na pitanja o druš-

tvenim i kulturnim vrednotama: privatnom vlasništvu, porodicu, običajima, pravu, moralu, vjeru, duši, smislu života, Bogu i t.d., pa je stoga nemoguće da djeluje na formiranje narodne duše, dakle niti na formiranje nekog nacionalizma, t.j. bitnih objektivnih i subjektivnih elemenata jedne narodne zajednice.

Što bi imalo uopće značiti 'fašističko tu-maćenje hrvatskog nacionalizma'? ...Jer konično nije fašizam bitno promjenio niti talijanski nacionalizam, nego je baš ovaj posljednji stvorio i dao svoj sadržaj fašizmu. Kako bi smješna bila analogija: demokratsko tumačenje **hrvatskog** naciona-lizma! Po tom bismo mi kao narod izrazito demokratskih tradicija morali biti isto što i Englezi, a ovi opet jedno s Francuzima i t.d....

Posve je drugi slučaj s komunizmom. I on doduše predstavlja jedan politički si-stem, te se u tom poklapa s fašizmom, jer i on zastupa totalitarizam, koji mi uostalom ne odobravamo, jer je protivan čovjeku kao razumnom, slobodnom i odgovornom biću. Ali komunizam nije za razliku od fašizma, samo politički sistem, nego **on du-boko zadire i u život pojedinca, kao i čitavog naroda**. Šta više on otvoreno propovijeda, da su narodi samo jedna faza u razvoju čovječanstva, koja će po dinamici his-torijskog materijalizma biti zamijenjena novom društvenom zajednicom: besklas-nim društvom i diktaturom proletarijata. Stoga on ruši prošlost i povijest narodnu kao nešto staro i primitivno, što treba zamijeniti novim, dok se narodi naprotiv baš po-nose svojom prošlošću, iz nje crpu snagu i u njoj pronalaze puteve za budućnost. Ru-šeći narodne zajednice, komunizam ruši i svu današnju kulturu, jer je ona proizašla iz narodnih individualiteta. On ruši ili mi-jenja uopće sve društvene vrednote: poro-dicu, privatno vlasništvo, moral, pravo, vjeru, ljubav, nijeće uopće svaki duhovni princip, paje očito, daje komunizam jedna ideologija, koja može danas rastocići na-rodnu dušu, izmijeniti, ili bolje rečeno, zat-rti nacionalizme. Komunizam je **kulturni sadržaj, upravo religija**, nošena revolu-cionarnim fanatizmom o neotklonivosti svo-ja ostvarenja, dok je fašizam tek **sistem vladanja**, pa nas se kao takva i ne tiče. Drugo je dakako opasnost od Italije, ali kod toga ne mijenja ništa na stvari, da li je tamo sistem vladavine fašistički ili demokratski. To je bar svima jasno.

(nastavlja se)

KAKO JE TO, PET GODINA UREĐIVATI POLITIČKI ZATVORENIK?

Piše:

Tomislav JONJIĆ

Iako prema riječi "ostavka" imam popričnu averziju, prije oko godinu dana zamolio sam mjerodavna tijela Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, da me razriješe dužnosti glavnog urednika *Političkog zatvorenika*, jer zbog drugih poslova i odvjetničkih obveza više ne stižem obavljati taj posao. No, kako su *narodne vlasti* odlučile potkresati krila HDPZ-u, činilo mi se nelojalnim napustiti list kojemu prijeti gašenje uslijed nedostatka finansijskih sredstava, pa se provedba te odluke otegla, evo, sve do prosinca 2001. Budući da od sredine studenoga, kao branitelj jednog od optuženika (i pritvorenika) u Haagu, prilično vrijeme provodim u inozemstvu, fizički jednostavno više ne mogu uređivati list.

Ne spadam u one - a takvih je bilo i među suradnicima ovog mjesečnika - koji ne znaju što su rokovi i koji misle da se na njih mora čekati do beskonačnosti (ne shvaćajući da je to, u prvom redu, nepristojno!). Ovo je, dakle, zadnji broj *Političkog zatvorenika* kojega potpisujem kao glavni urednik. Trenutak je to, koji nameće obvezu podastrijeti čitateljima neke misli i poglede o proteklih pet godina.

(Ne)ostvareni planovi

Kao i (vjerojatno) svako drugo uredništvo, i urednički odbor u ovom sastavu krenuo je ambiciozno. Planirali smo objaviti hrpe dokumenata i uspomena o sudbini Hrvata ne samo u drugoj, nego i u prvoj Jugoslaviji (jer nam se činilo da su tadašnji robijaši malko zanemareni). Željeli smo sustavno, dokumentima i uspomenama, obraditi pojedine skupine političkih uznika i nakon toga objaviti svojevrsni "zemljovid robijaša", koji bi se podudarao s hrvatskim narodnosnim prostorom. Pred očima nam je bilo i organiziranje tematskih okruglih stolova, o pojedinim skupinama, pojedinim problemima i pojedinim kaznionicama. Mislimo smo i na to, kako sustavno obraditi stradanja specifičnih kategorija građanstva (npr. kulturnih djelatnika, športaša). Ciklus obrambenih govora u političkim procesima mogao je izići kao posebna knjiga, baš kao što bi netom pokrenuta zbirka priloga za biografski leksikon mogla i morala postati višesveščanom knjigom.

Htjelo se, također, okupiti bar nekoliko novinarskih i publicističkih imena, koji bi sustavno i kritički pratili aktualna zbijanja, dajući tako listu - i pored ograničenja koje postavlja njegovo mjesечно izlaženje - svežinu i aktualnost.

Puno započetog i zamišljenog, a zapravo malo ostvarenog. List je već godinama na Internetu, dostupan čitavu svijetu, makar mali broj zainteresiranih svraća na naše stranice. Objavljena je *Bibliografija*. Godinama se, također, objavljaju sažetci na engleskome i njemačkom jeziku, kako bi strani čitatelj imao bar približnu predodžbu o njegovu sadržaju. No, nije upriličen nijedan okrugli stol, obrađeno je svega nekoliko skupina i objavljeno svega nekoliko obrambenih govora. Velika većina političkih zatvorenika nikad nije poslala ni jedan redak priloga, unatoč brojnim pozivima. Uslijed takve inertnosti, suzio se i krug suradnika. Nitko od viđenijih novinarskih i publicističkih imena (čak ni nakon što su nakon 3. siječnja 2000. bačeni u medijski zapećak) ne želi suradnju u listu koji ih "getoizira" i "trajno obilježava".

Ipak, i ovakav kakav je, *Politički zatvorenik* odnosno prilozi objavljeni u njemu već se citiraju u znanstvenoj literaturi i znanstvenoj publicistici. Taj podatak s jedne strane raduje, ali s druge strane pokazuje, koliko je toga propušteno svih ovih desetak-jedanaest godina. Moglo se napraviti puno više.

No, osim sjednica uredničkog odbora, koje se održavaju jednom mjesечно i na kojima je odbor djelovao skladno i složno svih ovih pet godina (pa svim članovima ovdje još jednom od srca zahvaljujem!), praktično sav ostali posao (ne računajući auktorsku suradnju članova odbora) prepušten je jednom jedinom čovjeku, uredniku. Njegov je posao prikupiti priloge, izabratih, organizirati lekturu (dok nije sam preuzeo lektoriranje), preuzeti lektorirane tekstove, poslati ih u tiskaru, utanačiti i obaviti prijelom (nekad u Varaždinu, ne-

kad u Zagrebu), pregledati "špalte" i obaviti korekturu itd.

Sve to vrijeme list izlazi redovito, najčešće na povećanom broju stranica (iako je bilo slučajeva kad ga se nije imalo čime popuniti!), a da nema ni fotografija ni pismohrane. Desk-urednik, pa čak i daktilograf (da ne govorimo o tajnici i uredovnom vremenom uredništva!) spadaju u znanstvenu fantastiku. U praksi to znači da nema pohranjenih i razvrstanih dokumenata, da nema sustavnog praćenja tiska, da se primaju prilozi pisani slabo čitkim rukopisom, bez proreda i nerijetko bez elematarne pismenosti (uslijed čega su pogreške pri prepisivanju skoro neizbjegljive), da se nijedan događaj ne može slikovno dokumentirati i da se nijedan prilog ne može obogatiti slikovnim materijalom. Da se razbijje jednoličnost, "posuđivali" smo tuđe fotografije (tako da ih je škarama iz različitih publikacija izrezivao velikom većinom sam glavni urednik).

Da problemi time ne bi bili iscrpljeni, pobrinuli su se kojakvi samozvanci, po put priučenih jezikoslovaca i polit-komesara, koji su nam podmetali klipove pod noge zbog svojevrsnoga svjesnog provociранja i "eksperimentiranja" s morfonološkim ("korienskim") pravopisom, ili tzv. suradnici koji su (i doslovno) krali tuđe tekstove i davali ih tiskati pod svojim imenom kako bi naplatili honorar. Bilo je uglednih književnika koji su se izvoljeli naljutiti kad im nije objavljen fonogram predstavljanja pjesničkih zbirki s ridikuloznim didaskalijama, ili pak onih, koji misle da se mogu nekažnjeno nabaciti blatom, a onda se ispričati. Nije im palo na pamet, da to "tak' ne bu išlo" i da list ne stoluje na stanovitim adresama, gdje su bijeli ogrtići svakodnevni. Bilo je, napokon, i onih koji su umislili vlastitu publicističku veličinu, pa su mislili da list bez njih ne može izlaziti, te su slijedom toga odlučili samoupravljački odrediti rokove i način slanja priloga. Svi su dobili što ih ide. I opet bi.

Bilo bi krivo prešutjeti

Pristojni ljudi ne razgovaraju o novcu. No, kako kresanje državne potpore ugrožava izlaženje lista, tako raste i ljubopitljiv-

*Svim članovima i prijateljima, svim ljudima dobre volje,
želimo sretan Božić i sve najbolje u Novoj godini!*

*Središnjica i sve podružnice
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

vost zainteresiranih, koji će - drskošću neznalice - zaboraviti da broj preplatnika opada (jer ljudi umiru), da su pismena obraćanja institucijama (i župnim uredima) Društvu izazvala samo trošak, a nisu donijela baš nikakva ploda i da su krahirali svi pokušaji da se troškovi lista pokriju u slobodnoj prodaji (jer takvo što ne možeолучiti nijedan časopis, pa čak ni dnevni list poput, recimo, zagrebačkog *Vjesnika*^.

Glavni urednik lista, načelno govoreći, nije angažiran za menadžerske poslove, pa o tome ne bi trebao polagati račun. No, kako su se ne samo neki bivši članovi HDPZ-a, nego i neki njegovi članovi, s naglašenim dušobrižničkim nagnućima "zanimali" za troškove koje je on Društvu pričinio, pa je nešto od toga doprlo i u dnevni odnosno tjedni tisak, red je da i o tome kažem ponešto. Da se ne smetne s uma i, u krajnjoj liniji, bolje nego raspravljati za kavanskim stolom.

Prvo, visinu honorara glavnog urednika svojedobno je, prije nego što sam postao glavnim urednikom, utvrđilo Vijeće HDPZ-a. Poreze i prikeze odredila je država odnosno gradske vlasti. S tom, dakle, odlukom nemam apsolutno nikakve veze. Najvažnije je, da u vrijeme mog uredničovanja honorar nije mijenjan, a pogotovo ne *adfavorem* glavnog urednika.

Drugo, čitavih pet godina bez jedne jedine kune naknade obavljao sam jednu korekturu lista.

Treće, točno godinu i pol bez jedne jedine kune lektoriram sve priloge u listu.

Četvrti, čitavih pet godina bez jedne jedine kune naknade pribavljam oko 90 posto ilustracija za list, uništavajući pritom i neke od vlastitih knjiga.

Peto, čitavih pet godina bez jedne jedine kune naknade redigiram sve tekstove, a

nemali njihov broj i prepisujem, poput kakva daktilografa.

Šesto, do trenutka kad su određeni fiksni honorari za suradničke priloge, moji su prilozi "najjeftiniji", tj. najmanje honorirani, što se dade ustanoviti sasvim jednostavnim pregledom zapisnika sa sjednica uredničkog vijeća. Ne držim da su bili najlošiji.

Sedmo, i nakon što su određeni fiksni honorari za suradničke priloge, moji manji prilozi, potpisani imenom, psuedonimom ili oznakom "Ur." nisu honorirani. Nisam tražio honorar.

Osmo, u razdoblju dok su bili određeni fiksni honorari za suradničke priloge, samo jedna jedina rubrika nikad nije honorirana - sažetak. Razumije se, da sam sažetak ja izradivao.

Deveto, tijekom čitavih pet godina 99 posto korespondencije lista sa suradnicima, uključujući i slanje priloga u tiskaru, plaćeno je iz moga džepa. Poštu sam sam slao i sam plaćao. Isto vrijedi i za telefon odnosno telefax. Društvu nikad za to nisam ispostavio račun, niti hoću.

Deseto, Društvo je tijekom ovih pet godina od mnogih auktora kupilo veći broj primjeraka njihovih knjiga. U kolovozu 2000. objavio sam knjigu *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942*. Knjiga ima nekih 950 stranica i pozitivno je ocijenjena i u stručnoj i u laičkoj javnosti. Nije mi poznato, da mi je Društvo (na stranu pojedinci, kojima i ovdje zahvaljujem) otkupilo i jednu jedinu knjigu. (Sve to, iako godinama kao odvjetnik zastupam HDPZ, pa mi Društvo na ime zastupanja duguje nešto više od onoga koliko je ukupno koštalo tiskanje knjige!)

Ovih je nekoliko napomena bilo potrebno kazati, kako bih izbjegao moguća okapanja s individuama, koje se možda ne

će ustezati pokušaja da se s poda "džilitnu". Stoga neka znaju da se - kad već ne tražim poziciju vjerovnika - nemam radi čega osjećati dužnikom. To bi, otprilike bilo to. Na koncu, još jednom zahvaljujem članovima odbora, svim suradnicima i čitateljima na svakom obliku potpore i pomoći.

Višnja Sever

Na pragu Nove

I šušte svilene haljine.

Miris se dunja širi.

Pucketaju stari ormari.

Nad krovom mjesec viri.

Neiscijeljene peku rane.

Gase se zadnja svjetla.

Ljeska se smrznuta rijeka.

Odzvanjaju koraci mukli.

Gdje koja pahulja pada,

U mraku se sjedi i čeka.

Starost je sve više prisutna.

Brojimo lijepo, dobre dane.

Nižu se beskrajni zidovi,

Al' ipak se sjaje bridovi

i suhe će procvjetat grane.

PONOVNO U BORBU ZA PRAVA POLITIČKIH ZATVORENIKA!

O smanjenju prava bivših političkih zatvorenika u tisku ili na televiziji i malo se čulo. To je rezultat tajnovite politike ove Vlade. Uza sva nastojanja nije se moglo dozнати kad će Vlada prosljediti svoj prijedlog izmjene i dopune Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika u Hrvatski sabor. Čim smo za to doznali, sazvali smo tiskovnu konferenciju, ali najvažniji medij nije se pojavio. Jedino objektivno objavio je o tome *Vjesnik*. Računali smo da će u Hrvatskom saboru, kojem bi trebalo biti do reda, zaprimljeni predmet obraditi po redu. Sve se ipak dogodilo neočekivano brzo i pod ubrzanim hitnim postupkom. Zakon je za nekoliko dana već bio izglasovan. **Arlović** je u saboru svakodnevno mijenjao dnevni red, pa je naš zakon bio u petak na 25. točki dnevnog reda, a Sabor je završio sjednicu s 13. točkom dnevnog reda. U utorak, koji je bio prvi radni dan u Saboru, nije se nastavilo s 14. točkom dnevnog reda, nego s 20., a na redje došla ta 25. u kasne noćne sate, kad više nije bilo televizijskog prijenosa, a osim toga izmješao je tri točke skupa i novinari nisu o našem zakonu posebno izveštavali.

Još u četvrtak obratio sam se zastupniku **Vladimiru Seksu**, a **Anto Kovačević** mi se sam obratio za pomoć, jer bi on htio govoriti u ime kluba HSP/HKDU. U toj stisci s vremenom i zapanjujuće vještom meštenju s poslovnikom, tijekom subote i nedjelje napisao sam 150 pisama, koja su u ponедjeljak prije 9. sati predana u Hrvatski sabor. Pisma sljedećeg sadržaja upućena su svakom saborskому zastupniku posebno:

UKIDANJE PRAVA NA NAKNADU

Uprijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona opravimo bivših političkih zatvorenika Vlada predlaže, po hitnom postupku, ukidanje prava na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru u visini od 54 kune odnosno 19 kuna za svaki dan nezaposlenosti kao posljedice političkog progona.

Vlada predlaže ukidanje naknade za dane nezaposlenosti nakon izdržavanja zatvora u visini 19 kuna, jer u državnom proračunu za 2001. nisu osigurana sredstva. Obrazloženje glasi: "Kako se spomenuta obveza nije ispolovala predlaže se njeni ukidanje." Radi se o tri milijuna dana ili o 57,5 milijuna kuna. **Nehumano je ukidanje te naknade od 19 kuna, jer su u tome razdoblju nezaposlenosti mnogi bivši politički zatvorenici i njihovi članovi obitelji bili gladni, bili ponižavani, morali raditi poslove ispod svoje profesije i bili izloženi psihičkim patnjama.** Ova Vlada nije

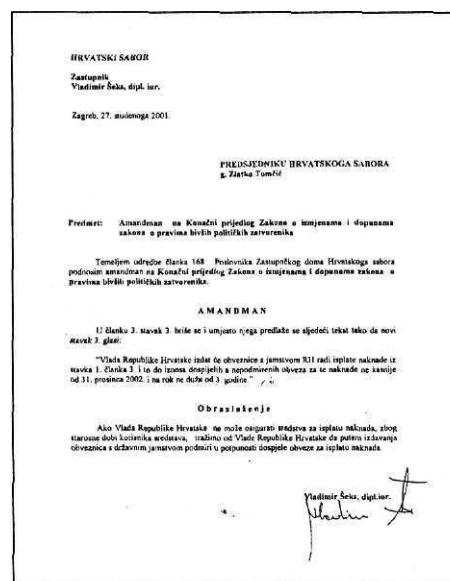
Piše:

Jure KNEZOVIĆ

osigurala sredstva koja je po Zakonu trebala, a sada pod gornjom pverznom formulacijom traži od Vas daju podržite u ozakonjenju u njenoj nehumanoj namjeri.

Mi apeliramo na Vašu savjest i očekujemo da ćete odbaciti ovaj prijedlog Vlade.

Vlada predlaže eukidanje prava na naknadu djeci poslije smrti bivšeg političkog zatvorenika uz obrazloženje: "Kako nije ispošto-

vana zakonska odredba da se nakon smrti bivšeg političkog zatvorenika isplaćuje naknada njihovoj djeci, predlaže se brisanje tog prava iz razloga nemogućnosti osiguranja sredstava za tu namjeru u državnom proračunu. "Radi se o 2.234 djece. Da su ta djeca ostala bez roditelja, proganjana, bila gladna, prosila, kupila klasje po tuđim strinama, nadničarila, bili služe ili onemogućeni u napredovanju u usporedbi, ne s djecom komunističkih otaca, nego prosječnih građana, za ovu Vladi ništa ne znači, a za svakog poštenog čovjeka je jasno da se radi o nevinim žrtvama komunističke strahovlade, pa kad oni posebno ne traže naknadu, treba im dati pravo naslijedstva. Vlada pokušava ne platiti, pa makar argumentacija i bila ovako pverzna i makar se radilo o onima koji su prije dvije godine obećavali pravnu državu!"

Mi apeliramo na Vašu savjest i očekujemo da ćete odbaciti i ovaj prijedlog Vlade.

Vlada zaziva smrt u pomoć

Vlada ne predlaže rok isplate nego navodi formulaciju (Cl. 3.) "... ovisno o osiguranim sredstvima u državnom proračunu."

Vlada navodi daje do sada uštedila 33 milijuna kuna, koliko iznosi naknada za umrle koji su bez nasljednika. Ukipajući djecu kao nasljednike uštedjela bi još 162 milijuna kuna. A nastavljajući ovako sporu isplaćivanje ni jedan politički zatvorenik (osim Dure Perice) ne bi dobio cijelokupnu isplatu, jer je smrtnost 10% (ne promila!).

Ova Vlada računa na savezništvo sa smrti, a od Vas očekuje da ćete u tome poslu biti grobar!

Ministar rada i socijalne skrbi neprestano, prema političkim zatvorenicima, stvara atmosferu linča. Na tiskovnoj konferenciji 12. studenoga 2001. poslužio se izmišljenim brojkama uspoređujući fantomskih 14 milijuna sa svojih 45 koje ima u proračunu, ali je isplatio samo jednu trećinu (1/3) tijekom cijele godine. Netočno izjavivši da su naknade političkim zatvorenicima za njegove vladavine porasle za 321,4% (stvarnost je 0% ako se usporedi 45 milijuna 1999. s navedenih 45 mil., a ko se usporedi isplaćenih 45 milijuna '99. s isplaćenih 16 milijuna '01. onda se dobije pogoršanje 281,01%). To njegovo permanentno proživanje stvara od političkih zatvorenika teret nacije, a neprestano isticanje uvećanih iznosa vezanih za političke zatvorenike stvara klimu kristalne noći. Nigdje i nikada nije spomenuo naše patnje.

U tekstu ovoga prijedloga Zakona također se nalazi netočna i izmišljena argumentacija: "Razlog ukidanja isplate ... (određen) ... činjenicom daje dio sredstava osiguranih u državnom proračunu prenijet... Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje radi ponovnog određivanja njihovih mirovina povećanjem od 1. siječnja 1999. ..." Ovo je absolutno netočno! Mirovina je povećana 1. 1. 1999., a zakon odredio da isplata naknade za nezaposlenost počima tek od 1. siječnja 2001. pa nikakvog transfera nije moglo biti, je vremenska razlika dvije godine kasnije!

Uvjerite se sami! Ne podlijevajte demagoškim podmetanjima! UVAS ĆE BITI UPERENO VIŠE OD 13.427 očiju bivših političkih zatvorenika i njihove djece - Vaših budućih glasača!

Hrvatski politički uznici, žrtve komunističke tiranije, jedini su u Europi koji svoje zakonsko pravo nisu ostvarili. Neprestano nas se meće u socijalne slučajeve i teret naše nacije, a zaboravlja se da smo mi proganjani pod režimom u kojem su mnogi iz Vlade bili

povlašteni i nikada nisu upitali zašto zatvaraju ljudi koji se zalažu za svoj hrvatski jezik, svoju zastavu, grb, a to su temeljna ljudska prava, koje njihovi partizanski drugovi krše.

I konačno trebamo se usporediti s ostalim državama koje imaju slične probleme i utrditi da su sve isplatile po zakonu određene naknade za dane provedene u komunističkim zatvorima, a Česka Republika ove godine još jednom isplaćuje po godini zatvora 6.000,00 DEM, dok Austrija i Njemačka isplaćuju naknadu za prisilni rad u nacionalsocijalističkom Trećem Reichu u odnosu na Hrvatsku obećanja 1:19, dakle 19 puta veću naknadu. Svi osim Hrvatske!

Ustvornosti Vlada čeka da ljudi pomru, pa je još više uštedita. U Zagrebačkoj podružnici HDPZ-a, koja broji 1678 članova, u ovoj godini umrla su 152 političkih zatvorenika, a to je preko 9%. Tako visoki mortalitet razumljiv je kad se zna da je 84% političkih zatvorenika starije od 65 godina. To su ljudi koji su cijeli svoj život patili, a sada ih drugovi opet obespravljaju uskraćivši im njihovo pravo na naknadu za dane provedene u zatvorima komunističke Jugoslavije.

Mi predlažemo da se podnese amandman na ovaj Zakon u kojem bi se obvezalo Vladu Republike Hrvatske da isplati naknadu po Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 164/98) najkasnije do 31. prosinca 2002. u gotovini ili državnim obveznicama s rokom ne duljim od tri godine i tržišnim kamataima.

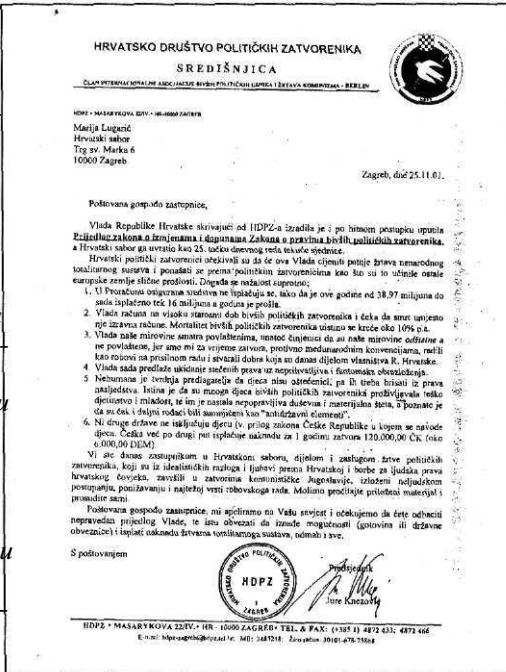
Ova Vlada nije nepristrana, jer je dolaskom na čelo države odmah nagradila one koji su 45 godina uživali sve povlastice totalitarnog komunističkog nemarodnog sustava. Naime, Vlada je prošle godine povisila mirovine partizanima za 40% i par mjeseci kasnije još za 20%, a to je godišnji teret na Proračun od 625 milijuna kuna, koji se svake godine povećava. Povećao se i broj nositelja mirovine i to od 75.858 1997.godine na 81.323 u siječnju 2001. a Vlada do danas nije objasnila otakud toliki novi partizani. Vladini argumenti da nema novaca nisu dakle točni, jer je iz gornjeg razvidno da se radi o prioritetu, a ne o neimaštini.

Odšteta a ne povlaštena mirovina

U vrijeme komunističke Jugoslavije Hrvati su činili više od 60% svih političkih zatvorenika. Zbog izgubljenih budućnosti i narušenog zdravlja uslijed loših zatvorskih uvjeta

1 teškoga prisilnog rada, mnogi nisu bili u mogućnosti zbrinuti se za sigurnu starost. U godinama samostalne Hrvatske sve do 1999. imali su ispodprosječno nisku mirovinu, koja se tek od 1. siječnja 1999. popravlja prema godinama izdržane robije.

Tako popravljena mirovina dio je odštete za teški i prisilni rad, koji je u pravilu bio

14-satni i bezplatni, a bogatstva koja smo mi stvarali naslijedila je dijelom i Hrvatska (autoput, hidrocentrale, Željezara Sisak, Lonjsko polje, Rudnici u Istri, Jadranska magistrala, turistički objekti, Brijuni, Novi Beograd i dr.).

Nakon dolaska koalicije predvođene SDP-om pitali smo premijera Račana što mogu očekivati politički zatvorenici, a on nas je tješio da se nemamo čega bojati. Stvarnost je suprotna. Vlada se ponaša tajanstveno i skriva namjere, tako smo i o ovom Zakonu doznali tek kad je došao u Hrvatski sabor. Jasno se ogleda stremljenje ove vlade, da krvlju i znojem stečena prava bivših političkih zatvorenika ukinu i da nas opet stave tam gdje smo bili dok su oni bili komunistička jugoslavenska vlast. To mi gledamo kao djela mržnje nad onima koje još nisu prestali mrziti, a koji, možda, čine njihovu nečistu savjest iz vremena dok su bili vlast bez opozicije.

Naše mirovine proglašavaju povlaštenima, a to znači da oni ne žele razumjeti da smo mi u komunističkom raju bez ikakva prava radili teški prisilni rad, ne jednu nego 45 godina. Nije i nikako ne može biti da je povlaštenost koju su uživali napr. udbaši koji su s 30 godina staza odlazili u mirovinu i kojima je velika otpremnina uračunata u plaću ostvaren u prethodnoj godini bila osnovica za mirovinu, a mirovina veća od plaće, i naša koja je djelomični dio za prisilni rad, isto.

Sada po hitnom postupku ozakonjuju smanjenja koja su izvedena po proračunskom zakonu.

Nalazi li se u Hrvatskom saboru po hitnom postupku zakoni koji reguliraju smanjenje povlaštenih mirovin, partizana, udbe, JNA i još nekih koji su uistinu korisnici povlaštenih mirovin, kao nosioci partizanske spo-

menice, narodni heroji ili španjolski borci, te mnogi izmišljeni partizani?

Predsjednik, Jure Knezović.v.r.

Unatoč neoborivoj našoj argumentaciji da su izmjene nehumane i da zastupnici trebaju odbaciti taj Vladin prijedlog, ni apel na savjest saborskih zastupnika nije ništa pomogao. Kako rezultat pokazuje savjesti je nedostajalo ne samo kod vladajućih, nego i kod opozicije što je još bolnije.

Za slučaj da se Vlada brani da nema novaca, sa zastupnikom Šeksom napravio sam amandman, u kojem sam predložio da Vlada izda obveznice na rok od tri godine i da ih izda najkasnije do 31.12.2002.. Šeks je podnio taj amandman.

Glasovanje je na televiziji prenošeno i vidjeli ste. A vidjeli ste daje i Dorica Nikolić podnijela amandman koji je prihvaćen. On određuje da se mirovine nakon 1. siječnja 2002. moraju vratiti na ono stanje koje je bilo 30. rujna 2001. Bože daj, da ova Vlada ne iskoristi svoje ovlasti, koje joj je Sabor dao, i ne suspendira taj amandman. Teško je razumjeti Doricu koja je kod pojedinačnoga glasanja glasovala protiv interesa političkih zatvorenika. Da je i drugi put glasovala za političke zatvorenike, ne bi se mirovina smanjila, nego bi Vlada bila prisiljena humanije rješiti pitanje naknada a djeca ne bi bila izbačena i naknada za nezaposlenost bi se moralna isplatiti.

Naime, kad je Šeks video da je Dorićin amandman prošao, kao punokrvni parlamentarac osjetio je da bi se uz pomoć njenih glasača moglo odbaciti vladin prijedlog, zatražio je stanku od 10 minuta, a potom i pojmenično glasanje. Mi smo izgubili za tri glasa. Za nas nije glasovao ni Budiša, koji mi je obećao da će se boriti protiv smanjenja naših prava, ni eto Dorica Nikolić, koja je supruga političkog zatvorenika. Nu, najveće razočarenje doživjeli smo od hadzeovskih zastupnika, jer njih 13 nije došlo na glasanje, iako su u tome trenutku imali priliku ne samo pomoći bivšim političkim zatvorenicima, nego i sebi jer su tim činom mogli prvi put srušiti jedan Vladin prijedlog.

Ovim Zakonom ukinuto je pravo na naknadu za dane nezaposlenosti, omih 19 kuna po danu, ukinuta su djeca kao nasljednici i nije se Vlada obvezala do kada će isplatiti, nego je naprotiv ozakonila formulaciju: "... ovisno o osiguranim sredstvima u državnom proračunu, "(čl.3.). Predavati se ne bismo smjeli. Djeca koji imaju rješenja o statusu političkih zatvorenika za svoje roditelje ima 2.234, a svakim danom će ih biti još i više. Njih treba potaknuti na organiziranu borbu, a izgleda na uspjeh ima. Potrebno se organizirati i nastaviti borbu.

DAN JUGOSLAVENSKE REPUBLIKE OBILJEŽEN KRESANJEM PRAVA HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA!

Hrvatski sabor, 18. sjednica 29.11. 2001. (prema fonogramu)

REZULTATI GLASOVANJA O IZMJENI I DOPUNI ZAKONA O PRAVIMA BIVŠIH POLITIČKIH ZATVORENIKA

Stranka	PROTIV POL. ZATV.	ZAPOL. ZATV.	NENAZOČNI	SUZDRŽANI	UKUPNO	NEPODRŽANI
HDZ	0	0,00%	28	68,29%	13	31,71%
HKDU	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%
HNS	2	100,00%	0	0,00%	0	0,00%
HSLS	12	54,55%	3	13,64%	7	31,82%
HSP	0	0,00%	1	25,00%	3	75,00%
HSS	1	6,25%	10	62,50%	3	18,75%
IDS	1	25,00%	0	0,00%	2	50,00%
NZ	1	25,00%	1	25,00%	2	50,00%
SDP	29	65,91%	0	0,00%	15	34,09%
DC	0	0,00%	0	0,00%	4	100,00%
LS	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%
PGS	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%
SBHS	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%
SNS	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%
SDP.HSLS	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%
CanjugaHND	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%
Ukupno						
Ukupno svih zastupnika						150
Ukupno nazočnih zastupnika				62,67%		

Ovo su rezultati glasovanja, kojim smo samo za 4 glasa izgubili pravo na naknadu za dane nezaposlenosti, djeca ispala iz zakona kao nasljednici prava na naknadu, dok su udovice još ostale, jer ne predstavljaju opasnost, budući da su i one stare kao i većina političkih zatvorenika, pa će i njih smrt pozabati, a drugovi se oslobođiti obveze. Budući da se na njihov moral ne može pozivati, ostaje da se organiziraju djeca bivših političkih zatvorenika i nastaviti borba za izmjenom Zakona.

Zanimljivo je vidjeti kako je koji zastupnik glasovao. Naime, zahvaljujući izvanrednom zalaganju bivšega političkog zatvorenika i našega člana, gosp. Vladimira Šeksa, moglo se provesti poimenično glasovanje. Tako je gospoda Jadranka Blažević prozivala po abecednom redu svakoga saborskoga zastupnika i on je osobno izjavio: za, protiv ili suzdržan. Suzdržani su bili samo trojica zastupnika: Damir Kajin

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

(IDS), i dvojica vjernih neodlučnoj tradiciji HSS-a: Ante Markov i Zlatko Tomčić. Zbog, u našoj povijesti, tragične prakse neodlučnosti dijela HSS-a, zabrinjavajuća je ustrajnost članova te stranke u tome negativnom i špekulantskom ponašanju.

Za nas je žalosna spoznaja, da su neki politički zatvorenici izbjegli dati svoj glas. Mi svakako imamo pravo računati na njihovu solidarnost, pogotovo što je jedan od njih izjavio da je protiv smanjenja prava političkih zatvorenika, jer je i sam u zatvoru bio prisiljen teško raditi, a drugi se u saborskoj raspravi o našem zakonu više puta javljao, ističući da je i on bio u zatvoru, ali da nije tražio priznanje statusa političkog zatvorenika. U ovu grupu moramo staviti i dr. Jurja Njavru, koji je nakon pada Vuko-

vara i sam bio zatvoren, pa onda znade kako je odprilike izgledala i naša robija, koja je dulje trajala, nego njegova. I za nj nam je žao da nije glasovao, budući da je svaki uskraćeni glas glas protiv nas.

Donosimo i popis "izbjeglica", među kojima ima i onih čije je dosadašnje ponašanje ukazivalo na patriotski osjećaj. Sada su imali priliku to i pokazati, ali pokazalo se da je samo jedan HSP-ovac glasovao. Možda je Đapić bio kod Đukića na janjetini, ali druga dvojica ipak nisu imala ispruku, osim ako opet ne postoji neka "tajna veza" s Vlasti.

A što reći na nanizana imena HDZ-ovača? Pa, upravo je nevjerojatno da neki hadzeovski prvoborci nisu smogli snage ući u sabornicu ni nakon stanke od deset minuta, koju je izborio već spomenuti zastupnik Šeks, i dati svoj odlučujući glas. A daje odlučujući, mora svakome biti jasno, budući da je Vladin zakon prošao samo s tri glasa

Hrvatsko Društvo političkih zatvorenika
10000 Zagreb, Masarykova 22/IV., tel: (01) 4872 433; faks: (01) 4872 466; e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.tel.hr

UKIDANJE PRAVA NA NAKNADU

U prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika Vlada predlaže, po hitnom postupku, ukidanje prava na naknadu za dane provedene u zatvoru ili privoru u visini od 54 kune odnosno 19 kuna za svaki dan nezaposlenosti kao posljedice političkog progona.

Vlada predlaže ukidanje naknade za dane nezaposlenosti nakon izdržavanja zatvora u visini 19 kuna, jer u državnom proračunu za 2001. nisu osigurana sredstva. Obrazloženje glasi: "Kako se spomenuta obveza nije ispoštovana predlaže se njeno ukidanje." Radi se o tri milijuna dana ili o 57,5 milijuna kuna. **Nehuman je ukidanje te naknade od 19 kuna, jer su u tome razdoblju nezaposlenosti mnogi bivši politički zatvorenici i njihovi članovi obitelji bili gladni, bili ponižavani, moralni raditi poslove ispod svoje profesije i bili izloženi psihičkim patnjama.** Ova Vlada nije osigurala sredstva koja je po Zakonu trebala, a sada pod gornjom pverznom formulacijom traži od Vas da ju podržite u ozakonjenju u njenoj nehumanoj namjeri.

Mi apeliramo na Vašu savjest i očekujemo da ćete odbaciti ovaj prijedlog Vlade.

Vlada prdaže ukidanje prava na naknadu djeci poslije smrti bivšeg političkog zatvorenika uz obrazloženje: "Kako nije ispoštovana zakonska odredba da se nakon smrti bivšeg političkog zatvorenika isplaćuje naknada njihovoj djeci, predlaže se brisanje tog prava iz razloga nemogućnosti osiguranja sredstava za tu namjenu u državnom proračunu." Radi se o 2.234 djece. Da su ta djeca ostala bez roditelja, proganjana, bila gladna, prošljala, kupila klasiju po tudišnjinama, nadničarila, bili služe ili onemogućeni u napredovanju u usporedbi, ne s djecom komunističkih otaca, nego prosvjetnih građana, za ovu Vladu ništa ne znači, a za svakog poštenog čovjeka je jasno da se radi o nevinim žrtvama komunističke strahovlade, pa kad oni posebno ne traže naknadu treba im dati pravo nasljedstva. Vlada pokušava ne platiti, pa makar argumentacijom i bila ovako pverzna i makar se radilo o onima koji su prije dvije godine obećavali pravnu državu!

Mi apeliramo na Vašu savjest i očekujemo da ćete odbaciti i ovaj prijedlog Vlade.

Vlada zaziva smrt u pomoć

Vlada ne predlaže rok isplate nego navodi formulaciju (Čl. 3.) "... ovisno o osiguranim sredstvima u državnom proračunu."

Vlada navodi da je do sada uštedila 33 milijuna kuna, koliko iznosi naknada za umrle koji su bez nasljednika. Ukipajući djecu kao **nasiljednike uštedjela bi još 162 milijuna kuna.** A nastavljujući ovako sporu isplaćivanju ne jedan politički zatvorenik (osim Dure Perice) ne bi dobio cijelokupnu isplatu, jer je smrtnost 10% (ne promišlja!).

Ova Vlada računa na savezništvo sa smrтu, a od Vas očekuje da ćete u tome poslu biti grobar!

Ministar rada i socijalne skrbi neprestano, prema političkim zatvorenicima, stvara atmosferu linča. Na tiskovnoj konferenciji 12. studenoga 2001. poslužio se **izmišljenim** brojkama uspoređujući fantomskih 14 milijuna sa svojih 45 koje ima u proračunu ali je isplatio samo jedna 1/3 tijekom cijele godine. Netočno izjavivši da su naknade političkim zatvorenicima za njegove vladavine porasle za 321,4% (stvarnost je 0% ako se usporedi 45 miliijuna 1999. s navedenih 45 mil., a ko se usporedi isplaćenih 45 milijuna '99. s isplaćenim 16 milijuna '01. onda se dobije pogoršanje 281,01%). To njegovo permanentno proviranje stvara od političkih zatvorenika teret nacije a neprestano isticanje uvećanih iznosa vezanih za političke zatvorenike stvara klimu kristalne noći. Nigdje i nikada nije spomenio naše patnje.

U tekstu ovoga prijedloga Zakona također se nalazi netočna i izmišljena argumentacija: "Razlog ukidanja isplate .... (određen) ... činjenicom da je dio sredstava osiguranih u državnom proračunu prenijet ... Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje radi ponovnog određivanja njihovih mirovina povećanjem od 1. siječnja 1999. ...." Ovo je absolutno netočno! Mirovina je povećana 1.1.1999., a zakon odredio da isplata naknade za nezaposlenost počima tek od 1. siječnja 2001. pa nikakvog transfera nije moglo biti, je vremenska razlika dvije godine kasnije!

Uvjerite se sami! Ne podlježite demagoškim podmetanjima! U Vas će biti upereno više od 13.427 očiju bivših političkih zatvorenika i njihove djece - Vaših budućih glasača!

Hrvatski politički uzničari, žrtve komunističke tiranije, jedini su u Europi koji svoje zakonsko pravo nisu ostvarili. Neprestano nas se meće u socijalne slučajevе i teret naše nacije, a zaboravlja se da smo

više, a hadzeovaca se nije odazvalo 13. Samo tri, a brojka je biblijska! Vidite i sami, ali ne mogu ne prozvati "svijetla imena" HDZ-a kao stoje Luka Bebić, Ljubo Česić-Rojs, Branimir Glavaš, Ivan Jarjak, Zlatko Mateša, Ivan Milas, već spomenuti Juraj Njavro i glavom predsjednik HDZ-a Ivo Sanader, to nas možda najviše i boli, jer se mi s pravom pitamo, gdje je opozicija. Nikada do sada opozicija nije bila u položaju srušiti zakon koji predlaže Vlada, a sada jest, i to ne čini. Zašto, jedno je pitanje, a odgovora ima mnogo. Jedan je onaj kada pogledamo zašto su u ovom glasovanju izostali zastupnici nacionalnih manjina, ili se jedan hrabri ideesovac javno

suzdržao, na čemu mu se može čestitati. Razumijemo da se ni gospoda Milanka Opačić, ni Milan Đukić nisu htjeli "miješati" u ovaj ponižavajući čin koji oni svojim borcima za njihove ideale nikada ne bi učinili, pa su se sklonili od bure.

Ali što se dogodilo gospodi Vesni Škare-Ožbolt, koja je u svom govoru na raspravi o ovom Prijedlogu prozrela namjere Vlade da ne želi isplatiti naknadu bivšim političkim zatvorenicima, jer u tom Prijedlogu piše da će isplati koliko bude u Proračunu osigurano, a to znači nikada, pa je ona predložila: "da se glasovanje o ovom zakonskom prijedlogu odgodi do donošenja državnog proračuna za 2002. godi-

nu." jer i ona sluti da se isplata u cijelosti, ako ova vlast dugo bude trajala, ne će isplati. Njezina briga u one kasne sate 27. studenoga 2001. i tvrdnja daje "tragično za našu državu da se na ovoj skupini ljudi uz njihove obitelji koje su pretrpjeli toliko nepravde mora posezati za restrikcijama.". Kako je moguće da nakon ovakvoga govora njezina cijela stranka ne dođe na glasanje, kada i oni znaju daje svaki govor suvišan akoje zaključakpogrješan, a onaje to omogućila.

Još je jedna saborska zastupnica vrijedna zahvale i ljutnje. Gospoda Dorice Nikolić, supruga našega člana, bivšega političkog uznika, zalagala se za brisanje članka 1. Prijedloga zakona, kojim se političkim zatvorenicima i u idućoj godini treba primijeniti umanjenje mirovina koje je nastupilo 1. listopada 2001. prema zakonu o proračunu za tekuću godinu. To bi smanjenje po tom zakonu prestalo vrijediti 31. prosinca 2001., pa je Vlada htjela to umanjenje ugraditi u naš Zakon ne samo za iduću godinu nega za vječnost i za nove umirovljenike. Kako smo vidjeli, ona je podnijela amandman i uspjela je iz ovoga Prijedloga zakona izbaciti taj članak, pa bi mirovine od siječnja 2002. koje se trebaju isplatiti u veljači trebale biti isto onolike kolike su bile za rujan ove godine, a koje su isplaćene u listopadu. Svi politički zatvorenici su joj za taj čin zahvalni, iako sumnjuju da ova Vlada ne će naći mogućnosti dokopati se i toga sitniša.

Da, sitniša, jer se radi o 3607 političkih zatvorenika koji prelaze 2.500 Kn mirovine, a od njih će u prosjeku svaki mjesec Ministar Vidović ubrati 118 kuna harača. Mi se s razlogom pitamo, je li država spala na tako niske grane, da se može spasiti s tih 118 kuna ili se radi o revanšizmu, pa visina osvete nije važna, ali mi poručujemo daje osveta Božja. Tako ti koji se brane navodnim govorom mržnje, istu primjenjuju nad nama bivšim njihovim žrtvama. Tako će ovaj vrijedni čin gospođe Dorice Nikolić već od njezine Vlade biti izmijenjen. Zato nas je kad smo gledali glasanje iznenadilo i naljutilo, zašto ona nije glasovala za političke zatvorenike, nego protiv njih. I od najuglednijeg liberala, g. Dražena Budiše, nakon njegove izjave o nepravdi smanjenja prava bivših političkih zatvorenika, očekivali smo angažman ili glasanje, ali 'od sto glasa glasa čuti nije'.

**1. LISTA ZASTUPNIKA KOJI SU
IZBJEGLI GLASOVANJE**

Durđa	Adlešić	HSLS
Zdenka	Babić Petričević	HDZ
Luka	Bebić	HDZ
Dražen	Budiša*	HSLS
Zlatko	Canjuga	HND
Ivan	Čehok	HSLS
Ljubo	Ćesić-Rojs	HDZ
Dino	Debeljuh	IDS
Stjepan	Dehin	HSS
Anto	Dapić	HSP
Milan	Dukić	SNS
Krunoslav	Gašparić	HDZ
Željko	Glavan	HSLS
Branimir	Glavaš	HDZ
Borislav	Graljuk	NZ
Mate	Granić	DC
Nikola	Ivaniš	PGS
Ivan	Jarnjak	HDZ
Vlado	Jukić	HSP
Damir	Jurić	SBHS
Marin	Jurjević	SDP
Pavle	Kalinić	SDP
Slavko	Kojić	SDP
Miroslav	Korenika	SDP
Zlatko	Kramarić	LS
Željko	Krapljan	HDZ
Ljubica	Lalić	HSS
Josip	Leko	SDP
Mario	Livaja	LS
Zlatko	Mateša	HDZ
Romano	Meštrović	SDP
Ivan	Milas*	HDZ
Pavao	Miljavac	DC
Ivan	Ninić	SDP
Duro	Njavoro	DC
Juraj	Njavoro**	HDZ
Milanka	Opačić	SDP
Željko	Pavlic	HSLS
Vesna	Podlipец	SDP
Furio	Radin	NZ
Miroslav	Rožić	HSP
Ivo	Sanader	HDZ
Gordana	Sobol	SDP
Nenad	Stazić	SDP
Zlatko	Šešelj	SDP
Zoran	Šimatović	SDP
Vesna	Škare-Ožbolt	DC
Ivan	Škaric	HSLS
Berislav	Šmit	HDZ
Ivica	Tafta	HDZ
Zdravko	Tomac	SDP
Luka	Trconić,	HSS,LS,HNS,IDS
Petar	Turčinović	IDS
Branislav	Tušek	SDP
Dario	Vasiljević	PGS
Hrvoje	Zorić	HSLS

**2. LISTA ZASTUPNIKA KOJI SU
GLASOVALI PROTIV INTERESA
HRVATSKIH POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

Mato	Arlović	SDP
Branka	Žaletić	SDP
Marko	Žaričević	HSLS
Snježana	Žiga-Friganović	SDP
Šonja	Žorovčak	SDP
Viktor	Broz	HSLS
Dijana	Čizmadija	SDP
Zdenka	Čuhnil	HSS
Lucija	Debeljuh	SDP
Mirjana	Didović	SDP
Valter	Drandić	IDS
Ivo	Fabijanić	SDP
Mirjana	Ferić-Vac	SDP
Zdenko	Franić	SDP
Zrinjka	Glovacki-Bernardi	HSLS
Mladen	Godek	HSLS
Stjepan	Henezi	SDP
Vilim	Herman	HSLS
Dubravka	Horvat	SDP
Baltazar	Jalšovec	HSLS
Želimir	Janjić	HSLS
Sanja	Kapetanović	SDP
Jadranka	Katarinčić-Škrlić	HSLS
Krešo	Kovačićek	SDP
Franjo	Kučar	SDP
Ljiljana	Kuhta	SDP
Vedran	Lendić	SDP
Marija	Lugarić	SDP,HSLS
Željko	Malević	SDP
Jadranko	Mijalić	HSLS
Dorica	Nikolić	HSLS
Drago	Novina	SDP
Darinka	Orel	HSLS
Vesna	Pusić	HNS
Jadranka	Reihl-Kir	SDP
Tibor	Santo	NZ
Katica	Sedmak	SDP
Darko	Šantić	HNS
Vladimir	Šepčić	SDP
Ivo	Škrabalo	HSLS
Ivo	Šlaus	SDP
Ivan	Štajduhar	SDP
Zorko	Vidiček	SDP
Dragutin	Vrus	SDP
Dragutin	Vukušić	SDP
Dragica	Zgrebec	SDP
Tonči	Žuvela	

**3. LISTA ZASTUPNIKA KOJI SU
GLASOVALI ZA INTERESE
HRVATSKIH POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

Ivo	Žaica	HDZ
Marija	Bajt	HDZ
Ante	Beljo	HDZ
Zdravka	Bušić	HDZ
Karmela	Caparin	HDZ
Duro	Dečak	HDZ
Miroslav	Furdek	HSS
Josip	Golubić	HSS
Ante	Grabovac	HSLS
Mate	Jukić	HDZ
Božidar	Kalmeta	HDZ
Ivan	Kolar	HSS
Joško	Kontić	HSLS
Krunoslav	Kordić	HDZ
Jadranka	Kosor	HDZ
Ivica	Kostović	HDZ
Mario	Kovač	HSLS
Milan	Kovač	HDZ
Anto	Kovačević	HKDU
Drago	Krpina	HDZ
Ivan	Lončar	NZ
Marijan	Maršić	HSS
Marina	Matulović-Dropulić	HDZ
Ljerka	Mintas-Hodak	HDZ
Ivić	Pašalić	HDZ
Vlatko	Pavletić	HDZ
Ivan	Penić	HDZ
Velimir	Plesa	HDZ
Jure	Radić	HDZ
Stjepan	Radić	HSS
Luka	Roić	HSS
Josip	Sesar	HDZ
Ante	Simonić	HSS
Vladimir	Seks	HDZ
Nevio	Šetić	HDZ
Dubravka	Šuica	HDZ
Ivan	Šuker	HDZ
Tonči	Tadić	HSP
Josip	Torbar	HSS
Nikica	Valentić	HDZ
Hrvoje	Vojvoda	HDZ
Dario	Vukić	HDZ
Petar	Žitnik	HSS
Stjepan	Živković	HSS

Bez jezičnih i drugih intervencija (čak i u pogledu interpunkcije), osim ispravaka očitih pisarskih pogrešaka, objavljujemo fonogram 18. sjednice Hrvatskog sabora, kako bi hrvatski politički zatvorenici znali, tko je i kako raspravlja o njihovu položaju. Slijedi, dakle, saborski tekst:

Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, hitni postupak, prvo i drugo čitanje, Prijedlog zakona br. 386.

Predlagatelj zakona je Vlada Republike Hrvatske, a kod utvrđivanja dnevnog reda prihvatali smo primjenu hitnog postupka kod donošenja ovih zakona.

Prijedlog akta primili ste u pretince.

Sukladno članku 165. Poslovnika hitni postupak objedinjuje prvo i drugo čitanje zakona. Amandmani se mogu podnosi do kraja rasprave. Raspravu su proveli: Odbor za zakonodavstvo, Odbor za rad, socijalnu politiku i zdravstvo. Izvješća ste primili. Želi li predstavnik predlagatelja dodatno obrazložiti prijedlog? Da. Gospodin Božo Žaja - zamjenik ministra rada i socijalne skrbi. Izvolite, gospodine zamjeniče.

BOŽE BORKO Žaja:

Poštovani gospodine podpredsjedniče, dame i gospodo zastupnici. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izvršavanju državnog proračuna za 2001. godinu koji je stupio na snagu i primjenjuje se od 1. listopada o.g. smanjene su mirovine koje su više od 2.500,00 kn i ostvarene pod povoljnijim uvjetima, a za koje se sredstva osiguravaju u državnom proračunu.

Mirovine su smanjene po progresivnoj skali ovisno o visini i to za 8% za razliku od 2.500,00 - 3.000,00 kn, 12% od 3.000,00 - 4.000,00 kn, 16% od 4 - 5.000,00 kn i 20% za iznad 5.000,00 kuna nadalje. Ovako smanjene mirovine ne može iznositi manje od dijela svote mirovine ostvarene po općim propisima kako citirani Zakon vrijedi samo za 2001. godinu predlaže se od 1. siječnja 2002. godine i nadalje isti način smanjenja mirovina izmjenom svih posebnih zakona kojima su utvrđeni povoljniji uvjeti za ostvarivanje mirovine a koji su mirovine u cijelosti ili djelomično financiraju iz državnog proračuna.

Stoga su pred vama tri prijedloga zakona o kojima je riječ.

Konačnim prijedlogom zakona o dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju

smanjuju se mirovine koje su korisnicima koji su mirovine ostvarili po ranijim propisima iz mirovinskog osiguranja koji su prestali važiti 1. siječnja 1999. i to su sljedeći korisnici mirovina:

- redoviti članovi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, koji su ostvarili mirovinu ranije prije 1. siječnja 99. ako se dio mirovine financira iz državnog proračuna,
- pripadnicima bivše JNA,
- borci NOR-a,
- pripadnici Hrvatske domovinske vojske od 17. travnja 41. do 15. svibnja 45. i članovi njihovih obitelji.

Konačnim prijedlogom zakona o izmjenama i dopunama zakona o pravima i dužnostima zastupnika u Hrvatskom saboru smanjuju se mirovine zastupnika na naprijed obrazložen način ubuduće uz jednak smanjenje mirovina zatečenim korisnicima koji su mirovinu ostvarili do 31. prosinca 2001. godine.

Konačnim prijedlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika na naprijed obrazložen način ubuduće uz jednak smanjenje mirovina zatečenim korisnicima koji su mirovinu ostvarili do 31. prosinca 2001. godine.

Za bivše političke zatvorenike utvrđuje se isplata naknade za dane provedene u zatvoru ili pritvoru u visini od 54,00 kn po danu u obrocima od 25% od ukupnog iznosa, prema mjerilima koja će utvrditi stalno radno tijelo Vlade Republike Hrvatske, a ovisno o sredstvima u državnom proračunu i time se regulira već postojeća praksa ispi ate.

Također se predlaže produženje utvrđenog roka za podnošenje zahtjeva bivših političkih zatvorenika i članova njihovih obitelji radi ostvarivanja prava iz ovog zakona. Sada važeći rok je 31. siječnja 99. dakle protekao a predloženim zakonom predlaže se novi rok do 30. lipnja 2002. godine.

Održavanjem kontinuiteta u primjeni ovih zakona od 1. siječnja 2002. godine razlog je za njihovo donošenje po hitnom postupku. Zahvaljujem.

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospodine zamjeniče. Pitam ćete li izvjestitelji radnih tijela uzeti riječ? Da. Da. U ime Odbora za rad gospođa zastupnica Darinka Orel, izvolite gospodo.

DARINKA Orel:

Poštovani potpredsjedniče, poštovani zamjeniče ministra, kolege i kolegice, ja ću

se vrlo kratko u ime Odbora za rad, socijalnu politiku i zdravstvo osvrnuti na dva zapravo zakona, ova predložena, dopuna zakona o mirovinskom osiguranju izmjene i dopune Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika.

Odbor za rad, socijalnu politiku i zdravstvo na 41. sjednici raspravio je Prijedlog zakona o mirovinskom osiguranju s Konačnim prijedlogom Zakona. Između ostalog Odbor je vezano za ovaj Zakon o mirovinskom osiguranju ustvrdio da mirovine na koje se odnose odredbe ovog Zakona ustanjuju se Zakonom o izmjenama i dopunama Zakonom o izdržavanju državnog proračuna za 2001. godinu i stoga neophodno i takvu izmjenu ugraditi u važeći Zakon o mirovinskom osiguranju kao sustavno zakonsko rješenje i nastaviti isplatu u 2002. godini.

Nakon provedene rasprave odbor je jednoglasno odlučio predložiti Hrvatskom saboru donošenje Zakona o dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju kako ga je Vlada RH, i vezano za izmjene i dopune zakona o pravima bivših političkih zatvorenika. Ovaj prijedlog zakona raspravio je Odbor kao matično radno tijelo. Nakon uvodnog obrazloženja predstavnika predlagatelja članovi Odbora podržali su potrebu donošenja ovog zakona radi konačnog rješenja pitanja naknade i ostalih prava osobama koje su prošle osobnu životnu tragediju radi svojih političkih uvjerenja i političkog otpora u težnji za samostalnom Hrvatskom državom. No svakako treba imati u vidu ukupan broj zaposlenih i gospodarsko stanje u državi te slijedom toga i finansijsku snagu države i mogućnosti da realizira sve svoje obveze. Posebnu pažnju u raspravi potaknula je odredba kojom se ukuda mogućnost isplate naknade djeci nakon smrti bivšeg političkog zatvorenika. Ovo je također ustanovljeno izmjenom postojćeg zakona od 1. siječnja 99. godine ali se niti ta naknada kao, ostale naknade do danas nisu isplaćivale, i većina članova odbora složila se da te da se ta odredba ukine, pogotovo imajući u vidu da se sada već radi o ljudima srednje ili starije životne dobi, pa je upitna održivost rješenja kojim se po osnovi statusa djeteta ostvaruje neke sredstva iz državnog proračuna. Pored toga članovi su istaknuli kako je to bila zakonski utvrđena obveza, koja nije isplaćivana u prethodnom trogođišnjem razdoblju kada je bila i uvedena.

U raspravi su članovi odbora upoznati s mišljenjem Hrvatskog društva političkih

zatvorenika, koji se između ostaloga zalažu da se zakonski utvrdi krajnji rok isplate naknade, te određenja da se isplata izvrši u novcu ili obveznicama.

Nakon rasprave članovi odbora su većinom glasova odlučili predložiti Hrvatskom saboru na usvajanje zakon o izmjeni i dopunama zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, u tekstu kako ga je predložila Vlada RH. Hvala.

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospodri Darinki Orel izvjestiteljici Odbora za rad, socijalnu politiku i zdravstvo. Ima još koji izvjestitelj odbora? Nema. Zahvaljujem. Otvaram raspravu. Kao i uvijek prvo su na redu klubovi, u ime kluba HDZ-a govoril gospodin zastupnik Vladimir Šeks. Izvolite gospodine.

VLADIMIR Šeks:

Hvala lijepa gospodine dopredsjedniče, gospodo i gospode zastupnici. Ja ču u ime kluba zastupnika Hrvatske demokratske zajednice poglavito se osvrnuti na prijedlog izmjena i dopuna zakona o pravima bivših političkih zatvorenika. Uvodno primjerice u zagrebačkoj podružnici Hrvatskog društva političkih zatvorenika koja broji 1678 članova u ovoj godini umrla su njih 152,84% političkih zatvorenika starije je od 65 godina. U isto vrijeme prema analizi o tzv. povlaštenim mirovnama, mirovinskog fonda od konca 98., povećao se broj nosioca partizanskih mirovina da ih tako nazovem sa 7585 na 81323 u siječnju 2001. godine. Dakle, pojavilo se novih partizana za 5465 tisuća, 2001. godine.

Ovaj prijedlog zakona je krajnje neprihvatljiv za HDZ, ja govorim u ime svoje stranke, ali na stanoviti način i u ime Društva hrvatskih političkih zatvorenika koji sam i član, isto, sretnih povlaštenih kao što sam bio politički osuđenik, zatvorenik. Što Vlada čini s ovim prijedlogom zakona? Prošle godine u proračunu je bilo predviđeno 38 milijuna 969 tisuća kuna, pa se onda novim planom za 2000. to smanjuje na 37994, a ove godine od 38097 tisuća kuna, do sada je isplaćeno 16 milijuna

Vladimir Šeks

kuna. Godina je već praktično na izmaku. Vlada je zatezala s isplatama iako je bila sva dokumentacija priložena rješenjima Administrativne komisije, ali je Vlada tražila neke svoje posebne dokumente da bi izvršila isplate. Međutim jedini efekt toga je bio taj da se nije isplatilo više od 16 milijuna. Jer, ja ču reći, da Vlada računa na visoku starosnu dob bivših političkih hrvatskih osuđenika, zatvorenika i čeka da smrt umjesto nje izravna račune. Jer se mortalitet bivših političkih zatvorenika kreće po stopi od 10%. Nisu to nikakve povlaštene mirovine to su odštetne mirovine, jer su hrvatski politički osuđenici, a osobito oni koji su bili suđeni na dogotrajne teške tamnica i zatvorske kazne, 15 i 20 i više godina, krvavo i te kako krvavo radili u zatvorima i kaznionicama, pa nisu to nikakve onda povlaštene mirovine koje su dobivali. Koje imaju.

Vlada sada predlaže ukidanje niza stečenih prava, uz krajnje cinična i neprihvatljiva obrazloženja. Tvrđnja predлага-

telja da djeca nisu oštećenići pa ih treba brisati iz nasljedstva, jednostavno zanemaruje jednu činjenicu da su djeca tih hrvatskih političkih osuđenika bila u toj mjeri diskriminirana; kakvu su imali mladost, kakvo su imali napredovanje, školovanje, što su mogli postići u društvu, kako su preživljavali sve, cijeli svoj život. Pa to treba iz tih razloga i ukinuti! Češka to ima u svome i najnovijem zakonu, ali Hrvatska to ne treba imati.

Najljepša je stvar kada Vlada, da se po hitnom postupku i to trajno ukinje pravo na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru u vrijednosti od 54 kune dnevno ili 19 kuna za svaki da nezaposlenosti. I sada kaže Vlada da predlaže ukidanje tih zakonskih odredbi, jer da u državnom proračunu za 2001. godinu nisu osigurana sredstva pa kako spomenuta obveza iz zakona nije poštovana onda se predlaže njen ukinjanje.

Tu se radi o 3 miljuna dana ili kada to preračunate u kunu - 57,5 miljuna kuna. To je nehumano, ukidanje te naknade od 19 kuna, jer u tom razdoblju nezaposlenosti pretežno su bivši politički zatvorenici i članovi njihovih obitelji bili i ponizavani, radili poslove ispod svoje profesije, pa ako Vlada ne osigurava sredstva koja po zakonu mora, sada je uistinu nevjerojatno i nehumano da se traži, zato što nije bilo novca, da se ozakoni to ukinjanje.

Drugo, ukidanje prava na naknadu djeci poslije smrti bivšeg političkog zatvorenika opet s obrazloženjem da nije poštovana odredba da se nakon smrti političkog bivšeg zatvorenika isplaćuje naknada njihovo djeti i predlaže brisanje toga prava iz razloga nemogućnosti osiguranja sredstava za te namjene. Radi se o 2 tisuće i 234 djece. Ta djeca su isto u ogromnoj mjeri dijelila sudbinu svojih roditelja. Bili su žrtve jednog režima, jednoga sustava. Sada im treba ukinuti i ta prava. Kaže Vlada u prijedlogu članka 3. zakona da će u skladu s

mogućnostima za svaki dan proveden u zatvoru ili pritvoru, da se isplaćuje u obročima jedna četvrtina od ukupnog iznosa prema mjerilima što će ih za svaku godinu posebno utvrditi stalno radno tijelo Vlade Republike Hrvatske, a ovisno o osiguranim sredstvima u državnom proračunu.

Kako se sada može ići s takvom formulacijom: ovisno o osiguranim sredstvima? Pa Vlada i sama navodi daje do sada uštedjela 33 milijuna kuna, koliko iznosi naknada za umrle koji su bez nasljednika, ukidajući djecu kao nasljednike uštedjela bi Vlada na toj krvarini još 162 milijuna kuna, pa bi prihvaćanjem ovakvog zakonskog prijedloga ovoga članka mi prihvatili i tzv. jedan grobarski paragrafu kojem bi pokopalii te naknade koje imaju djeca bivših političkih osuđenika.

U tekstu prijedloga zakona kaže se u obrazloženju da je dio sredstava osiguran u državnom proračunu prenijet Hrvatskom zavodu za mirovinsko povećanjem od 1. siječnja 99. Mirovina je nešto povećana 1. siječnja 99. godine, a zakon je odredio da isplata naknade za nezaposlenost počinje tek od 1. siječnja 2001. godine, pa nikakvog transfera nije moglo biti jer je vremenska razlika 2 godine kasnije.

Činjenica je jedna, da Vlada zapravo čeka da hrvatski politički osuđenici, a posebno to odnosi na starija godišta 25., 26. i druge godine, da ti ljudi jednostavno umru i da se na taj način u biti riješi taj problem naknade hrvatskim političkim osuđenicima, koji odlaze u grob, a boj partizana se odjedanput povećava. Vjerojatno su to bili unuci kurira Jovice. Vjerojatno su to bili partizani koji su već bili NOB-u sa 2 ili 3 godine i ravno su iz vrtića išli u partizane. Dakle, ne radi se o nikakvim povlaštenim mirovinama, nego se radi o stanovitim vrstama odšteta i ove autoceste, i Lonjsko polje i u Istri rudnici, Jadranska magistrala i turistički Brijuni, objekti Brijuni to su sve u velikoj mjeri izgrađeni s krvavim 14-dnevnim i 16-dnevnim radom političkih zatvorenika.

Predlažem, a u vrijeme komunističke Jugoslavije Hrvati su činili 60% svih političkih osuđenika. Kada su bili na robijama i po zatvorima nije išao mirovinski staž. Mnogi nisu se ni zbrinuli za sigurnu starost. Kako su imali i ono što su ostvarili mirovinski staž nakon izlaska iz zatvora do 90. godine, to je samo za znati onima koji to rade. Pa, kolege i kolege zastupnici, hoćemo li mi biti grobari, likvidatori i hoćemo li ukinuti i smanjiti radikalno ta pra-

va i time pospješiti jednu teško ispravljivu i nikada ispravljivu nepravdu tim žrtvama jednog vremena, jednoga režima koji je kažnjavao, procesuirao i ubijao sadašnjost i svaku budućnost desetcima tisuća ljudi samo zato što su kovali planove za slobodnu, neovisnu Hrvatsku državu?

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospodine zastupniče. Gospodin zastupnik Stjepan Henezi govorit će u ime Kluba SDP-a. Oprostite. Nisam video. Jednu repliku ima gospodin zastupnik Vrus. Izvolite gospodine zastupniče.

DRAGUTIN VRUS:

Gospodine potpredsjedniče, gospodine Šeks. Pa, na neki načinje lijepo i humano boriti se za neke ljude koje je neki režim na neki način omalovažavao i zatvorio, ali bi bilo isto tako dobro da ste se u ono vrijeme kada se donosio Zakon o političkim zatvorenicima možda donio i zakon o internircima koji su također bili u logorima Raba, Gonorsa po Italiji koji je također jedan režim zatvarao. Oni isto traže neka svoja prava i znate što kažu - sada kažu, da oni koji su njih poslali u logore da imaju naknadu kao politički zatvorenici. Hvala.

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospodine zastupniče. Odgovor na repliku, gospodin zastupnik Vladimir Šeks. Izvolite.

VLADIMIR ŠEKS:

Poštovani gospodine kolega, u siječnju 2001. godine bilo je ukupno 81 tisuća 323 korisnika mirovine boraca NOR-a i žrtava fašističkog terora. Svi su uključeni. Ako nisu uključeni, pitanje je što je bilo u trgovini s Italijom. Zašto logoraši koje je talijanska fašistička vlast internirala zašto njihove, ono što su pretrpili, zašto nije komunistička Jugoslavija i drug Tito zašto to nisu (drugo nešto) napravili nego trgovali s njime?

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospodine zastupnicu. Imamo nekoliko ispravaka netočnih navoda. Gospodin zastupnik Anto Kovačević javio se prvi za ispravak. Izvolite gospodine zastupnice.

DR. ANTO KOVAČEVIĆ:

Nije točno kako uvaženi kolega zastupnik reče neki režim, neke ljude. Točno se zna koji režim. Srkokomunistički režim od 45. do 90. godine. Jugoslavija je bila tamnica hrvatskog naroda i ne radi se o nekim ljudima. Radi se o proganjениh 200 tisuća Hrvata jer zatvor je širi od progona i progona je širi od zatvora. Proganjana su njihova djeca, proganjane njihove obitelji, pro-

ganjani njihovi prijatelji, montirani politički procesi prema tome, točno se zna.

... Ja sam samo zbog toga što sam nazvan Josipa Broza Jozo mafijožo i zbog sličnih stvari dobio osam i pol godina robije i konfiskaciju imovine. Dakle nije to baš bio neki režim i neki ljudi.

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospodine zastupniče. Ispravak netočnog navoda gospoda zastupnika Ljerka Mintas-Hodak. Izvolite.

DR. LJERKA MINTAS-HODAK:

Hvala. Ispravak netočnog navoda. Uvaženi kolega nije se radilo o nekim oblicima ponižavanja, tako i političkih zatvorenika nego od ubojstava do svih vrsta progona kao što je rekao kolega Kovačević i ne bih voljela da ste bili u bilo kojoj vrsti tih nekih oblika ponižavanja izloženi.

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospođo zastupnici. Poslovnička primjedba. Ispravak netočnog navoda gospodin zastupnik Dragutin Vrus.

/upadica se ne čuje/

Da prvo riješimo ovaj dvoboj između gospode zastupnice i gospodina Vrusa. Izvolite gospodine zastupniče.

DRAGUTIN VRUS:

Pa, nije to dvoboj, nije to i samo njoj. Ja bih htio samo reći da su ti ljudi koji su bili u Gonorsu, to su bili mahom i djeca i žene. Djeca koja su danas isto tako starci, a oni su doživljavali tamo isto ponižavajuće i toisto ih je neki režim. Ali što, bivša partija ili bivša Jugoslavija i da li je trgovana gospodin Šeks s njihovim imenima, s njihovim životom možda je, ali oni sigurno nisu dobili nikakvu naknadu jer oni nisu mogli biti ni partizani, ni ne znam. Oni su bili djeca zatvarani.

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospodine zastupniče. Gospođa zastupnica Ljerka Mintas-Hodak ima poslovničku primjedbu. Izvolite.

DR. LJERKA MINTAS-HODAK:

Poslovničku primjedbu gospodine potpredsjedniče, da ovo nije bio ispravak netočnog navoda.

BALTAZAR JALŠOVEC:

U pravu ste gospođo zastupnici, nije bio ispravak netočnog navoda. Za ispravak netočnog navodajavio se gospodin zastupnik Ivan Milas. Izvolite gospodine.

IVAN MILAS:

Nije točno da se nije priznao staž i neke privilegije koje je davala država poslije 2. svjetskog rata za internirce. Jasno da je tu potpuno ispravno da dobiju naknadu, ali je ta naknada bila uređena po utvrđivanju

radnog i posebnog staža. Ja sam kao mladi pravnik na tome radio, ne bi mogao sada citirati taj propis, ali bio je tzv. aktivni i organizirani rad, to se računalo duplo. A oni internirci koji nisu imali nikakvu, neki partijski zadatak ili nešto, onda su najmanje jednostrukim je bilo priznato i priznavale se posebne privilegije za stupanje u ... Zatim ako je slučajno umro, ako je umro za vrijeme tog priznavao mu se svi oblici ono što je pripadalo drugim grupacijama.

Ja ne smatram da to ne treba priznati jer ti ljudi koji su na otocima i pojedinim dijelovima Hrvatske bili od fašističke Italije internirani ili bilo gdje od kojeg god režima, zaslužuju da budu tretirani i da dobiju naknadu. Ali isto tako gospodo, makar ja...

BALTAZAR JALŠOVEC:

Vrijeme, gospodine zastupnice.

IVAN MILAS:

Moram ovdje još jedan, samo malo. Nije to točno samo ispravak. Ovdje ne bih volio da se sa omalovažavanjem govori o ljudima koji su bili bez ikakvog razloga često u zatvoru dugi niz godina i u progonstvima itd. Ja spadam među one koji nije tražio nikakvo priznanje, jer imam ja presudu ali neću tražiti. Ali...

BALTAZAR JALŠOVEC:

Ispravak gospodine zastupničice.

IVAN MILAS:

... mnogi nisu nikako našli, ne zaboravite da se meni rugaju da sam pekao čevapčiće, a neka se nađe tko je mogao obavljati bilo kakav posao a da je tamo završio, da nije morao tako ponižavajući posao, iako ja smatram da nije nijedan posao ponižavajući.

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospodine zastupničice. Gospodin zastupnik Dragutin Vrus ima ispravak netočnog navoda.

DRAGUTIN VRUS:

Gospodine Milas ja nisam rekao ništa ponižavajuće. Ja nisam rekao da ne treba političkim zatvorenicima dati ili priznat, ja sam samo rekao da zašto se nije pokrenula kad se donosio Zakon o hrvatskim političkim zatvorenicima, zašto se nije pokrenulo pitanje interniraca, ja sam samo to rekao.

A drugo, nisu mogli dobiti nikakvu satisfakciju i naknadu ljudi koji su se tamo rodili ili koji su tamo bili godinu i dvije stari. Nisu. Nije im priznato ništa, vjerujte mi.

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospodine zastupničice. Ispravak netočnog navoda gospodin zastupnik Ivan Milas. Izvolite.

IVAN MILAS:

Ovaj zakon je regulirao žrtve komunizma, a prije je komunizam za prethodnike bio dosta izdašno mnoge kategorije tretirao i dokaz da je jedna trećina populacije sada u mirovini, a drugi su brzo umrli od 81 tisuću ja bih htio vidjeti stablo života iznad 70 godina. Ne bi smio nitko 73 godine, ne bi mogao ni jedan dan biti u partizanima. 73 godine. Zamislite vi da ta populacija 81 tisuću ima ili su previše dobro hranjeni ili su krivo dobili. Evo, toliko.

BALTAZAR JALŠOVEC:

Zahvaljujem gospodine zastupničice. Gospodin zastupnik Stjepan Henezi ima riječ ispred kluba SDP-a. Izvolite.

STJEPAN HENEZI:

Gospodine potpredsjedniče, gospodine zamjenice, kolegice i kolege zastupnici. Razgovaramo dogовором, односно стицјем околности о три закона или малом пакету што ме подсећа помало на raspravu о onoj mini-socijalnoj poreznoj reformi jesenjas i praktično je zajedničko za sva tri ova zakona o kojima smo otvorili raspravu, da dotiču, iako tangiraju različite, vrlo različite društvene grupacije ljudi od bivših političkih, hrvatskih političkih zatvorenika preko sudionika NOR-a, preko sudionika Hrvatske domovinske vojske, redovnih članova Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti do članova obitelji i velikog kruga ljudi koji su u kontaktu s tim ljudima proživljivali povijest na prostorima Hrvatske države i u njenom bližem okruženju.

Znači govorimo o različitim grupacijama koje u ovoj sadašnjoj raspravi ja to želim samo reći, povezuje uvjetno rečeno povoljniji način ostvarivanja mirovine i ništa drugo. Ne njihova povoljnija pozicija u ovom društvu, ne njihov lagodan život, ne lak način na koji su došli do te mirovine nego samo određeni uvjeti kojima se nastojalo vjerojatno upravo zbog težine toga što su prošli u svom životu, omogućiti da u starijim danima lakše žive.

I mislim da tako bi trebali pristupiti kada razgovaramo o ovome. Ja iz poštovanja ne mogu govoriti o ljudima koji su stavili svoj život na kocku kada se trebala braniti domovina, bez obzira na kojoj strani, ali im je cilj bio isti. U različitim vremenima, u različitim okolnostima ne mogu ih zvati kurirom Jovica ili nekim drugim nazivom, možda čak i pogrdno aludirajući na njihov angažman i doprinos u određenom trenutku njihovog angažmana.

Mislim da sve ove grupacije koje su predmet rasprave ovih triju zakona zaslužuju u svakom slučaju poštovanje i mene osobno žalostito što smo u situaciji kao društvo da moramo posegnuti za mjerom da se prema tim ljudima odnosimo restriktivno.

Da li je to stvarno tako, ja vjerujem daje. Jer nijedna ozbiljna vlast, nijedan ozbiljan zastupnik ne vjerujem da bi se odredio na takvo određenje... ako za to ne bi i osobno našao uporište u situaciji u svojoj državi i u svojoj zemlji. Prema tome prvenstveno s tog naslova, ne želeći ponovno obrazlagati sve ono što smo već rekli o smanjivanju mirovina koje su ostvarene pod povoljnijim uvjetima, ja ću reći u ime Kluba SDP-a da podržavamo da se mirovine i od 1.1.2002. godine isplaćuju na način kako se isplaćuju i sada do 31.1. ove godine.

Htio bih napomenuti da Klub zastupnika SDP-a želi i da će uložiti amandman na Prijedlog zakona o dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju. Da ne obrazlažem, obrazloženje je dobro dala predstavnica Odbora za rad a amandman se odnosi na redovite članove Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pa čemo u članku 1. ovog Prijedloga zakona predložiti da se u stavku 1. brišu riječi: "redoviti članovi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti".

Nekoliko riječi moram reći još vezano uz Prijedlog zakona o dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika ne želeći dalje otvarati ove rasprave ali želeći odgovoriti na tvrdnju koja je iznešena jer je dobila jedno grubo obrazloženje od strane predstavnika Kluba Hrvatske demokratske zajednice, a ja onda iz toga izvlačim zaključak ako ja podržavam politiku Vlade onda i ja, ili ako podržavam donošenje Prijedloga ovog Zakona onda i ja trebam se opredijeliti da priroda riješi sudbinu bivših političkih zatvorenika u Hrvatskoj. Ja to ne mogu prihvati. Ne mogu prihvati i mislim da mi to nitko, ne samo meni nego niti jednom zastupniku u ovom Hrvatskom saboru ne može prikalemiti.

A da je to tako ja ću se poslužiti određenom argumentacijom iz Prijedloga ovoga Zakona kojeg je Vlada nama dala i s kojim smo svi upoznati. Pa ću reći da je od 1996. do zaključno sa 2002. na ime iznosa duga ili naknade za dane provedene u zatvoru za koje je bilo potrebno osigurati 784 milijuna, zaokružiti ću cifre, za tih pet godina isplaćeno je 200 milijuna. Meni ne pada na pamet da nekome od HDZ-a, ili ne daj Bože bilo kome u ovoj državi, mogu staviti na dušu ili na teret da je ovim dugom

želio zakinuti političke zatvorenike ili bivše političke zatvorenike i na taj način čekati da smrt riješi ovaj dug.

Ja u ime, i međusobnog poštovanja, a i u ime onoga za šta se kao stranka i kao zastupnik osobno zalažem, tolerancije i rješavanja problema a ne stvaranja dodatnih napetosti o svim ovim ljudima o kojima danas razgovaramo u okviru ovih prijedloga zakona, i kojima na moju žalost obavljamo restrikciju prava, da njih ne dijelimo po boji uniforme, po ideologijama za koje su se zalagali i borili nego da im nastojimo pomoći i da pred njima skinemo kapu jer su se borili za ovu državu.

I zato vas molim da pokušamo spustiti tenzije i razgovarati o Zakonu a da ne čitamo pisma određenih ili povređenih ili ljudi ili pojedinaca. I još bih samo na kraju iskoristio, da se ne javljam osobno za raspravu, i ovo ne u ime Kluba nego u svoje ime jer sam i osobno primio određene inicijative, znam da su ih dobili i drugi zastupnici. Radi se o inicijativama za priznavanje statusa i prava ni kojih ni kakvih ali određeni dug postoji i ja mislim da je vrijeme da se na ovo stavi točka u ovom, ne danas, ali i ne može biti predmet ovog Zakona ali tangira ovu problematiku a to su preživjeli sudionici križnih puteva, ljudi koji su prešli vrlo strašne trenutke zbog istih i sličnih političkih i ideoloških zablude a niti jednim našim dosadašnjim zakonom nisu obeštećeni niti tretirani. Hvala lijepo.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Imamo dvije replike na ovo izlaganje. Prvo je gospodin Šeks.

VLADIMIR ŠEKS:

Poštovani kolega Henezi. Vidite na strani 4. zašto ja nalazim uporište za ovu tvrdnju da Vlada računa sa smrću? zato što na strani 4. piše: "Preostali dug od 583 milijuna kuna umanjenje za 33 milijuna cca kuna koliko iznosi broj umrlih bivših političkih zatvorenika bez naslijednika". Pa nadalje, u zadnjem stavku kako se radi o

Anto Kovačević

osobama velike starosti nemoguće je iskazati točan iznos finansijske obveze pa zbog toga idemo to i onda na reducirati, odnosno ukidati.

Dakle, vidite da iz toga taj duh koji iz toga proistječe, duh je neka to vrijeme, priroda i smrt razriješi. A slažem se sa ovom vašom tezom oko križnih puteva i naknade zato, međutim tu se više u pravilu nema kome šta dati jer su ti svi više manje od Bleiburga pa do Vršca i Đevđelije do Osijeka i Siska, Virovitice i dalje pobijeni.

A vidite, prema ovome drugo što hrvatskih političkih osuđenika prema istražnom sucu Mariborskem samo je pronađeno već sada grobišta od brojke preko 100 tisuća su locirali slovenski istražni organi masovnih grobnica na području Slovenije od Tezno-ga, Maribora, Kočevskog roga i drugih pogibijenih bez suda, nema se kome šta više isplaćivati.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Odgovor na repliku. Gospodin Henezi.

STJEPAN HENEZI:

Hvala lijepo gospodine potpredsjednice. Ja u ime onoga za što sam se založio za govornicom neću odgovoriti na onaj prvi dio. A vezano uz križni put isto će tako odgovoriti da sam se založio za preživjele sudionike križnog puta. Ne za žrtve, za preživjele sudionike križnog puta.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Još imamo jedan odgovor. Uvaženi zastupnik Milas.

IVAN MILAS:

Ja bih samo rekao da ovako predloženi Zakon o restrikciji prava političkih zatvorenika ne ide na ruku nikakvoj snošljivosti u Hrvatskoj jer ispada da ova tzv. lijeva Vlada, ako nije Međunarodni fond monetarni lijevi, onda ne bi ni oni sljedbenici...njihovih ideja mogli biti lijevi ali pretpostavimo da je Bush lijevi, kad vas hvali valjda hvali iste.

Ja mislim da ovo nije dobro za ovaj trenutak mada ne spadam među osude

koje traže nikakva prava iz presuda koje ja imam nisam tražio naknadu štete niti će tražiti, niti priznavanja radnog staža onda kada nisam imao posao, niti onoga koji mi se rugaju sve tzv. lijeve novine antihrvatskog predznaka i onih debelih sa glavom napisao da me Partija poslala vani da špijuniram naše radnike, i tako se tu lijepo obraćunavate ljudima koji ništa nisu tražili za to vrijeme i ne traže ni danas i sada bi mogao s vama biti je li. Međutim, on i dalje piše protiv drugih ali to je naša sudbina i neka nam bude tako. Ja mislim da ovdje treba pokazati više razumijevanja i za one gospodine Henezi što ste spomenuli, ako su preskočeni jer tko god je odvezen na otok bilo koji, i koji god je režim ipak je žrtva i tu je teško naći u revolucionarnim vremenima ikakve pameti i ikakve pravde. Evo toliko.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Imamo još i odgovor na repliku, gospodin Henezi na repliku Milas.

STJEPAN HENEZI:

U zadnjem dijelu se slažemo a na početku početni dio rasprave smatram da ovo

nije pitanje ni lijevog, ni desnog ni centra ovo je pitanje ljudskog, humanog, poštenog i pravednog i ovo se ne dijeli na lijevo i desno.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Sada se nastavlja sa raspravom po klubovima, slijedi HSP i HKDU i gospodin zastupnik Anto Kovačević.

DR. ANTO KOVAČEVIĆ:

Štovani gospodine dopredsjedniče, gospodo iz Vlade, zamjeniče ministra socijalne skrbi, kolege i kolege zastupnici. Ja ču odmah napraviti "samari" na samom početku; ovaj zakon je neprihvatljiv za vlast jer implicira krivnju za progone nad hrvatskim političkim zatvorenicima i razumijem da ova vlast ne može prihvati ovaj zakon i da ne može prihvati prava hrvatskih političkih zatvorenika jer ovo je obraćuna istih ljudi sa istim ljudima, ovo nije finacijsko pitanje već je ovo političko pitanje par excellence.

"Da ti mater ustašku, tebi treba sprašiti metak u čelo, ova će te noć прогутати, odveli smo te nitko ne zna gdje si, nikada više ne ćes vidjeti svoga sina Tomislava", riječi su šefa UDBE Bosne i Hercegovine Duška Zgonjanina godine 81. Samo zbog delikta mišljenja jer sam želio, snovao, težio da Hrvatska bude samostalna država.

U prijedlogu ovoga zakona, u izmjena i dopunama o pravima bivših hrvatskih političkih zatvorenika Vlada predlaže mnoga ukidanja. Ja ču govoriti ona što je govorio gospodin Šeks, jer Hegel kaže brojke su tvrdoglavе, ponovit ću neke brojke iz njegova izlaganja, ali sudska, moram se vratiti na početak one replike, neki režim, neki ljudi to je bio neki režim koji je ubijao Hrvate koji je kokao Hrvate po emigraciji kao glinene golubove, to je bio režim koji je proganjao ljudi ne samo zatvorskim kaznama, nego poslije zatvora bili su izloženi postpenalnom progonom. Nisu mogli dobiti posla, nisu bili dovoljno resocijalizirani, nisu mogli dobiti ni fizičkoga posla. Dakle, Vlada predlaže ukinanje prava na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru u visini od 54 kune, odnosno 19 kuna za svaki dan nezaposlenosti kao posljedicu političkog progona. Do rujna, idemo brojkama, do rujna 2001. podnesenaje 18068 zahtjeva od toga je riješeno 14226 i to 13427 pozitivno i 799 negativno. Ukidaju se naknade za dane nezaposlenosti nakon izdržavanja zatvora kazne od 19 kuna jer u državnom proračunu za 2001. godinu nisu osigurana

sredstva, a zakonska obveza nije ispoštovana te se predlaže njeni ukidanje.

Gospodo kolege zastupnici, hrvatski robijaši će biti sretni da ih se ne omalovažava, da nije bilo robijaša poput dr. Franje Tuđmana, dr. Marka Veselice, dr. Šime Dodana, pokojnog Ante Paradžika i tisuće drugih mogu se pokojnog Vlade Gotovca, tisuće drugih se može nabrojiti koji su bili čelnici u procesima liberalizacije i demokratizacije u hrvatskih stranaka u Hrvatskoj godine 90. ne bi ni mi vjerujte, i njihov obol nije zanemariv, ne bi nas bilo ovdje u Hrvatskom saboru. Dakle hrvatski robijaši će biti sretni ako se kaže, ne da se izbriše ovaj zakon o političkim zatvorenicima, nego neka se kaže teško je gospodarsko finansijsko, socijalno stanje u Hrvatskoj ali gospodo robijaši koji ste patili ne zbog novca, već zbog ideala i zbog ideja hrvatske države, strpite se 15, 20 godina, pa ćemo rješavati ako ništa drugo nego pitanja vaše djece.

Radi se o 57 milijuna i 500 tisuća kuna, odnosno tri milijuna dana, pravo na naknadu poslije smrti bivšeg političkog zatvorenika ukida se uz obrazloženje kako se ne mogu osigurati sredstava za tu namjenu iz državnog proračuna.

Dakle, time nije ispoštovana zakonska odredba da se nakon smrti bivšeg političkog zatvorenika isplaćuje naknada njihovoj djeci. A radi se točno oko 2.234 djece ili 162 milijuna kuna. Da su ta djeца ostala bez roditelja, proganjana, bila gladna, prošila, kupila klasje po tuđim strminama, nadničarila, bili sluge, ponižavani, vrijeđani, oprostite, nism emocionalan prema vlastitoj sudske, ali moram ispričati samo jedan detalj, moj sin Tomislav je tada bio prvi razred osnovne škole, u drugom razredu sam ja poslao pismo iz zeničkog zatvora on ga je tako zgrabio, pričala je majka, došao je kući sav zastiđen crven, i da su ga valjda već uvjerili da mu je otac zločinac; kaže zamisli tata je poslao pismo u školu, plašeći se savje drhtao od strahajer je taj režim bio takav, da je okretao suprugu protiv muža, muža protiv supruge, dijete oca protiv sina, sina protiv oca, kćerku protiv majke, majku protiv kćerke, tu je svako svakoga špijunirao.

Ova Vlada računa na saveznštvo smrti, jer argumentira da je do sada uštedila 33 milijuna kuna, koliko iznosi naknada za umrle koji su bez nasljednika. Ukidajući djece kao nasljednike uštedjet će još 162 milijuna kuna. Ukipanjem naknade za nezaposlenost uštedjuje dodatnih 58 miliju-

na. To je doista štedljiva vlada. Šteta što je nepravedna.

Ministar rada i socijalne skrbi na tiskovnoj konferenciji 12. studenoga 2001. poslužio se izmišljenim brojkama uspoređujući fantomske 14 milijuna sa svojih 45 koje ima u proračunu ali je isplatio samo jednu 1/3 tijekom cijele godine. Netočno izjavivši da su naknade političkim zatvorenicima za njegove vladavine porasle za 321,4% (stvarnost je 0% ako se usporedi 45 milijuna 1999. s navedenih 45 mil., ako se usporedi isplaćenih 45 milijuna '99. s isplaćenih 16 milijuna '01. onda se dobije pogoršanje 281,01%). To njegovo permanentno prozivanje stvara od političkih zatvorenika teret nacije a neprestano isticanje uvećanih iznosa vezanih za političke zatvorenike stvara klimu kristalne noći. To nije pošteno i demagoški je!

Na dan 30. rujna 2001. ukupno je priznato 14.518.900 dana zatvora i 3.025.595 dana nezaposlenosti. To ukupno iznosi 841.506.905,00 kuna. Ako Vlada isplati u Proračunu osigurana sredstva za ovu godinu onda bi se potraživanja umanjila za 200.939.000,00 i ostao bi dug od 640.567.905,00 kuna. Vlada ovim diskriminirajućim zakonom smanjuje dug na oko 388.000.000,00 i političke zatvorenika oštećuje za 252.567.905,00 kuna.

U stvarnosti zaista Vlada čeka da ljudi pomru, kako bi još više uštedjela. U Zagrebačkoj podružnici HDPZ-a, koja broji 1678 članova, u ovoj godini umrla su 152 političkih zatvorenika, a to je preko 9%. Tako visoki mortalitet razumljiv je kad se zna da je 84% političkih zatvorenika starije od 65 godina. To su ljudi koji su cijeli svoj život patili, a sada ih drugovi opet obespravljaju uskraćujući im njihovo pravo na naknadu za dane provedene u zatvoru srbo-komunističke Jugoslavije.

Ova Vlada nije nepristrana, jer je dolaskom na čelo države odmah nagradila one koji su 45 godina radili protiv Hrvatske, uživali sve povlastice totalitarnog komunističkog nenačelnog sustava. Naime, Vlada je prošle godine povisila mirovine partizanima za 40% i par mjeseci kasnije još za 20%, a to je godišnji teret na Proračun od 625 milijuna kuna, koji se svake godine povećava. Povećao se i broj nosioca mirovine i to od 75.858 1997. godine na 81.323 u siječnju 2001. a Vlada do dan danas nije objasnila jesu li to četnici koji su rušili Hrvatsku i vršili zločine nad nesrpskim, poglavito hrvatskim stanovništvom, ili su možda novi umirovljenici za

Dražen Budija

koje je još uvijek dovoljno dva svjedoka. Zanimljiva je usporedba broja Hrvatskih branitelja (28768), Pripadnika hrvatske domovinske vojske 1941.-1945. (32687) i Boraca NOR-a (81323). Kod svihjerat traje 4 godine, ali je odnos indikativan i to Vladu ne uzbuduje. Vladini argumenti da nema novaca nisu točni, jer se radi o prioritetu, a ne o neimaštini. Ponavljam, robijaši itekako razumiju teško gospodarsko stanje i ako Vlada kaže da budu strpljivi oni će biti strpljivi 10,15,20,25 godina.

Da bi se ogradili od novih tužba traže da se Zakon donese po hitnom postupku i navode: "ističe se problem sve većeg broja podnijetih zahtjeva za isplatu naknade putem nadležnih sudova, te time povećanu finansijsku obvezu Republike Hrvatske, jer se u tim slučajevima utvrđeni iznos naknade uvećava i za zatezne kamate i troškove postupka."

Također smo "mišljenja da će izmjena odredbe članka 5. Zakona omogućiti lakši postupak Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske prilikom njihovih očitovanja,

kao i sprječiti daljnje sudske postupke." Dakle, samo zbog straha da bi pravna država mogla pomoći žrtvama komunističkog totalitarizma da dođu do svoga prava ova Vlada upotrebljava Hrvatski sabor za jedan čisto špekulantски potez, koji će onemogućiti daljnje tužbe, ali ne će dokinuti obvezu za isplatu onima koji su po postojećem zakonu podnijeli tužbe, a njih ima oko 800 u vrijednosti oko 50 milijuna bez zateznih kamata i sudske troškove. U ovoj "pravnoj državi" Županijski sudovi ne rješavaju žalbene postupke, a žalila se država ne politički zatvorenici, pa će se taj slučaj "neovisnosti sudova" i kršenja ljudskih prava naći uskoro u europskim institucijama.

Hrvatski politički uznici, žrtve komunističke tiranije, jedini su u Europi koji svoje zakonsko pravo nisu ostvarili. Neprestano nas se meće u socijalne slučajeve i teret naše nacije, a zaboravlja se da smo mi proganjani pod režimom u kojem su mnogi iz Vlade bili povlašteni i nikada nisu upitali zašto zatvaraju ljudе koji se zalažu za svoj

hrvatski jezik, svoju zastavu, grb, a to su temeljna ljudska prava, koje njihovi partizanski drugovi krše.

I konačno trebamo se usporediti s ostatim državama koje imaju slične probleme i utrditi da su sve isplatile po zakonu određene naknade za dane provedene u komunističkim zatvorima, a Češka, Poljska, Češka Republika ove godine još jednom isplaćuje po godini zatvora 6.000,00 DEM, dok Austrija i Njemačka isplaćuju naknadu za prisilni rad u nacionalsocijalističkom Trećem Reichu u odnosu na hrvatska obećanja.

U vrijeme komunističke Jugoslavije Hrvati su činili više od 60% svih političkih zatvorenika. Jugoslavija je bila tamnica hrvatskoga naroda i za Hrvate je bilo samo mesta u zatvoru.

Zbog izgubljenih budućnosti i narušenog zdravlja uslijed loših zatvorskih uvjeta i teškog prisilnog rada, mnogi nisu bili u mogućnosti zbrinuti se za sigurnu starost. U godinama samostalne Hrvatske sve do 1999. imali su ispodprosječno nisku miro-

vinu, koja se tek od 1. siječnja 1999. popravlja prema godinama izdržane robe.

Tako popravljena mirovina dio je odštete za teški i prisilni rad, kojje upravil bio 14-satni i bezplatni, a bogatstva koja smo mi stvarali naslijedila je djelom i Hrvatska (ovdje je već spomenuto Lonjsko polje, Sisak, ... Jadranjska magistrala i td.).

Nakon dolaska koalicije predvođene SDP-om pitali su politički zatvorenici premijera Račana što mogu očekivati politički zatvorenici, a on ih je tjesio da se nemaju razloga da se čega boje. Stvarnost je ipak suprotna. Vlada se ponaša tajanstveno i skriva namjere, ali po potezima prema političkim zatvorenicima (pokušaj prošle godine kad se htjelo isključiti političke zatvorenike iz Zakona o izravnjanju mirovina, pogromsko ocrnjivanje političkih zatvorenika zbog hipotetičnih! visokih mirovina nekih saborskih zastupnika, koji su i bivši politički zatvorenici, neizvršavanje zakona prema političkim zatvorenicima) jasno se ogleda stremljenje ove vlade, da krvlu i znojem stečena prava bivših političkih zatvorenika ukinu i danas opet stave tamo gdje smo bili dok su oni bili komunistička jugoslavenska vlast.

Moj sudac koji je mene osudio na 8,5 godina zatvora, vratio se, vjerojatno bi sadaja i mnogi drugi trebali se vratiti gdje smo bili: Lepoglava, Gradiška, Zenica. To nije ništa drugo već politički zatvorenici na ovaj zakonski prijedlog gledaju ovako, kao ponovni obračun sa njihovim žrtvama. Hvala lijepo.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Zahvaljujem gospodinu zastupniku Anti Kovačeviću. Slijedi sada Klub HSS-a, gdje imamo dva govornika, svaki po 7,5 minuta ili kako se dogovore. Prvi je uvaženi zastupnik Miroslav Furdek.

DR. MIROSLAV FURDEK:

Poštovani gospodine potpredsjedniče, predstavnici Vlade, kolege i kolege, ja će

Ljerka Mintas-Hodak

u svom osvrtu na ova tri zakonska projekta bazirati svoju raspravu puno kraće od 7,5 minuta govoreći samo o prva dva zakona, znači Zakon o dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju i spomenuti ovaj drugi Zakon o pravima i dužnostima zastupnika, a o Zakonu o pravima bivših političkih zatvorenika govoriti će poštovani profesor Stjepan Radić. (...)

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Zahvaljujem. Klub HSS-a nastavlja s raspravom. Uvaženi zastupnik Stjepan Radić.

STJEPAN RADIĆ:

Poštovani gospodine potpredsjedniče, gospodine zamjeniče ministra. Ono, ja ne bih ulazio u političke ocijene mislim ovih i onih, ali ono što u prvom redu smeta, to je nedostatak finoće u tom zakonu. Nitko se nikomu nije ispričao. Ako ste našli mogućnost da kažete da ćete zaštedjeti 30 milijuna, zato jer su ljudi umrli, to su tzv. mrtvačke unutarnje rezerve ja mislim vjerojatno. Ili mislimo na bilo koji drugi

način, to se ne može govoriti, to su bili živi ljudi, kao što je jedan moj predgovornik točno rekao, makar je zaboravio interesantno svog Bosanca Stipca koji je sjedio i za vrijeme rata i za vrijeme poslije u zatvoru, a to je tvoj Bosanc. Ti si zaboravio to ime slučajno.

No, onda da se vratimo na ovo o čemu govorim. Ja pitam sve kolege ovdje, tko bi od vas otišao u Lepoglavlju za 54 kune dnevno? Da sjedi u Lepoglavlju 10 godina za 54 kune dnevno? Nema odgovora, interesantno nema čak ni dobrovoljaca. Tko bi primio 19 kuna dnevno da traži posao nakon odležane zatvorske kazne? Nitko. Interesantno da nema ni ovdje dobrovoljca. Dakle, prema tome, mislim govorimo o apsolutno se slažem sa mnogim stvarima se ne slažem, ali se slažem sa konstatacijom da je to politička odluka, to je

politička volja. Ja sam duboko uvjeren da bi svi zatvorenici koji su još živi politički... koji su prošli sito i rešeto kao što znate, a nema ih malo. Ja bez ikakve mislim lažne sklonosti mogu reći da dolazim iz familije, gdje smo imali godine zatvora, ne dane, nego godine zatvora, svih članova. Dakle, mogli smo ih i 9. Dakle, prema tome, moralo se s tim ljudima drukčije postupati. Mislim i taj zakon je morao imati drugačiji način, drugačije je trebao biti složen, osim toga slažem se mogli su svakome dati jednu... bez ijedne kune. Ako kuna nema.

Mi svi znamo kakvo je financijsko i kako je ekonomsko stanje u... Ali sad vas pitam jednu stvar, ovdje piše, daje riješeno 14 hiljada 226 zahtjeva, od toga 13 pozitivno. Dakle, znači vjerojatno među tih 13 pozitivnih, ja ne ulazim i ne znam, ali prepostavljam da je bilo i posrednih nasljednika, ne samo neposrednih korisnika. Dakle, prema tomu, znači da ovi koji su ostali ti su slučajno ostali, to je kao ono da se

igramo bingo, mislim da se igramo loto. Za Boga miloga, ovi ljudi da se barem onda izvršilo na neki način prema ovih 3 hiljada 842 zahtjeva od čega su 2 hiljade 606 u postupku rješavanja. Što to znači? Jer oni potpadaju pod ovo ili ne potpadaju pod ovo? Što kasnije slijedi u zakonu.

Moram reći da sam nevjerljivo iznenaden sa indolentnoću onih koji su sastavili, da tako moram reći taj zakon, radi toga je sam bio vrlo ponosan kad je došla demokratska vlast 90-te, mislim kad je došla demokratska vlast 90-te, mislim kad je došla Hrvatska država i kad se proglašilo društvo Hrvatskih političkih zatvorenika, da netko o tome misli i da tim ljudima treba dati priznanje, nije priznanje uvijek samo materijalno, ljudi misle da je materijalno, nije uvijek samo materijalno priznanje. Osim togaje stvar u tome da su ti ljudi stvarno prepatali mnogo i ono kao što su moji prethodnici rekli mnogi su utkali i ugrodili svoju patnju u ovo što mi danas imamo. Toga moramo biti svi svjesni.

A da vam kažem što se tiče onog što sam zamjerio sastavljačima zakona. Zamislite si da je lanske godine došao ambasador bugarski meni u kuću, da me zamolio za dozvolu da postavi tablu zahvalnosti Stjepanu Radiću na njegovoj kući zato jer je Stjepan Radić napisao "Obnovljena Bugarska" knjigu o Bugarima. A mi sami o našim vlastitim političkim zatvorenicima nemamo uopće mi truna samilosti... To se rješava po birokratskoj i svemu, isto tako što se rješava ne znam, nemam pojma, ne pada mi ništa na pamet. Pa toje nevjerljivo. Ja ne tvrdim da ja znam rješenje, ja ne tvrdim da znam, ali molim vas pada mi sad na pamet, jeste li vidjeli današnji naslov u novinama? 100 novih automobila kupuje Vlada. Je li tih 100 novih automobila može biti ovih 100 zatvorenika? Ja vas pitam. Šta mislite staje važnije, staje socijalnije, šta je ljudskije, staje hrvatski svi koji se ljudimo u hrvatska prsa kao veliki Hrvati? Isti tako nema odgovora. Moram reći da sam pomalo posramljen.

Još jedanput kažem, ja ne znam rješenje, jer ja nisam čovjek od vlasti i izim toga nisam financijaš, ali sam sasvim siguran da se ovaj zakon može drugačije rješiti, nego na taj način da se rješava isključivo samo restrikcijama ničim drugim. Ni jednom nije se reklo, mi ćemo ovoj vrsti dati ipak malo nade, nego se reklo, ovi su umrli, ovi će skoro umrijeti, a onda ovima više nema.

Žao mi je gospodo da sam vam pokvario dan. Hvala.

DR. IVICA KOSTOVIC:

Zahvaljujem uvaženom zastupniku gospodinu Radiću na njegovom prilogu u raspravi. ...Iza ispravak netočnog navoda se znači za ispravak netočnog navoda se javio gospodin zastupnik Anto Kovačević.

DR. ANTO KOVACHEVIC:

Maja se slažem sa gospodinom Radićem u onom s čim se on sa mnom nije složio, ja nisam zaboravio, teško je zaboraviti Dragu Stipca zaista i vođu Hrvatske seljačke stranke u jednom razdoblju Hrvatske, prekrasnog i divnog čovjeka, ja se ispričavam što nisam spomenuo njegovo ime, ali mogli bi pominjati tisuće, tisuće cijelu plejadu hrvatskih robiša je li da smo, dakle nije ovo bilo nikakva namjera glede pokojnog Drage Stipca s kojim sam bio u izuzetno dobrim odnosima.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Zahvaljujem na ovoj nadopuni. Gospodin Radić ima odgovor na ovo, ispravak jedan.

PROF. STJEPAN RADIĆ:

Ne mislim polemizirati. Ja uvažavam ispravak kolege Kovačevića, samo kad čovjek spomene 10 imena onda je simptomatično da 11. zaboravi.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

U redu, sada je nastavak rasprave po klubovima. I slijedi Klub DC-a Vesna Škare-Ožbolt. A istodobno obznanjujem da se po članku 209. je isteklo vrijeme za prijave za raspravu.

VESNA ŠKARE-OŽBOLT:

Poštovani gospodine potpredsjedniče, poštovani predstavnici Vlade, kolegice i kolege mislim da se nakon mog kolege Radića više ništa ne treba dodati, ali i drugih kolega iz prethodnih klubova. Ja ću dati svoj prilog vezan za računicu oko ovog odnosno krajnjeg lošeg i nehumanog zakona.

Sva tri ova zakona koja danas razmatramo u ovoj objedinjenoj raspravi imaju ustvari samo jedan zajednički članak i to članak koji se prenosi iz važećeg zakona o izvršenju državnog proračuna Republike Hrvatske za ovu godinu. I upravo tim prijedlogom snižene su mirovine korisnicima kojima je mirovina određena po posebnim propisima pod povoljnijim uvjetima a sredstva se osiguravaju u državnom proračunu i to za 8-20% na iznos razlike od 2,5 - 5.000 kuna u odnosu na mirovinu koju bi imali pravo prema općim propisima o mirovinskom osiguranju.

Novu socijalnu politiku kojom su reducirana prava najugroženijeg dijela stanovništva a koju je Vlada utvrdila setom za-

konskih prijedloga i koji su prihvaćeni tijekom listopadskog zasjedanja Hrvatskog sabora mi kao Klub nismo prihvatali. Međutim, mi se nismo protivili sniženju mirovina ostvarenih pod povoljnijim uvjetima, ali to sigurno nismo bili i za bivše političke zatvorenike i to iz razloga što su za bivše političke zatvorenike bitno različiti uzroci sticanja većine prava u određivanju mirovina u odnosu ne sve ostale umirovljenike koji ostvaruju mirovinu pod povoljnijim uvjetima.

Iz tog razloga osvrnut ću se samo na zakonski prijedlog upravo o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika.

U vezi sniženja mirovina bivših političkih zatvorenika koje se smanjuju za 8-20% na razliku od 2,5 - 5.000 kuna ovisno o iznosu mirovine prema općim uvjetima o mirovinskom osiguranju mi kao Klub se protivimo i to iz više razloga.

Prvi naš razlog je da nije dat proračun godišnjih sredstava koje bi trebalo osigurati prema rješenju iz rujna u odnosu na ovaj zakonski prijedlog za mirovine bivših političkih zatvorenika.

Drugo, nisu date simulacije iznosa mirovine. Mislim da ne bismo htjeli ponovno gledati reportažu na HTV-u o otežavanju teških uvjeta života bivših političkih zatvorenika kao što je bio slučaj sa 100%-nim invalidom Domovinskog rata. Treće, u ovom slučaju ne radi se o korisnicima koji su ostvarili mirovine pod povoljnijim uvjetima već se radi o osobama koje su prošle i osobnu ali i obiteljsku tragediju i ovakav loš zakon nažalost pada na savjest predlagачa, odnosno Vlade. Prema tome, ne može se poistovjetiti položaj umirovljenih zastupnika i bivših političkih i neosnovano pritvoreni osoba.

Da li se za bivše političke zatvorenike može govoriti o pravednosti i opravdanosti zahtjeva da svi trebaju participirati u smanjenju troškova u kojem se nalazi društvo zbog visoke javne potrošnje.

Ja mislim da se potvrđuje ono što smo već nekoliko puta govorili da je najlošiji pristup pri reduciranjima prava primjena linearnosti posebice kada se radi o mjerama iz socijalne sfere.

Opet nema podataka koliko će ova mjeru pogoditi pojedinog umirovljeničkog političkog zatvorenika. Koliko je onih koji sada primaju te visoke mirovine, ili upravo najveći broj je onih koji primaju nešto više od prosječne mirovine. I bilo bi interesantno, stvarno interesantno vidjeti kolika

će se zapravo ostvariti ušteda za državni proračun sljedeće godine po osnovu sniženja baš ovih mirovina.

To zapravo nije trebao biti problem jer su mirovine u studenom o.g. već snižene paje usporedbom s mirovinom za listopad bilo moguće procijeniti koliko će ušteda iznositi na godišnjoj razini. I ustvari nije mi jasno zašto se ti iznosi kriju zašto se oni nisu stavlili u ovaj prijedlog obrazloženja. Pored toga naknada za dane provedene u zatvoru a to je i uvaženi zastupnik Radić već govorio u visini od 54 kune po danu isplatit će se u obrocima, u 1/4 u okviru osiguranih godišnjih sredstava u državnom proračunu, s tim da se ukida pravo na isplatu naknada djeci kao nasljednicima bivših političkih zatvorenika. I prema izračunu proizlazi iako je data ograda da s obzirom da se radi o osobama viskog starosti daje namoguće iskazati točan iznos finansijske obaveze da bi 1/4 od iznosa duga od 388 milijuna kuna trebalo u državnom proračunu biti osigurana s oko nešto manje od 100 milijuna kuna.

Međutim, u državnom proračunu za 2002. godinu predviđen je iznos od 45,5 milijuna kuna ili polovica tog iznosa, ako se tome doda da će zbog produženja zakonskog roka za podnošenje zahtjeva sa 31. siječnja 99. na 31. siječnja 2002. godine povećati broj osoba kojima se priznaje status bivšeg političkog zatvorenika, u razdoblju od veljače 99. - lipnja 2001. godine daje zaprimljeno 1.236 zahtjeva što je oko 8% u odnosu na ukupno zaprimljene zahtjeve. Ondaje nejasno kako je u odnosu na ovu godinu u državnom proračunu povećan iznos za samo 3,5 milijuna kuna, ili za samo 8% koliko će iznositi povećanje samo po osnovu produženja roka za prijavu.

Ukida se pravo na naknadu za dane nezaposlenosti od 19,00 kuna po danu, kao razlog je navedeno da zakonski utvrđene obveze od 1. siječnja o.g. nije ispoštovana i da u državnom proračunu za o.g. za tu namjenu nisu bila osigurana sredstva, a zbog povećanja mirovina to su povećani, da su povećani transferi Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje. I po tom osnovu računa se sa uštedom od 57,5 milijuna kuna.

I kada se zbroje uštede za ukinuto pravo djeci bivših političkih zatvorenika a njih je 2.234 od 162 milijuna kuna te 57,5 milijuna kuna po osnovi ukinute naknade za dane nezaposlenosti bivših političkih zatvorenika nakon izdržavanja zatvora te manje osigurana sredstva u državnom proračunu od

1/4 duga od 50 milijuna kuna dobije se iznos od 270 milijuna kuna i to bez iznosa koji se odnosi na smanjenje mirovine.

I ovu uštedu bi za sljedeću godinu trebali ostvariti bivši politički zatvorenici njih oko 15.000 te oko 2.000 djece. I tragično je za našu državu da se na ovoj skupini ljudi uz njihove obitelji koje su pretrpjeli toliko nepravde mora posezati za takvima restrikcijama. Pravi razlozi teškog gospodarskog stanja i iz toga potrebe za pronalaženjem uštede u državnim rashodima je u niskim odnosno nedovoljnim stopama rasta gospodarske aktivnosti i u ovoj i u sljedećoj godini što je osnovni prijepor a i naša zamjerkna u programu Vlade u okviru sporazuma sa MMF-om koji se svodi opet na puko izvršavanje preuzetih dogovora sa MMF-om. I ne znam po koji puta to ponavljamo mjere restrikcije nisu jedini izlaz iz postojeće gospodarske situacije, a kada se pak reduciraju prava trebalo bi polaziti od utvrđivanja mehanizama kojima će se onemogućiti zloporabe i smanjiti i pravdno smanjiti pojedina nezasluženo stečena prava, a ne linearno smanjivati prava svima pa i čak onima koji su najviše trpjeli. I zbog iznjetih primjedbi mi prihvaćamo zakonske prijedloge o sniženju mirovina ostvarene pod povoljnijim uvjetima za sve umirovljenike ali ne i za bivše političke zatvorenike, i tražimo da se glasovanje o ovom zakonskom prijedlogu odgoditi do donošenja državnog proračuna za 2002. godinu. A do kojeg roka treba obrazložiti i dati odgovore na ova pitanja koj a nisam postavila samo ja nego i mnogi klubovi prije mene. Hvala.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Zahvaljujem uvaženoj zastupnici Vesni Škare Ožbolt i klubu DC-a. Slijedi uvažena zastupnica Ljerka Mintas-Hodak sa svojom raspravom.

LJERKA MINTAS-HODAK:

Zahvaljujem gospodine potpredsjednicu, gospodo iz Vlade. Poštovane kolegice i kolege zastupnici, mene zanima da li se mi ikad upitamo kako nas zapravo doživljavaju hrvatski građani, koji iz dana gledajući televizijski prijenos iz ovoga našeg Sabora zapravo neprekidno svjedoče kako Sabor na prijedlog Vlade na žalost preglasavanjem smanjuje ili ukida prava raznim socijalnim skupinama. Od porodilja, zatim dječjeg doplatka djeci, zatim naknade za nezaposlenost, zatim naknada sa socijalno ugroženima pa do prava branitelja i mirovina brojnih kategorija umirovljenika.

A istodobno raspravljamo o proračunu za 2002. godinu, koji barem do sada iznosi 74 milijarde kuna a ako se uračunaju i fondovi onda po nekim procjenama i 76 milijardi kuna. Danas evo ovaj čas su na redu politički zatvorenici i izmjene zakona o mirovinskom osiguranju koje obuhvaćaju i redovite članove akademije ali i sudionike NOR-a ali i pripadnike hrvatske domovinske vojske.

No željela bih nešto reći prvenstveno o političkim zatvorenicima. Ako je za vjerovati predlagatelju riječ je o nešto više od 14 tisuća ljudi bilo oni ili njihovi očevi, ili njihovi supružnici ili majke bili žrtve zatvaranja često i ubojstava, progona, mučenja, psihičkih tortura. Bili su žrtve svih vrsta ponižavanja i to desetljećima za vrijeme jugoslavenskog komunističkog režima. A zašto zapravo samo zato, što su se borile za svoje ideale, što za svoje stavove i ideje a to je bila najveća hereza za totalitaristički režim što jugoslavenski režim je doista i bio. Većina tih političkih zatvorenika tavorila je godinama po jugoslavenskim zatvormima samo zato jer su sanjali slobodnu i samostalnu Hrvatsku i političku demokraciju. I ti ljudi danas kada smo državu napukon krvlju izborili uvjereni sam da imaju pravo da im jednako kao i hrvatskim braniteljima i stradalnicima Domovinskog rata ovo društvo osigura dostoјnu egzistenciju koju su i ono sami mnogi od njih nisu bili u stanju i nisu mogli naprsto osigurati. Zbog progona i da im se na neki način barem zbog simbolično dade odšteta za sve ono što su pretrpjeli.

To je bio glavni razlog zašto je donesen Zakon o političkim zatvorenicima, kojim su predviđena određena prava za tu kategoriju ljudi. I točno je da se taj zakon nije uvijek i u potpunosti ispunjavao, iz jednostavnog razloga što nikada nije dovoljno sredstava, ali su ta prava ostajala upravo zbog toga da ti ljudi znaju da oni imaju prava i da će država učiniti sve kako bi ta prava makar i u dogledno vrijeme u budućnosti ostvarila i dala. Međutim sada ova vlast predlaže drastično smanjivanje pa i ukidanje pojedinih od tih prava. Ja doista moram reći da nisam uvjereni da je to samo iz finansijskih razloga iako prvenstveno jeste iz finansijskih razloga, ali da tu ima i određenih političkih razloga zašto se tu kategoriju ljudi upravo želi također natjerati da na neki način danas ostane opet bez osnovnih sredstava za život.. Ako krenamo od mirovina one se smanjuju i za političke zatvorenike ali i za ove druge ka-

tegorije koje sam na početku spomenula, znači i članove Akademije i pripadnike bivše jugoslavenske armije i borce NOR-a i pripadnike hrvatske Domovinske vojske, progresivnoj stopi od 8 do 20% ovisno o visini svake pojedine mirovine. A kako se u obrazloženju prijedloga zakonajednog i drugoga kaže, radi usklađivanja sa proračunskim mogućnostima države. Naime već zakonom o izvršenju proračuna za 2002. godinu od 31. listopada taje mirovina smanjena i sada se to stanje želi na neki način petrificirati i za budućnost za 2002. i nadalje.

Drugim riječima država odnosno nova vlast poručuje da smatra kako su mirovine u prvom redu bivših političkih zatvorenika pravo mjesto na kojem treba šparati. ništa novoga a zapravo vrlo jedno i tužno kada se zna da ova država najviše spašava na pravima tih socijalno najugroženijih kategorija stanovništva.

Isplata naknade za dane provedene u zatvoru isplaćivati će se prema prijedlogu sa ovoga zakona, u izmjenama i dopunama zakona o političkim zatvorenicima, obročeno i to od jedne četvrtine iznosa a prema proračunskim mogućnostima. Znajući da su proračunske mogućnosti bar kada se o političkim zatvorenicima radi, sve slabije, i da zapravo država niti ona sredstva koja u proračunu predviđa za naknade političkim zatvorenicima ne isplati do kraja godine kao što je to slučaj evo i sa 2001. godinom onda to kaže, drugim riječima da će politički zatvorenici zapravo biti ponovno i tu zakinuti. Jer 2001. godine bilo je namijenjeno 45 milijuna kuna za isplatu naknada za dane provedene u zatvoru, a isplaćeno je do sada 16 milijuna kuna doista je nevjerojatno da bi preostali dio iznosa bio isplaćen, što drugim riječima znači da su tu politički zatvorenici zakinuti iako im je i proračunom su im odobrena veća sredstva. Na kraju ukida se i pravo na naknadu za dane nezaposlenosti i to iz razloga kako se kaže što se toga pravo nije ni do sada isplaćivalo. Ja postavljam pitanje je li to dostatan pa i opravdan razlog da se takvo jedno pravo ukine. Ali izgleda da je dostatan razlog taj što se također u obrazloženju zakona kaže da nema za to dovoljno sredstava. Ono što je mislim nedopustivo u cijelom ovom projektu smanjivanja i ukidanja prava političkih zatvorenika, je to da ta skupi-

na ljudi i njihovi predstavnici koji se nalaze okupljeni u dvije udruge, nisu zapravo bili o tome uopće ozbiljno konzultirani niti su sudjelovali u pripremi ovoga teksta izmjena i dopuna zakona.

Pa naravno da je tada i njihov revolt kada su saznali o čemu se radi bio veliki i ja ću vam pročitati samo jedan mali dio teksta onoga što Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, njihova središnjica poslali jedno pismo svima nama zastupnicima. Ja vjerujem da ga imate i vi ostali, ali evo ja ću pročitati samo ono ogorčenje koje proizlazi iz toga pisma ovakvim načinom smanjivanja ukidanja prava, a to je da oni kažu:

"Hrvatski politički uznici žrtve komunističke tiranije jedini su u Europi koji svoje zakonsko pravo još nisu uspjeli osvariti. Neprestano nas se meće u socijalne slučaj eve i na teret naše nacije, a zaboravlja se da smo mi proganjani pod režimom u kojem su mnogi iz vlasti bili povlašteni i nikada nisu upitali zašto zatvaraju ljudе koji se zalažu za svoj hrvatski jezik, za svoju zastavu, grb, za slobodu riječi i udruživanja, a to su temeljna ljudska prava koje njihovi partijski drugovi danas krše".

I zbog toga ja smatram da ovaj Zakon o političkim, izmijene Zakona o političkim zatvorenicima ali isto tako ni ove izmijene Zakona o mirovinskem osiguranju ne bi smjele biti prihvaćene i da bismo doista trebali prihvati apel koji proizlazi iz ovog pisma Društva političkih zatvorenika koji kaže: "Mi apeliramo na vašu savjest i

očekujemo da ćete odbaciti ovaj prijedlog Vlade." Hvala.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Zahvaljujem uvaženoj zastupnici Ljerki Mintas-Hodak. Na redu je uvaženi zastupnik Drago Krpina.

DRAGO KRPIĆA:

Gospodine potpredsjedniče, gospođe i gospodo zastupnici. Od ova tri zakona o kojima se vodi objedinjena rasprava ja ću se ograničiti samo na izmijene Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika.

Prije svega, u cijelosti bi se složio sa zastupnikom Henezijem u njegovoj tvrdnji da je ovo o čemu se raspravlja i što predlaže, što je sadržaj ovoga zakona prije svega citiram "ljudsko, humano i etičko pitanje". U sličnom tonu je govorio i uvaženi cijenjeni zastupnik Radić i teško je upravo na toj etičkoj razini nešto snažnije i novo reći od onoga što je on kazao.

Citajući ovaj Zakon, a i razmišljajući večeras o nekim sintagmama koje su se ovdje mogle čuti kako eto neki režim oma-lovažavao neke ljudi. Vidite, taj režim su činili, taj komunistički režim činili su konkretni ljudi i njihove odluke, njihovo sudjelovanje u odlukama toga režima, komunističkog režima. I mnogi od tih ljudi koji su osobito nakon sloma Hrvatskog proljeća sudjelovali u donošenju tih zločinačkih odluka o slanju tisuća hrvatskih domoljuba potpuno nevinih u političke zatvore još su uvijek živi. Mnogi od njih što

(nastavak na 33. str.)

Drago Krpina

Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. (XV.)

Piše: Dr. Josip JURČEVIĆ

U cijelom procesu ustrojavanja nove vlasti, a naročito krajem rata i poraća kada je dovršavano ustrojavanje brojnih tijela državne i društvene strukture, rukovodstvo KPJ je bilo suočeno s kadrovskim problemom kao jednim od najtežih pitanja za funkcioniranje i opstanak sustava. Naime, partije je na početku rata imala malo broj Članova (približno 12.000, od toga je tijekom rata poginulo približno 9.000), a prvenstveno je zbog ideolesko - klasnih razloga imala neprijateljski stav prema slojevima gradanskih elita i kadrovskoj strukturi bivših ili ratnih država, te je naročito krajem rata i u poratnim godinama bio naglašen nedostatak odgovarajućih kadrova na svim razinama ustroja, iako je na kraju rata KPJ imala više od 140.000 članova. Taj je problem KPJ već od početka rata nastojala rješavati, obrazovanjem, točnije je reći - odgajanjem novih kadrova iz redova partizanskih boraca. Budući je većina boraca bila nepisменa, održavani su masovni i kratki analfabetski tečajevi i različiti kursevi, a zajedničko im je obilježe bila rigidna partijska indoktrinacija kojoj je osnovni cilj bio u odgajanju vjernih i odanih članova partije. Prema sličnim potrebama i kriterijima, KPJ je nakon rata organizirala partijske škole i ubrzana stručne kurseve, na kojima je proizvodila kadrove koji najčešće nisu imali ni minimum stručnih pretpostavki za državne i društvene poslove na kojima su zapošljavani. Primjerice, "nedovoljno stručnim kadrovima priznavala se stručna sprema na osnovu učešća u narodnooslobodilačkoj borbi". U kontekstu ove disertacije potrebito je naglasiti kako su takvi partijski kadrovi tijekom rata i u poraću sačinjavali i državne organe nove vlasti - sudove, OZN-u, JA, KNOJ i dr. - koji su bili zaduženi za pripremanje i provedbu represije, što je svakako utjecalo na povećan stupanj njihove osobne identifikacije s ciljevima partije, povećan

stupanj osobne privrženosti partijskom rukovodstvu, kao i povećanu osobnu motiviranost za izvršavanje zadataka osvete i obračuna s narodnim neprijateljima i ratnim zločincima. Iz niza navedenih činjenica u disertaciji razvidno je kako je vojna sastavnica na mnogostruke načine bila uvjерljivo najznačajnija sastavnica i odlučujući čimbenik za provedbu plana i ciljeva KPJ, što je rukovodstvo KPJ u nizu prigoda deklarativno i normativno potvrđivalo, te je partizanskoj vojsci (NOVJ/JA) u razdoblju rata i nakon njega pridavan i odgovarajući zaštićeni javni status i simboličko značenje. U tom je smislu JA najčešće označavana terminima narodna i revolucionarna vojska, te se opravdano ističalo kako je "stvaranje i jačanje nove armije, stvaranje i razvijanje njene ratne voštine bilo i neposredno zasnovano na revolucionarnoj političkoj liniji KPJ. Ta vojska je bila glavni faktor u rješavanju revolucionarnih zadataka - to je bila vojska revolucije (n. a.). Njeni borci i starešine bili su politički najuzdignutiji i najsvjesniji dio naroda - nosioci i tumači linije KPJ ... organizatori masovnog političkog rada u narodu i inicijatori stvaranja revolucionarne vlasti (n. a.) po oslobođenim selima i gradovima". To je bio i osnovni razlog što je "CK KPJ budno motrio i oštro intervenisao da se vojska ne odvoji od pokreta, da mu se ne nametne kao samostalna i otuđena sila". Za razumijevanje vrste vojske kojoj je pripadala NOVJ/JA još je jasniji Statut proleterskih brigada (na temelju kojeg modela je poslijе ustrojavana cijela partizanska vojska) koji je odredio razliku između ove vojske i kapitalističkih armija: "Disciplina je u brigadam gozdrena. Ova disciplina nije slična disciplini u kapitalističkim armijama. To je samodisciplina koja je zasnovana na svesti i političkom uverenju svakog pojedinog borca (n. a.) (...) temelj takve discipline jeste bezgraničan ljubav (n. a.) za pravednu stvar radnog naroda (...). Ovo zahteva strogo i bezuslovno izvršavanje

svih naredenja vojnih starešina i političkih rukovodilaca (n. a.)". Isto tako, Statut je odredio kako brigade u svom sastavu imaju i kulturne ekipe koje su vršile "političko-propagandni rad na ideološkoj izgradnji boraca". Prema navedenom proizlazi kako se ovakvim modelom vojnog ustroja zapravo stvarala partijska revolucionarna vojska, a u prilog tome govore i činjenice što je VŠ praktično bio dio Politbiroa CK KPJ, što su zapovjednici postrojbi u pravilu bili članovi partije, što je Tito obnašao sve čelne položaje u vojski, partiji i državi itd. Međutim, po svoj prilici rukovodstvo KPJ je smatrao kako ni sve navedene činjenice nisu dobasti za potpunu nadzorju nad vojskom, te je od početka rata u cjelokupni operativni i pozadinski vojni ustroj ugradivila sustav izuzetno moćnih partijskih institucija. Stoga, tek uvidi u ustroj i djelovanje tih partijskih institucija u vojski omogućavaju spoznaju o totalnosti partijskog nadzora nad cjelokupnom vojnom strukturu. Instituciji političkog komesara (politkomesara ili politkom) - koja je uvedena već 4. srpnja 1941. g. na sjednici Politbiroa CK KPJ - svakako pripada središnje mjesto među partijskim vojnim tijelima. Ova institucija bila je sastavni dio svih razina operativnih postrojbi jugoslavenske vojske - od čete (voda) do armija, kao i svega što je pripadalo vojnoj strukturi - pozadinske vojne vlasti, vojne škole, bolnice, kursevi i dr. Politkom je bio u vojno-operativnom pogledu potpuno ravnopravan zapovjedniku postrojbe (u nekim situacijama mogao je čak i opozvatni naredbu komandira postrojbe), a osim toga samostalno je rukovodio nizom političkih i sličnih djetalnosti u postrojbi koristeći pritom i druge partijske strukture postrojbe te agitprop grupe. Institucija zamjenika (pomoćnika) politkoma bila je samostalna - bez obzira na naziv - te se uglavnom odnosila na obavljanje dužnosti partijskog sekretara u postrojbi, a uvedena je u jesen 1941.

godine .Nadalje, od sredine 1942. g. na razini brigade uvedena je kolektivna partijska institucija politodjela, koju je u svaku brigadu (kasnije u diviziju) izravno postavljao CK KPJ radi ostvarivanja izravnog nadzora nad sveukupnom situacijom u postrojbama.

Kako ne bi bilo ni teoretske dvojbe o hijerarhiji odlučivanja u vojnim štabovima postrojbi, CK KPJ je u svibnju 1942. g. donio instrukciju u kojoj je između ostalog navedeno: "Drugovi članovi Štaba moraju shvatiti da su oni u ćeliji (partijskoj, op. a.) samo obični članovi Partije, odgovorni pred ćelijom za svoj rad, obavezni na disciplinu u ćeliji i da ne mogu mimo volje i znanja ćelije ništa raditi".Zbog izuzetnog značaja vojske kao represivnog mehanizma te višestrukog i potpunog partijskog nadzora nad vojskom, razumljivo je što je sredinom svibnja 1944. g. rukovodstvo KPJ odlučilo OZN-u, kao najmoćniju represivnu organizaciju, osnovati aktom koji je potpisao Tito u statusu vrhovnog vojnog zapovjednika i ministra narodne obrane, sa jasnom svrhom da OZN-inu "jedinstvena struktura i centralizirano rukovodstvo omogućuju obezbeđenje jedinstvene i tvrde političke linije (n. a.) (...) i daju Vrhovnom komandantu i rukovodstvu NOP-a moćno oružje za nanošenje jednovremenih udaraca po fašističkim i drugim neprijateljskim elementima po čitavoj zemlji". Isto je tako znakovito što je OZN-a formalno osnovana kao obavještajna i kontraobavještajna služba, iako je pod čvrstim partiskim nadzorom već postojala izuzetno razgranata mreža obavještajne službe koja je bila pretežito izgrađivana prema zemaljskim (republičkim) prostornim kriterijima.Na temelju toga postaje razvidno kako je najuže rukovodstvo KPJ, priporemajući se za završni ratni i poratni obračun sa svim suparnicima i neistomišljenicima, osnovalo OZN-u pod svojim izravnim rukovodstvom kako bi moglo izravno upravljati represijom koju je trebala provesti OZN-a radi završetka uspostave i daljnje očuvanja totalitarnog modela vlasti kojeg je KPJ izgradivila u drugoj Jugoslaviji. Stoga se OZN-a već u osnivačkom aktu označilo kao "jedinstvenu moćnu organizaciju" koju treba "formirati po vojničkom

principu".Unutrašnji ustroj OZN-e, kao i način njena rada bili su podređeni postavljenim zadacima, te je njena javna i konspirativna mreža - koje su bile organizirane u pet odseka - pokrivala ustroj civilne i vojne vlasti na području druge Jugoslavije, a osim toga djelovala je i na prostoru susjednih država.Primjerice, u jednom sačувanom organizacijskom uputstvu OZN-e, iz rujna 1944. g. s područje Hrvatske, navedeno je kako mreža OZN-ih povjereništava "treba da obuhvati svako selo i zaselak, svaku točku na određenom području tako da oko naše službe ne može ništa značajno izmaći i sakriti se. Da bi mreža zadovoljila trebaj e stalno provjeravati, proširivati i stručno i politički izdizati".Kako bi se naznačila stvarna moć OZN-e može poslužiti dokument OZN-e iz travnja 1945. g. iz kojeg je razvidno kako su čak i svi članovi ZAVNOH-a bili predmet ideološko-političke obrade organa OZN-e.Ovlasti OZN-e nisu bile propisane, te je ona za provodenje svojih zadataka praktično koristila sva sredstva. Prije vojnog osvajanja gradova, mjesta i područja OZN-a je u sudnjini s drugim tijelima sačinjavala detaljne planove postupanja prema osobama i objektima, a prilikom ulaska na osvojeni prostor OZN-a je preuzimala svu vlast koju je postupno predavala drugim tijelima nakon provodenja različitih represivnih i sigurnosnih mjera.Način djelovanja OZN-e u takvim prigodama ponajbolje ilustrira depeša koju je sredinom svibnja 1945. g. A. Ranković, načelnik jugoslavenske OZN-e, uputio hrvatskoj OZN-i: "Za deset dana u oslobođenom Zagrebu streljano je samo 200 bandita. Iznenadujte nas ova neodlučnost u čišćenju Zgb-a od zlikovaca. Radite suprotno od naredenja jer smo rekli da sve svršite u prvim danima (n. a.). Međutim Šef II Otkjeza Zagrebačkog odjeljenja ima neki svoj stav. Njega i inače smenjujemo s ove dužnosti".Budući sama organizacija OZN-e nije bila dostatna za izvršavanje različitih oblika i ogromnih razmjera represije za koju je OZN-a bila zadužena krajem rata i u poraću, njoj su na raspolaganje dodjeljene specijalne postrojbe jugoslavenske vojske - KNOJ - koju su 1945. g. raspolaže s približno 120.000 boraca, od toga 25.000 Prvoj hrvatskoj diviziji KNOJ-a.U organizaciji

OZN-e i izvedbi postrojbi KNOJ-a izvršavane su krajem rata i u poraću sustavne masovne likvidacije hrvatskog (i drugog) pučanstva bez sudske presude, što je s humanističkog motrišta i prema brojčanim pokazateljima bio najteži oblik represije kojeg su provodile komunističke vlasti druge Jugoslavije.Naime, prema sačuvanim fragmentima dokumenata partizansko-komunističkog porijekla, likvidacije bez sudske postupka bile su od početka rata jedna od represivnih metoda koju je primjenjivala struktura vlasti koju je stvarala KPJ, ali tek pri samom završetku rata i u poraću likvidacije e bez sudske postupka imale su ogromne razmjere, kako prema broju likvidiranih osoba tako i prema teritorijalnoj rasprostranjenosti primjenjivanja ove metode obračunavanja s nepoželjnim osobama.Masovne likvidacije hrvatskog pučanstva vršene su na prostoru Hrvatske i susjednih zemalja, a Komisija za utvrđivanje žrtava rata i poraća prikupila je do sredine 1999. g. podatke o postojanju preko 800 masovnih grobišta, koja su samo manjim dijelom i antropološki obradena. Prema nalazima u dijelom otkopanim grobištima i nizu činjenica u svjedočanstvima različitog porijekla, najveće razmjere likvidacija hrvatskog (i drugog) zarobljenog pučanstva vršile su vlasti druge Jugoslavije na području Slovenije neposredno nakon završetka rata, najvjerojatnije bez evidencije . Nakon tih najtragičnijih dana u Sloveniji, na cijelom jugoslavenskom teritoriju su nastavljene, bez sudjenja, sustavne masovne likvidacije hrvatskog zarobljenog pučanstva, koje su vezane za Krizične puteve i logore, a o ovim je likvidacijama najvjerojatnije vođena određena evidencija, jer niz sačuvanih fragmentiranih dokumentima represivnih organa druge Jugoslavije navodi točne ili približne brojeve za svaku pojedinu likvidiranu grupu zarobljenika. Razmjeri broja likvidiranih kretali su se od desetak osoba do nekoliko tisuća u pojedinoj grupi; npr. 17. srpnja 1945. g. jedan bataljon 10. Divizije pratio je transport "od 3000 zarobljenika (...) iz Slavonske Požege u Novu Gradišku" i ta je "grupa zarobljenika išla na likvidaciju, jer su to bili ustaše, koljači, žandari i

policiaci"; sredinom srpnja 1945. g. "II Armija upućuje 1.700 zarobljenika na likvidacije. OZNA za Hrvatsku međutimjavlja, da se likvidiraju samo zločinci i potom se likvidira oko 300. Međutim i tamošnja divizija (Karlovac) traži 500 da ih ona likvidira" i sl. Isto tako, i prema dokumentima partizansko-komunističkog porječja je razvidno kako su masovne likvidacije bile planirane i sustavne. Tako jedno nadzorno izvješće OZN-e za Slavoniju navodi kako ima dosta likvidacija koje niže razine OZN-e vrše "na svoju ruku" te da je razlog tome "stanovište, koje je u Slavoniji uzela ne samo O.Z.N.a" kako "bez mnogo skrupula treba likvidirati sve one za koje znamo da su neprijatelj ikoji će sutra biti protiv nas (n. a.)". Stoga je održan sastanak "te je odlučeno (...) za buduće da nemože niko vršiti hapšenja bez znanja i odobrenja šefsa sekcije, dok za sve likvidacije treba tražiti odobrenje od gore (n. a.)". Ishodište svekolikog postupanja OZN-e nedvosmisleno je - na Savjetovanju načelnika i rukovodstva OZN-e za Hrvatsku, održanom u srpnju 1945. g. - odredio D. Brkić, izaslanik i član CK KPH: "(...) sve ono što vam bude stizalo od Odjeljenja OZN-e za Hrvatsku, nisu samo odluke druga Steve, nego je to odluka partije, CK KPH, CK KPJ". Jugoslavenski je sustav osnivao i različite vrste logora, koji, osim masovnih likvidacija bez sudjenja, predstavljaju jedan od najtežih oblika represije. Logori su kao i drugi oblici represije bili uglavnom u nadležnosti OZN-e i postrojbi KNOJ-a, koji su osnivali logore i s njima upravljali, te u logorima vršili istrage ili likvidacije. U partizansko-komunističkim dokumentima prvi podaci o logorima koje su osnivale nove vlasti odnose se na razdoblje jeseni 1944. g. a u njima se logori dosta razlikuju - i terminološki i funkcionalno, te se govori o koncentracionim, normalnim, zarobljeničkim i drugim vrstama logora. Ujednačavanje sustava logora nastojalo se postići izdavanjem neke vrste propisnika o logorima koji je izdat početkom svibnja 1945. g. po zapovesti Ministra Narodne Odbrane (Tito, op. a.). Predviđeno je osnivanje sustava zbirnih i zarobljeničkih logora, te njihov ustroj pod OZN-om i KNOJ-om, vodenje evidencija, istraga i postupanja s zarobljenicima. Propisano je bilo kako je nadzor nad svim

logorima u nadležnosti Otseka za ratne zarobljenike, koji se nalazio pri Generalštabu JA. Međutim, drugi dokumenti svjedoče kako je stanje s logorima i nadalje ostalo nesredno, tj. osnovani su logori neujednačenih oblika prema lokalnim potrebnama, pa se između ostalog spominje postojanje i većeg broja privatnih logora, no zbog nedostatka grada za sada nije moguće podrobnije istražiti sličnosti ili razlike između pojedinih logora. U vezi grade je donekle bolja situacija s logorima koji su osnovani radi zatočenja/pripadnjicanja/členakacionalne manjine u Jugoslaviji, te je razvidno kako oni predstavljaju posebnu vrstu u jugoslavenskom sustavu logora. Naime, njemačka je nacionalna manjina zbog ratnih događaja (znatna potpora koju su pružali agresiji Njemačke na Jugoslaviju) bila izložena posebnim vrstama represije od strane jugoslavenskih vlasti, a brojni logori za Njemce su bili samo jedan od represivnih oblika. Pritom, su svih pripadnici njemačke nacionalne manjine smatrani a priornim krvicima ukoliko ne dokazuju suprotno, što znači da je jugoslavenska vlast u postupanju prema njima, protivno komunističkim načelima, primjenjivala jednu vrstu rasnog kriterija. Na temelju sačuvane (ili dostupne) grade nije moguće ni približano utvrditi broj logora koje su jugoslavenske vlasti osnivale tijekom rata i u poraću, iako je iz sačuvanih fragmenata i svjedočanstava preživjelih logoraša razvidno kako se radi o velikom broju logora koji su se nalazili u svim djelovima Hrvatske. Isto tako nije moguće utvrditi ni približan broj osoba koje su bile zatočene ili smrtno nastradale u logorima. No, odredene pokazatelje u tom smislu predstavljaju depeša OZN-e za Hrvatsko Primorje u kojoj je sredinom svibnja 1945. g. navedeno kako se u "Žurkovu i Martinšćici nalazi ... momentalno 25.000 zarobljenika"; zatim depeša OZN-e za Hrvatsku kako na "Kanalu ima 7.000 zat. i zaroblj.", te Izvještaj Javnog tužioca II Armije kako je "u Slavonskoj Požegi u zarobljeničkom logoru (...) bilo smješteno oko 30.000 ratnih zarobljenika". Radi naznačavanja vremenskog raspona do kojeg je jugoslavenski sustav u poraću koristio logore potrebno je navesti kako se u pregledanoj gradi logori posljednji put spominju u jednom dokumentu UDB-e za

oblast Dalmaciju pri samom kraju 1947. g., što znači da su logori na području Hrvatske u to vrijeme još uvijek postojali. Osim navedenih, najtežih oblika represije koje je krajem rata i u poraću provodio sustav nove jugoslavenske vlasti i o kojima je grada najvećim dijelom uništena ili sada nedostupna, djelovanje jugoslavenskih vojnih sudova u Hrvatskoj 1945. g. predstavlja temu za koju dio grade koji je sačuvan omogućava cjelevitiju znanstvenu spoznaju. Na taj je način, na temelju pretežito normativnih akata u disertaciji npr. istražen nastanak i razvoj jugoslavenskih vojnih sudova tijekom rata, kad su vojni sudovi postupno postajali glavna institucija za donekle uređeni pravni oblik obračunavanja s narodnim neprijateljima. U razdoblju od početka rata do jeseni 1942. g. vojni sudovi su, zbog općih slabosti partizansko-komunističkog pokreta i nerazvijenosti strukture nove vlasti, djelovali bez formalnih pravila o ustroju i proceduri, što znači neujednačeno, ali po kratkom postupku, uglavnom ovisno o konkretnoj, lokalnoj situaciji. Tek nekoliko dana prije kraja 1942. g. VŠ je donio Naredbu "u svrhu stvaranja jednoobraznog sudovanja na čitavoj oslobođenoj teritoriji kao i kod pokretnih jedinica". Propisano je osnivanje sustava vojnih sudova kod komandi područja i pri operativnim postrojbama, te kako se sudi u vijeću od tri člana. Zatim, uvedena je institucija islednika, a vojni su sudovi bili dužni slati periodična izvješća nadležnom odjelu VŠ-a koji je na temelju tog imao uvid u rad sudova, te je mogao vršiti intervencije u njihov rad. No niti iz ovog razdoblja nisu sačuvane presude ili drugi dokumenti koji bi omogućavali rekonstrukciju konkretnog djelovanja vojnih sudova. U kontekstu općih priprema za završetak rata i potpuno preuzimanje vlasti u Jugoslaviji, KPJ je krajem svibnja 1944. g. donošenje Uredbe o vojnim sudovima (u potpisu je Tito) započela temeljitu reorganizaciju sustava vojnih sudova, kao dijelu represivnog jugoslavenskog sustava. Ukinuti su dotadašnji vojni sudovi kod pozadinskih vojnih vlasti i kod operativnih postrojbi, a propisano je osnivanje centraliziranog sustava vojnih sudova na čelu kojeg je bio Viši vojni sud pri VŠ, koji je mogao djelovati u više vijeća; povremena "za

pojedini slučaj" i stalna "kod Glavnih štabova ili štaba kojeg korpusa". Vojni sudovi u operativnim postrojbama osnivani su na razini korpusa, s tim što su njihova sudska vijeća obvezno osnivana; jedno pri korpusu i po jedno kod svake divizije, a prema potrebljima i kod brigada. Isto tako, osnivani su vojni sudovi pri komandama korpusnih vojnih oblasti, s više vjeća; obvezno jednog pri korpusnoj vojnoj oblasti i potrebnog broja vijeća "kod komandi područja". Uredba je propisala kako vojni sudovi korpusa i vojni sudovi korpusnog vojnog područja "sude za svu djelu koja su uperenja protiv oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije, protiv tekovina i interesa te borbe", a potom su veoma opširno određeni pojmovi ratnog zločinca i narodnog neprijatelja, na temelju čega je vojnim sudovima bio otvoren prostor za provođenje sudskog postupka bez obzira na osobnu odgovornost za djelo. Uredba je detaljno regulirala vrste kazni i zaštitnih mjera, vođenje procesa, strukturu presude i sl., a posebno su znakovite odredbe kako "postupak vojnih sudova imade biti briž i bez suvišnih opširnosti", te kako istražitelj "prikuplji dokazni materijal kako optužbe tako i obrane". Uako nije bilo predviđeno pravo žalbe optuženog, a propisi o nazočnosti branitelja su bili kontradiktorni, na temelju Uredbe se mogao steći dojam, kao su vojni sudovi - unutar ideološki zadanoj okvira - ipak imali formalnu samostalnost djelovanja. Međutim, drugi dokumenti pokazuju upravo suprotno, tj. vojni su sudovi bili izrazito podređeni OZN-i. Naime, sačuvan je dokument Vojnog suda X. Korpusa u kojem se od nadležne OZN-e traži sljedeće: "Da bi sudovi mogli donijeti pravilnu presudu obraćati ćemo se na vas, odnosno na vaše organe na terenu da nam (...) posebno dадете vaše mišljenje kako bi konkretni slučaj trebao rješiti, odnosno kakav primjeru kazne narod očekuje i želi, te kakova bi kazna odnosno rješenje najviše koristilo interesima NOB". Na to upućuju i neki drugi komunikacijsko-direktivni dokumenti nastali između različitih represivnih tijela, koji svjedoče kako su vojni sudovi krajem rata i u poraču bili nesamostalni, te i na formalnoj razini bili čvrsto uvezani u represivni sustav druge Jugoslavije, u kojem su obavljali jedan

dio zadatka. Uredba je bila na snazi do kraja kolovoza 1945. g. kada je na snagu stupio Zakon o uređenju i nadležnosti vojnih sudova u Jugoslavenskoj armiji, koji je promjenio ustroj vojnih sudova, i što je znatno važnije suočio je zadatke i nadležnosti vojnih sudova, te im je temeljna nadležnost bila suditi za krivična djela vojnih osoba, dok su inkriminacije narodnih neprijatelja i ratnih zločinaca nadalje - u još razrađenijem obliku - normirane u Zakonu o krivičnim djelima protiv države. Kad se, osim svrhe, ustroja i užih normativnih obilježja, na temelju presuda i drugih dokumenata promatraju stvarne značajke djelovanja jugoslavenskih vojnih sudova u Hrvatskoj do kraja kolovoza 1945. g. tj. do donošenja Zakona o vojnim sudovima, nedvojbeno se može zaključiti kako su oni pripadali skupini sudova koji su u povijesti nazivani revolucionarnim (izvanrednim ili prijekim) sudovima, a osnovna im je svrha bila pridonijeti ostvarivanju revolucionarnih ciljeva KPJ na prostoru druge Jugoslavije/Pokraj toga, takvima ih je već 1945. g. doslovno označio jedan član CK KPH, koji je te revolucionarne sude doveo odredio kao "forme za energično i brzo čišćenje neprijatelja iz naših redova". Osim čišćenja neprijatelja iz naših redova, vojni su sudovi zajedno s drugim sudovima (sudovi za zaštitu nacionalne časti i narodni sudovi) veoma čestim izricanjem i zaštitnih mjera, konfiskaciju imovine osuđenih osoba, pridonijeli i promjeni vlasničkih odnosa u drugoj Jugoslaviji. Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. g. je, prema znanstvenom istraživanju u ovoj disertaciji, bila posljedica cijelog niza širih povjesnih događanja, au užem je smislu predstavljala jedno od osnovnih obilježja uspostavljanja sveobuhvatnih revolucionarnih promjena koje je KPJ uglavnom drastičnim represivnim načinom provodila tijekom cijelog rata. Posljedice koje je ova represivnost ostavila u Hrvatskoj su mnogostrane, te se mogu naznačiti s ratničitim znanstvenih motrišta. U historiografskom pogledu, perspektiva društvenog razvoja Hrvatske bila je određena novim jugoslavenskim državnim okvirima unutar kojeg se u narednih 45 godina nije pronašao modalitet za rješavanje nacionalnih i

društvenih problema koji bi jamčili stabilnost države, te je razvoj hrvatske povijesti i nadalje bio nadziran i usmjeravan prvenstveno pomoću represivnih mehanizama koje je jugoslavenski sustav u osnovi uspostavio do 1945. godine. S politološkog motrišta je najznačajnije što je u Hrvatskoj (i Jugoslaviji) uspostavljen totalitarni model državnog i društvenog uređenja u kojem je dominirao kruti komunistički ideološko-politički i kadrovske obrazac prema diktatu KPJ/SKJ, koji nije dopuštao artikulaciju različitih društvenih interesa, a s time ni kvalitativni razvoj niti demokratsku transformaciju političkog modela vlasti. Pokraj žrtava koje je prouzročio rat, drastična poratna represivnost jugoslavenskog sustava prema hrvatskom pučanstvu ostavila je i goleme demografske poremećaje u Hrvatskoj; dijelom u velikom broju likvidiranih osoba, a dijelom u emigracijskim i migracijskim kretanjima pučanstva, što se u valovima nastavilo i u kasnijim desetljećima te kontinuirana depopulacija hrvatskog prostora predstavlja jednu od najnegativnijih demografskih značajki. Osim toga, navedene negativne posljedice represivnosti jugoslavenskog sustava u neposrednom poraću i desetljećima nakon toga, očitovalo su se i na skućenim mogućnostima gospodarskog prosperiteta i kulturološkog razvoja, te na traumama u psihološkoj i socijalnoj svijesti u Hrvatskoj, što u znanstvenom smislu ostaju otvoreno pitanja za istraživački ulazak različitih društvenih znanosti u proučavanje ove općenito slabo poznate i historiografski još nedovoljno istražene problematike. Stoga je istraživanje koje je provedeno u ovoj disertaciji nastojalo ispuniti predviđenu svrhu, tj. pridonijeti znanstvenoj istraženosti ove teme s historiografskog motrišta, kako bi se historijska znanost približila relevantnom spoznavanju, a ostale društvene znanosti potaknule na istraživanje tema iz suvremene hrvatske povijesti. (Kraj)

(nastavak s 28. str.)

više na vrlo visokim položajima sudjeluju u aktualnoj vlasti.

Meni se postavilo pitanje kada sam čitao ovaj zakon, s kakvim osjećajem je 8. studenog 2001. godine potpisao ovaj prijedlog zakona predsjednik Vlade, Ivica Račan? Jesu li mu se možda množila kakva sjećanja, uspomene? Jesu njega možda obuzimale kakve etičke i moralne dvojbe?

Zašto mi se postavilo to pitanje? Pa zato jer u ime predlagatelja ovaj zakon je potpisao dakle predsjednik Vlade, Ivica Račan, a on je također sudjelovao prema svjedočenju istaknutih sudionika političkih zbivanja nakon 72. godine u donošenju odluka o slanju ovih ljudi u zatvor. I postavlja mi se pitanje zaista, je li zadrhtala ruka Ivici Račanu kada je potpisivao ovaj prijedlog zakona? Je li se možda prisjetio sjednica Izvršnog komiteta CK SKH-a na kojima je odlučivano o sudbinama istih ovih ljudi na koje se odnosi sada ovaj prijedlog zakona kojega on u ime Vlade potpisuje? I za mene je to, recimo, primarno etičko pitanje kako je to moguće da nije postojalo, da nije bilo nimalo obzira kod predsjednika Vlade Ivice Račana kada je potpisivao ovaj prijedlog zakona? Kako mu nije zadrhtala ruka upravo pod snagom prisjećanja onoga što je bilo prije 30 godina?

Ovih dana ćemo obilježiti i obilježava se već na razne načine upravo 30-godišnjica sloma Hrvatskog proljeća. Hrvatski sabor će kao čestit onim tisućama koje su nakon sloma Hrvatskog proljeća po odlukama izvršnih organa Komunističke partije posredno po odlukama ondašnjih sudova odazili u političke zatvore i njima će Hrvatski sabor za 30-godišnjicu tih događaja poslati čestitku u obliku smanjivanja restrikcija njihovih prava.

Je li to moralno? Ja mislim da nije. Niti je moralno, niti je pošteno, niti je pravedno, niti je ljudski, niti je humano. I tu nikakvi financijski razlozi po mom sudu ne mogu

Stjepan Radić

biti opravdanje za ove restrikcije koje se predlažu u odnosu na bivše političke zatvorenike.

Predlaže se ukidanje prava djece bivših političkih zatvorenika jer oni su eto sada odrasli ljudi, pa je neologično da oni sada primaju naknade umjesto svojih roditelja. Vidite, imam ovdje u rukama pismo koje je jedan od bivših političkih zatvorenika, legendarni Stjepan Sulimanac, potpredsjednik Hrvatskog sabora nakon demokratskih promjena 1990. godine uputio iz Starog Gradiška svome sinu 29. veljače 1972. godine. Puno puta sam pročitao ovo pismo, ali nikada nisam mogao doći do kraja, a da ne uzdrhtim nad njim. Dopustite mi, možete to shvatiti i patetičnim, ali da vam ipak dvije rečenice iz toga pisma pročitam.

Piše Stjepan Sulimanac svome sinu iz Starog Gradiške. Stjepan Sulimanac sada više nije živ. Njegov sin na žalost također nije više živ, ali je živa njegova kćer i na nju

se odnose ove restrikcije. Dakle, 29. veljače 1972. Stjepan Sulimanac iz Starog Gradiške piše svome sinu:

"... ostao si mi bolestan dok sam odlazio iz doma. Jako sam u brigi za tebe. Tu nema ni minuta ni časa, a da ja ne pomislim na tebe i na naš dom. Srce mi oće puči kad pomislim da sam morao otići od tebe i ostaviti tebe i naš dom. Ali morao sam. Drugog izlaza nije bilo. Ja puno patim i trpim i štedim samo da spasim naš grunt i da bude tvoj život bolji."

To je bilo dijete kad je primilo ovo pismo. Zamislite slučajno tragičnim sticajem okolnosti nije živ, živaje njegova sestra. Kako će ona doživjeti ovu odluku, ovaj prijedlog Vlade i eventualno odluku Sabora da evo o 30-godišnjici tih tragičnih događaja da na prijedlog sudionika u progona hrvatskih domoljuba prije 30 godina, Hrvatski sabor im upućuje ovakvu čestitku.

I zaključit ću. Slažući se i sa kolegom Henezijem, ponovit ću još jednom da je riječ prije svega o ljudskom, humanom i etičkom pitanju i sa svim onim što je kazao časni i uvaženi zastupnik Radić, to je zaista prije svega etičko i moralno pitanje, dakako i političko, a iz svih tih razloga ovaj prijedlog bi zaista iz tih ljudskih etičkih i moralnih razloga trebalo odbiti i izbjegći poniranje žrtava komunističkog zločinačkog režima o 30-godišnjici njihova progona. Hvala vam lijepa.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Zahvaljujem uvaženom zastupniku Krpini. Sada je još sa 5-minutnom raspravom u ime kluba HKDU HSP gospodin Anto Kovačević.

DR. ANTO KOVACHEVIĆ:

Gospodine dopredsjedničke, kolege. Restrikcije koje se odnose na bivše hrvatske političke zatvorenike i njihovu djecu nisu financijsko pitanje, to je političko pitanje par exellance, to je obračun istih ljudi i sa istim ljudima. Kakva smo mi to

država ukoliko zavisimo od novca socijalno najugroženijih, od majki, roditelja, djece, političkih zatvorenika, branitelja i onih koji su socijalno ugroženi.

Predlažem u ime kluba HKDU-a HSP-a da se ovaj prijedlog odbije. Na sudbinu hrvatskih političkih zatvorenika može se primijeniti najbolje ona Cesarićeva "I njihove djece mrtvačica najbjedniji, žive su ih gonili i gnjeli, zatim su ih rasparali mrtve ti što žrtve za života bijehu i poslije smrti ostadoše žrtve."

Kolege politički zatvorenici su me danas i jučer molili da ponovo ovdje, a klub HKDU-a HSP-a će pokrenuti ovih dana inicijativu i molim vas za solidarnost svih bez obzira na stranačku pripadnost, kako bi mogli otići korak dalje i više se ne baviti ovim temama, pokrenuti i lustracijski zakon o lustraciji da kičmolomci i kostolomci ovoga naroda koji Hrvatsku nikada nisu htjeli, čast izuzecima, mnogi sjede i u Saboru Hrvatske države, dakle da jednom se zauvijek skine tko je radio za UDBU, tko je radio za KOS, tko je bio KOS-ovac obaveštajac koji je cinkario, zatvarao, lomio kičmu, kralježnicu Hrvatima, vezao Hrvate za radijatore da ne može biti ni ministar u Vladi ni saborski zastupnik ne s ciljem da ga se progoni i zatvara ono što su oni nama činili.

Ja sam sretan i zahvaljujem Bogu da u srcu nemam mržnje ni prema mojim progoniteljima, ali Hrvati imaju dvije mane što kaže otac domovine Starčević "Brzo zaboravljuju, ajoš brže praštaju". Ako je to mogla smoći snage jedna komunistička Poljska i tamo su se komunisti vratili na vlast, Kvavaszniewski je proveo lustraciju i današnja vlast mora smoći snage i podržati Zakon o lustraciji, ne s ciljem da se ljudi progoni, ali s ciljem da se skinu ove vječne, jer naravno da onaj kičmolamac i kostolamac i onaj sudac koji je mene sudio u Doboru ili Šeksa u Osijeku ako je on danas ponovo se vratio, 90. je bio smijenjen i ponovo se vratio, pa da on priželjkuje mene i Šeksa ponovo vidjeti tamo gdje smo bili u Gradiški i u Zenici. Hvala lijepa.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Zahvaljujem gospodinu Anti Kovačeviću. Ovime je završena objedinjena rasprava o ova tri zakona i sada molim u ime predlagачa odgovor i zaključnu riječ.

DR. SC. BOŽE BORKO ŽAJA:

Gospodine potpredsjednice, dame i gospodo zastupnicu zahvaljujem se na raspravi i kazanim primjedbama glede zakona koji regulira materijalni položaj političkih zat-

vorenika. Raspravu zapravo najdirektnije sažimaju uručeni mi amandmani.

Što se tiče Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, odnosno mirovina akademika koliko je meni poznato u pripremi je zakon kojim bi se regulirali oni odnosi koji se tiču standarda tako da kažem naših akademika, a ne bi bili vezani za mirovinski sustav nego za jedan oblik naknada za koje se pretpostavlja da bi im izvor bila sredstva državnog proračuna. Hvala lijepa.

DR. IVICA KOSTOVIĆ:

Ovime zaključujem raspravu i ovi zakoni će doći na glasovanje jedan od sljedećih zasjedanja Sabora, odnosno dana.

NASTAVAK SABORSKE 29. NOVEMBRA 2001. (sic!)

Republika Hrvatska
HRVATSKI SABOR
Saziv 2000. godine
fonogram s 18. sjednice
Zagreb, 29. studenoga 2001.

Prelazimo na Konačni prijedlog zakona o izmjenama i dopunama zakona o pravima bivših političkih zatvorenika. Hitni postupak, prvo i drugo čitanje. Prijedlog zakona 386. Rasprava o tekstu zakona je završena. Amandmane su podnjeli zastupnik Vladimir Seks i zastupnica Dorica Nikolić. Molim predstavnika Vlade zamjenika ministra rada i socijalne skrbi gospodina Žaju da se izjasni o podnesenim amandmanima.

Amandman zastupnika Vladimira Seks-a. Vlada ne prihvata. Vlada RH ostaje kod predloženog načina obročne isplate naknada za dane provedene u zatvoru. Ili pritvoru, koji se primjenjuje već od 1996. godine, sukladno mjerilima koje utvrdi administrativna komisija vlade, a ovisno o osiguranim sredstvima u državnom proračunu. Uz uvažavanje svih određbi zakona koji se predlaže obveze Republike Hrvatske za isplatu naknada za dane provedene u zatvoru, ili pritvoru iznose oko 388 milijuna kuna. Ne može se preuzeti obveza normativnog uređivanja obveze državnog proračuna bez sigurnih izvora osiguranja sredstava za pojedine namjene.

Vlada RH vodi brigu o obvezi Republike Hrvatske prema bivših političkim zatvorenicima, ali je svjesna da isplate ovise o gospodarskoj mogućnosti države. Isplata naknada u obrocima kako je predloženo od jedne četvrtine od ukupnog iznosa je minimum jednokratne isplate. A Vlada će pra-

vodobno poduzimati mjere u cilju što je efikasnije isplate dospjelih iznosa, u skladu sa gospodarskim mogućnostima države.

PREDSJEDNIK:

Hvala vam lijepa. Što kaže predlagatelj amandmana zastupnik Vladimir Šeks?

VLADIMIR ŠEKS:

Za mene je ovo obrazloženje predstavnika Vlade potpuno neprihvatljivo. Jer Vlada predlaže da se naknada za vrijeme nezaposlenisti isplaćuje u obrocima, u jednoj četvrti prema mjerilima koje će za svaku godinu posebno utvrditi stalno radno tijelo vlade. Ovisno o osiguranim sredstvima u državnom proračunu. To praktično znači, obzirom na visoki mortalitet bivših hrvatskih političkih osuđenika, jer kažemo samo u zagrebačkoj podružnici 1678 članova u ovoj godini su umrla 152, da Vlada u biti ide za time da smrt riješi pitanje naknade utvrđene zakonom. I to da se u jednoj četvrtini za svaku godinu to znači faktično da će se prema tim ljudima, to su već i visoka godišta 25. 26. godišta, da se ta obveza Vlade i hrvatske države ne će izvršiti. Moj prijedlog je taj, da Vlada izda obveznice, radi neizmirenih a dospjelih potraživanja, obveze, na rok ne duži od tri godine, s time bi se pravično i pravedno tim ljudima nadoknadila šteta koju imaju prema zakonu. Stoga ostajem kod amandmana i tražim glasovanje.

PREDSJEDNIK:

Hvala vam lijepa. Da li Vlada ostaje kod svog stajališta? Ostaje. Glasujemo o amandmanu gospodina zastupnika Vladimira Šeka kojeg Vlada ne prihvata. Tko je za ovaj amandman? Hvala lijepa. Amandman nije prihvaćen.

Amandman gospođe zastupnice Dorice Nikolić. Molim izjašnjenje predsjednika Vlade.

DR. SC. BOŽE BORKO ŽAJA:

Vlada ne prihvata. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izvršavanju državnog proračuna za 2001. godinu utvrđeno je da sve mirovine koje su ostvarene pod povoljnijim uvjetima prema posebnim zakonima, a koji su više od 2.500,00 kuna za koje se sredstva osiguravaju u državnom proračunu smanjuju po ... skali od 8 do 20 % ovisno o visini mirovine.

Tim su zakonom već u 2001. godini .... na sve skupine umirovljenika koje ostvaruju mirovinu pod povoljnijim uvjetima. Kako Zakon o izvršavanju državnog proračuna vrijedi samo za 2001 godinu, Vlada

predlaže za sve skupine sadašnjih i budućih umirovljenika isti pravni režim u pogledu smanjenja mirovina izmjenom materijalnih i posebnim zakonom.

PREDsjEDNIK:

Hvala vam lijepa. Što kaže predlagateljica amandmana?

DORICA NIKOLIĆ:

Pa ja se ne bih složila prvo sa terminologijom. Mislim da ovo nisu nikakve povlaštene mirovine i da one proizlaze iz zapravo činjenica obeštećenja ljudi koji su bili u zatvorima zbog oduzimanja ljudskih prava, sloboda, narušavanja zdravlja itd. Poznato je u svijetu da danas ljudima koji su bili u bilo kakvoj poziciji ne slobode, da se odštete moraju isplaćivati, dapače čak i u vrlo visokim iznosima i prema tome država se na to obvezuje i ne može se od toga izbilo kojeg razloga izuzeti.

Mislim da je nedavno dokazivanje i pokazivanje dosjeva koje smo svi vidjeli, čak se javljalo mnogo ljudi, ja sam dala tu kratko u obrazloženju, masom odvjetnika koji su tvrdili, da sam taj čin prisluškivanja da su ako se ljudi osjećaju povrijeđenima da imaju pravo naknade i obeštećenja. Pa vas ja sada pitam, netko tko je bio osuđen na 15,20 godina zatvora ili 5 godina zatvora, izgubio bubrege, ostao ne znam bez sve čega ne, što će taj moći tražiti od države kao odštetu jer je to sasvim normalna stvar u svijetu.

Osim toga smatram da te mirovine kad jednom su iz ne iz povlaštenih nego iz razloga obeštećenja, jer on ih nije mogao zaraditi, nije bio u toj poziciji, onda mislim da država mora stajati iza toga kao iza svih ugovora. Prema tome to nije nešto što je netko stekao zato što je dobio neku posebnu privilegiju nego obratno što nije imao mogućnost da zaradi kao svaki normalan čovjek.

Prema tome država je tomu više dužna od drugih i ja se ne mogu složiti da to mora biti razlog da se tu smanjuje iz bilo kojih razloga, jer ovo su sasvim nešto drugo od klasičnih mirovin. Drugo, mislim da će biti mnoge tužbe koje morat će dobiti takvi tužitelji, obeštetiti ih i prema tomu to će biti viša cifra nego ovo što ste vi izračunali, bude uvereni, aja ču se sama potruditi za to. Hvala.

PREDsjEDNIK:

Hvala vam lijepa. Ako sam vas dobro shvatit tražite glasovanje. Da li Vlada ostaje kod svog stajališta? Ostaje. Glasujemo.

DORICA NIKOLIĆ:

Da, normalno. Mislim da ste shvatili.

PREDsjEDNIK:

Dobro mislite. Glasujemo o amandmanu gospođe zastupnice Dorice Nikolić koji vlada ne prihvaca. Tko je za ovaj amandman? Hvala lijepa. Tko je protiv? Hvala lijepa. Tko je suzdržan? hvala lijepa. Utvrđujem da je amandman zastupnice Dorice Nikolić prihvacen većinom glasova, 48 glasova za, 36 protiv i 9 suzdržanih glasova. Molim još jednom, dobro sam rekao. 48 za, 36 protiv i 9 suzdržanih glasova. Zaključujem raspravu.

Gospodin Vladimir Šeks u ime Kluba zastupnika HDZ-a.

VLADIMIR ŠEKS:

Gospodine predsjedniče obzirom na ovakav rezultat glasovanja, a posebno odbijanja amandmana od strane predstavnika Vlade, pa onda . . . .tome i parlamentarne većine, molim stanku od 10 minuta radi sjednice Kluba zastupnika Hrvatske demokratske zajednice gdje bismo zauzeli stajalište u odnosu na glasovanje prema ovom zakonu kao cjelini.

PREDsjEDNIK:

Određujem stanku od 10 minuta radi konzultacija u klubu HDZ-a o glasovanju o ovom zakonu. Za 10 minuta nastavljamo sa poslom

(STANKA U 9, 55 SATI. NASTAVAK NAKON STANKE U 10,05 SATI)

PREDsjEDNIK:

Dozvolite da nastavimo sa radom nakon isteka vremena datog za stanku na zahtjev Kluba HDZ-a. Molim izvješće predsjednička Kluba. Izvolite.

VLADIMIR ŠEKS:

Poštovani gospodine predsjedniče, gospođe i gospodo zastupnici. U trnovitoj borbi Hrvatskog naroda za svoju slobodu i za svoju državu različiti režimi su represirali, zatvarali na tisuće i tisuće hrvatskih domoljuba od Stjepana Radića do u novijoj povijesti Vlade Gotovca, Marka Veselice, Franje Tuđmana i desetke tisuća drugih koji su samo zbog svoga zauzimanja za slobodnu hrvatsku državu bili osuđivani, represirani, trpjeli poniženja, patnje, onemogućavani.

Vlada danas ide s Prijedlogom zakona koji je raspravljen preksinoć bez naznočnosti javnosti, nikako ga od te rasprave u Hrvatskoj javnosti u medijama nije bilo od one kasnovečernje rasprave o Prijedlogu ovoga zakona.

Vlada ovim Prijedlogom zakona smjera i kani reducirati i mirovine bivših hrvatskih

političkih osuđenika, kani praktički onemogućiti naplatu onima koji umiru i koji odlaze svaki dan, onih 54 kune za naknadu za jedan dan proveden u zatvoru ili onih 19 za vrijeme što nisu mogli raditi i što su bili nezaposleni, što je prema njima vršena represija onemogućavanja u egzistenciji i nakon izlaska iz zatvora. Kani ukinuti 2330 djeci bivših političkih hrvatskih osuđenika i tu naknadu. Navodi da je samo uštedjela 33 milijuna kuna radi smrti hrvatskih političkih bivših osuđenika i zapravo namjerava sa tim prijedlozima zakona i tim rješenjima ići prema tome da smrt razriješi pitanje njihove naknade.

To su ljudi koji su robijali, patili, mučili se kao i njihova djeca za slobodnu Hrvatsku i zbog toga je nepravedno, nepravično, nehumano uskraćivati im ta prava. Budući da smrt nemilice kosi svakoga dana, ja ponavljam da je samo u Zagrebačkoj podružnici hrvatskih političkih osuđenika preko 150 samo tijekom ove godine napustilo ovaj svijet. Zemlje koje su imale sličnu sudbinu kao Hrvatska to priznaju ta prava, isplaćuju ih, rješavaju i bilo bi uistinu, ne znam koju bi pravu riječ mogao uporabiti, da se prihvati ovaj prijedlog zakona i da se, to nisu nikakve povlaštene mirovine i prava, to su naknade za muku, patnju, za tisuće unesrećenih sudbina i osobnih i njihovih obitelji. Za isto vrijeme se kažem ponavlja da je u zadnje dvije i nešto godina povećan broj partizanskih mirovin za oko 15 tisuća.

Apeliram na sve zastupnike u Hrvatskom saboru da ne prihvate ovaj Prijedlog zakona. I gospodine predsjedniče, molim pojedinačno glasovanje o ovom Prijedlogu zakona protiv kojeg će glasovati Klub zastupnika Hrvatske demokratske zajednice.

PREDsjEDNIK:

Hvala lijepa gospodine zastupniče. Na ovo izlaganje u ime Kluba HDZ-a replika. Gospodin zastupnik Anto Kovačević.

DR. ANTO KOVAČEVIĆ:

Teško mi je razumjeti omalovažavanje ljudske patnje iako sam hrvatski robijaš ali to mi je teško razumjeti kao čovjeku. Pitao bih gospodina iz Vlade da li je on osjetio, imao priliku osjetiti povlaštenost? Bilo bi dobro da je bio u Zenici na visokim pećima gdje bi mogao biti povlašten samo da bira između cincione, brusionice ili ljevanice. Mislim da je to omalovažavanje ljudske patnje i ja bih zaista umro od stida. Vidite, danas dopredsjednik Vlade slavi 29. novembar, praznik bivše države u kojoj

sam ja robijao, ali ja sam gentelmannski čestitao čovjeku, ja sam čestitao čovjeku...

PREDsjEDNIK:

Gospodine zastupniče!

DR. ANTO KOVAČEVIĆ:

Ne, ja sam čestitao čovjeku uljudno, jer imam pravo na to.

PREDsjEDNIK:

Gospodine zastupniče ...

DR. ANTO KOVAČEVIĆ:

Prema tome dakle ne znam zašto...

PREDsjEDNIK:

Imate, dakako da imate pravo govoriti. I ponavljam po stoti put, nitko za bilo što izgovoreno u ovoj sabornici ne može odgovarati osim stegovno u ovoj sabornici, ali nemojte čitati misli bilo koga, ni ovdje ni van Sabora. Molim vas gospodine zastupniče, bez provokacija ovakvih.

Zaključujem raspravu. Dajem na glasovanje Konačni prijedlog zakona po proceduri kako je zahtijevao Klub zastupnika HDZ-a. Molim vas za mir i tišinu kako bi mogli završiti prozivanje.

JADRANKA BLAŽEVIĆ:

Durđa Adlešić (HSLS), Mato Arlović (SDP) -za, Zdenka Babić-Petričević (HDZ), Ivo Baica (HDZ) - protiv, Marija Bajt (HDZ) - protiv, Branka Baletić (SDP) -za, Marko Baričević (HSLS) -za, Luka Bebić (HDZ), Ante Beljo (HDZ) - protiv, Snježana Biga-Friganović (SDP) -za, Šonja Borovčak (SDP) -za, Viktor Brož (HSLS) -za, Dražen Budiša* (HSLS), Zdravka Bušić (HDZ) - protiv, Zlatko Canjuga (HND), Karmela Caparin (HDZ), Ivan Čehok (HSLS), Dijana Čizmadija (SDP) -za, Zdenka Čuhnil (HSLS) -za, Ljubo Česić-Rojs (HDZ), Dino Debeljuh (IDS), Lucija Debeljuh (SDP) -za, Đuro Dečak (HDZ) - protiv, Stjepan Dehin (HSS), Mirjana Didović (SDP) -za, Valter Drandić (IDS) -za, Anto Đapić (HSP), Milan Đukić (SNS), Ivo Fabijanić (SDP) -za, Mirjana Ferić-Vac (SDP) -za, Zdenko Fraňić (SDP) -za, Miroslav Furdek (HSS) - protiv, Krunoslav Gašparić (HDZ), Željko Glavan (HSLS), Branimir Glavaš (HDZ), Zrinka Glovacki-Bernardi (HSLS) -za, Mladen Godek (HSLS) -za, Josip Golubić (HSS) - protiv, Ante Grabovac (HSLS) - protiv, Borislav Graljuk (NZ), Mate Granić (DC), Stjepan Henezi (SDP) -za, Vilim Herman (HSLS) -za, Dubravka Horvat (SDP) -za, Nikola Ivanić (PGS), Baltazar Jalošec (HSLS) -za, Želimir Janjić (HSLS) -za, Ivan Jarnjak (HDZ), Mate Jukić (HDZ) - protiv, Vlado Jukić (HSP), Damir Jurić (SBHS), Marin Jurjević (SDP),

Damir Kajin - suzdržan, Pavle Kalinić (SDP), Božidar Kalmeta (HDZ) - protiv, Sanja Kapetanović (SDP) -za, Jadranka Katarinčić-Škrlić, (HSLS) -za, Slavko Kojić (SDP), Ivan Kolar (HSS) - protiv, Joško Kontić (HSLS) - protiv, Krunoslav Kordić (HDZ) - protiv, Miroslav Korenika (SDP), Jadranka Kosor (HDZ) - protiv, Ivica Kostović (HDZ) - protiv, Mario Kovač (HSLS) - protiv, Milan Kovač (HDZ) - protiv, Anto Kovačević (HKDU) - protiv, Krešo Kovacićek (SDP) -za, Zlatko Kramarić (LS), Željko Krapljan (HDZ), Drago Krpina (HDZ) - protiv, Franjo Kučar (SDP) -za, Ljiljana Kuhta (SDP) -za, Ljubica Lalić (HSS), Josip Leko (SDP), Vedran Lendić (SDP), Mario Livaja (LS), Ivan Lončar (NZ) - protiv, Marija Lugarić (SDP.HSLS) -za, Željko Malević (SDP) -za, Ante Markov - suzdržan, Marijan Maršić (HSS) - protiv, Zlatko Mateša (HDZ), Marina Matulović-Dropulić, (HDZ) - protiv, Romano Meštrović (SDP), Jadranko Mijalić (HSLS) -za, Ivan Milas* (HDZ), Pavao Miljavac (DC), Ljerka Mintas-Hodak, (HDZ) - protiv, Dorica Nikolić (HSLS) -za, Ivan Ninić (SDP), Đuro Njavro (DC), Juraj Njavro** (HDZ), Drago Novina (SDP) -za, Milanka Opačić (SDP), Darinka Orel (HSLS) -za, Ivić Pašalić (HDZ) - protiv, Vlatko Pavletić (HDZ) - protiv, Željko Pavlić (HSLS), Ivan Penić (HDZ) - protiv, Velimir Plesa (HDZ) - protiv, Vesna Podlipc (SDP), Vesna Pusić (HNS) -za, Jure Radić (HDZ) - protiv, Stjepan Radić (HSS) - protiv, Furio Radin (NZ), Jadranka Reihl-Kir (SDP) -za, Luka Roić (HSS) - protiv, Miroslav Rožić (HSP), Ivo Sanader (HDZ), Tibor Santo (NZ), Katica Sedmak (SDP) -za, Josip Sesar (HDZ) - protiv, Ante Simonić (HSS) - protiv, Gordana Sobol (SDP), Nenad Stazić (SDP), Darko Šantić (HNS) -za, Vladimir Seks (HDZ) - protiv, Vladimir Šepčić (SDP) -za, Zlatko Šešelj (SDP), Nevio Šetić (HDZ) - protiv, Zoran Šimatović (SDP), Vesna Škare-Ožbolt (DC), Ivan Škarić (HSLS), Ivo Škrabalo (HSLS) -za, Ivo Šlaus (SDP) -za, Berislav Šmit (HSLS), Ivan Štajduhar (SDP) -za, Dubravka Šuica (HDZ) - protiv, Ivan Šuker (HDZ) - protiv, Tonći Tadić (HSP) - protiv, Ivica Tafra (HDZ), Zdravko Tomac (SDP), Zlatko Tomčić - suzdržan, Josip Torbar (HSS) - protiv, Luka Trconić (HSS), Petar Turčinović (IDS), Branislav Tušek (SDP), Nikica Valentić (HDZ) - protiv, Dario Vasiljević (PGS), Zorko Vidiček (SDP) -za, Hrvoje Vojvoda (HDZ) - protiv, Dra-

gutin Vrus (SDP) -za, Dario Vukić (HDZ) - protiv, Dragutin Vukušić (SDP) -za, Dražica Zgrebec (SDP) -za, Hrvoje Zorić (HSLS), Petar Žitnik (HSS) - protiv, Stjepan Živković (HSS) - protiv, Tonći Žuvvela (SDP) -za.

PREDsjEDNIK:

Molim da se izvrši još jednom prozivanje zastupnika kod kojih nema znakova o glasovanju.

JADRANKA BLAŽEVIĆ:

Durđa Adlešić (HSLS), Zlatko Canjuga (HND), Karmela Caparin (HDZ) - protiv, Ivan Čehok (HSLS), Ljubo Česić-Rojs (HDZ), Dino Debeljuh (IDS), Anto Đapić (HSP), Milan Đukić (SNS), Krunoslav Gašparić (HDZ), Željko Glavan (HSLS), Branimir Glavaš (HDZ), Borislav Graljuk (NZ), Nikola Ivanić (PGS), Ivan Jarnjak (HDZ), Vlado Jukić (HSP), Damir Jurić (SBHS), Pavle Kalinić (SDP), Mato Jukić

MATO JUKIĆ:

Pa glasovao sam ja, samo je pogrešno pročitan. Protiv.

JADRANKA BLAŽEVIĆ:

Protiv.

Vlado Jukić - nema, Damir Jukić - nema. Pavle Kalinić, Slavko Kojić (SDP), Ivan Kolar (HSS) - protiv, Zlatko Kramarić (LS), Željko Krapljan (HDZ), Ljubica Lalić (HSS), Vedran Lendić (SDP) -za, Mario Livaja (LS), Ivan Milas* (HDZ), Pavao Miljavac (DC), Đuro Njavro (DC), Juraj Njavro** (HDZ), Furio Radin (NZ), Miroslav Rožić (HSP), Ivo Sanader (HDZ), Tibor Santo (NZ) -za, Nenad Stazić (SDP), Zlatko Šešelj (SDP), Vesna Škare-Ožbolt (DC), Ivan Škarić (HSLS), Ivica Tafra (HDZ), Petar Turčinović (IDS), Hrvoje Zorić (HSLS),

PREDsjEDNIK:

Hvala vam lijepa, gospodo tajnice. Molim zastupnike malo strpljenja da se sistematiziraju rezultati glasovanja.

Gospode i gospodo zastupnici nastavljamo sa radom. **Utvrdjujem da je većinom glasova 62 glasa za, 51 protiv i 4 suzdržana donesen zakona o izmjenama o dopunama zakona o pravima bivših političkih zatvorenika u tekstu kao ga je predložio predlagatelj zajedno s prihvaćenim amandmanom.**

(KRAJ)

BILI SMO U VUKOVARU

18. studenoga 2001.

Slušam emisiju na Radio Brodu o brodskim policajcima, koji su tih dana prije 10 godina branili Vukovar. Bili su to specijalci "Šimini andeli pakla" koji su do zadnjeg časa dovozili pomoć Vukovaru i borili se u njemu. Spominju se Marinci, Bogdanovci, govore o teškim danima obrane Vukovara. Nakon Vukovara ti andeli su se preselili na Velebit, gdje su kao i u Vukovaru izgubili svoje drage suborce i prijatelje na žrtveniku Domovine Hrvatske. Odmah stupam u akciju; sutradan je uredovni dan HDPZ-a, a poslijepodne je druženje. Na vratima je obavijest IDEMO U VUKOVAR 18.11. autobus je besplatan - zahvalimo gradskom poglavarstvu. PROGRAM HODOČAŠĆA: polazak u 7,30 sati, dolazak u Vukovar u 9 sati, posjet Križu na ušću Vuke u Dunav, sudjelovanje u Križnom putu od bolnice do groblja, odlazak na Ovčaru, te u Aljmaš Gospo Aljmaškoj i na kraju ručak - fiš, čobanac kod ugostitelja "Vikend". Istog dana autobus je popunjen članovima HDPZ-a i Hrvatskih domobrana. Svi putnici su uplatili za lampion i crvenu ružu.

NEDJELJA 18.11.2001. U 7,30 sati polazimo u Vukovar autobusom Josipa Petrovića, bivšeg ratnika raznih bojišta te Bljeska i Oluje, koji nas je provezao do mnogih mjesto diljem Lijepe Naše posljednjih 4 godine. U autobusu svi posebno ozbiljni, započinjemo molitvom, pjevaju se marijanske pjesme, pa naše nove i stare rodoljubne i domobranske. Kod nekih naviru i suze, od sreće ili tuge. Neki idu u Vukovar prvi put, a mnogi i 3,4. put. Svi su od 71. do 80. god starosti, osim dvije djevojke (18 i 20 g.) rođene u Švicarskoj - Hrvatice koje su posebno uzbudjene. Nakon Vinkovaca skreću nas kroz Marince, Bogdanovce, jer kroz Bršadin se ne može (a nije se moglo ni 1991. no sada su posebni razlozi?) a na ulazu u Vukovar dobivamo policijsku pratnju do hotela Dunav. Odmah odlazimo do Križa na ušću Vuke u Dunav gdje se molimo i palimo lampione, jer došli smo na Dunav. Kratka okrjepa u hotelu i u procesiji idemo do bolnice odakle se kreće na križni put do groblja branitelja oko 6 km. Na čelu naše skupine su simboli naših društava, dvije Hrvatske zastave, a u rukama svih sudionika je lampion i crvena ruža. Uočeni smo kod bolnice

Piše:

Ivan RUDEC

gdje je oko 8-10 tisuća ljudi. Iako je prošlo 10 sati, tri čelnika naše države nema, no kako su krenuli nespremni u maglu, tako su u magli i ostali, a hrvatski put je revoltiran čekanjem i bučno negoduje. Nakon pročitanog zadnjeg pisma svome Vukovaru novinara i reportera Siniše Glavaševića i otjecane Lijepe naše, procesija kreće na križni put do groblja branitelja dug cca 6

*Na obilježavanju 10. obljetnice
Vukovarske tragedije u Vukovaru
18. 11. 2001.*

km. Mnogo je mladih i oni drže korak, no puno je i nas preko 70 i 80 godina. Žalosno je da ima svega 2-3 Hrvatske zastave, no zato naša grupa ima dvije. Na cijelom putu s obje strane ceste ima mnogo zapaljenih lampiona. Mnogi mole krunicu u manjim ili većim grupama za poginule, za mučki i na najokrutniji način ubijene, te za sve stradale, jer Vukovar je naša rana, naš bol, naš ponos i prkos.

Prolaze kilometri, prošlo je sat vremena, pomalo se osjeća umor i javlja se kriza oko vodotornja, simbola patnje i stradanja Vukovara, javlja se unutarnji revolt koji daje novu snagu i noge lakše koracaju. Nakon dva sata dolazimo do groblja i kod ulaza čelo kolone je zastalo, jer čekaju se čelnici iz magle kojih još uvijek nema. No narod, obični puk je došao radi mrtvih i radi pjeteta prema braniteljima, a ne radi bilo kakvih političara, pa masa ulazi u groblje, odlazimo do grobova i pojedinačno stavljamo ružu i palimo lampion na grobovima i molimo se za pokoj duše. Mnogi se zad-

ržavaju, pale svijeće i mole se kod legendarnog zapovjednika Zadre.

Konačno stižu i trojica iz magle, skoro nezapaženo, a čuje se i negodovanje prisutnih. Naš je dojam da je premalo članova vlade a posebno sabornika. (Čudan je i smiješan ispač Čičak u FORUMU, kada kaže da je pogreška kod lokalnih vlasti, koje nisu pozvali tu gospodu iz vlade i Sabora, te diplomate, a narod se pita, zar ih treba na to mjesto zvati, jer tko je pozvao taj narod od oko 10.000 ljudi). Mnogi diplomat bi se vjerovatno toga dana na tom mjestu osjećali neugodno, ako imaju savjesti. Nakon molitve koju su obavili svećenici s biskupom, odlazimo na stratište Ovčaru, mjesto kojem vjerojatno nema ravnog u povijesti ljudskog roda, gdje su srpski zlikovci pogubili preko 200 ranjenika i bolesnika iz Vukovarske bolnice 20.11.1991. uz znanje Međunarodnoga Crvenog križa i drugih evropskih probisvjeta koji su dobro znali što se događa u Vukovaru. Molimo se, palimo svijeće, obavijeni bolom i tugom za stradalima. Odlazimo tužni i žalosni što nam se povijest ponavlja po nekoliko puta u tih naših 70-80 godina, iako napačenih, ali i u prkosu doživljenih. Idemo u Aljmaš da se zahvalimo Gospo od Alj masu za pomoć i snagu koju nam je udjelila da izborimo i ostvarimo svoju dragu i jedinu Domovinu Hrvatsku. Nakon molitve, darivanja i pjesme Gospo, odlazimo na ručak, koji je itekako dobro prijaо i okrijepio prozeble, umorne i ogladnjele hodočasnike, a našla se tu i dobra kapljica bez koje Slavonci nigdje ne putuju. Za dušu i srce pjevaju se naše pjesme u restoranu a nastavljaju se i u autobusu, bećarcem, i ostalim novim i starim rodoljubnim pjesmama, naši starci robijaši i domobrani, okrijepljeni i ojačani nekom novom snagom, sretni što su bili sudionici velikoga križnog puta u Vukovaru 18.11.2001. vratili su se svojim kućama. Ponovno će se naći 5.12. na dan Prosinačkih žrtava i 133. obljetnice Hrvatskog domobranstva kod grobnice i spomen obilježja Hrvatskih Domobrana na gradskom groblju u Slavonskom Brodu.

NEKA IM BOG UDIJELI MJESTO KOJE ŽRTVAMA PRIPADA!

Od 18. do 20. listopada Grad simbol samostalne hrvatske države - Vukovar, obilježavao je 10. obljetnicu stradanja. U tim obilježavanjima sudjelovali su u više navrata članovi Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Zagrebačka i osječka podružnica odlučile su se za sudjelovanje u završnom obilježavanju dana kad su srbski zločinci pobili ranjenike iz vukovarske bolnice, osjećajući još jednom proživljene

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

vatska je puna nedužnih grobova, a naš narod to izražava u poslovici "svaka stopa, grob do groba". Kad se hladne glave pita-mo, zašto to nama Srbi čine, a mi smo ih primili na našu hrvatsku grudu, onda mora-

mo ustvrditi da oni to nisu uvijek ovako okrutno čini-li, ali u sjedinje-nju četnika i komu-nista nastaje ovako strašilo ljudskoga roda, koje ruši crkve, strijelja u Krista i ubija ranjenike.

Tu nije kraj. Oni dovode po hladnom vremenu ranjenike iz bolnice na ovo stratište, a svaka rana na na toj hladnoći

promrzava i još više boli i ubijaju ih na Ovčari, te ih bacaju u jamu u koju je bacan životinjski otpad. Ovdje su u ime srbstva po-kušali i 200 puta ubili lice-Božje, čovjeka - njegovu sliku i priliku i izvršili najveće po-

njenje bacivši čovjeka među životinjski otpad. Zbog togaje ovo mjesto sveto, jer se ovo nigdje nije dogodilo u ovako velikom broju i na ova-kav groznan na-čin. Ubijali su njihovi duhovnioci Hrvate na razne načine, izvodeći ta-kođer iz bolni-ce u Zagrebu 1945. i bacajući neke ranjeni-ke kroz prozo-re bolnice Sv. Duh, a zatim

... dragost je jedna došla s nebesa
kad su nas bratske ruke
iznijele na svjetlo dana.
Tad smo osjećali ljepotu
jedinstva kosti i mesa
i opet je krv prošikljala
iz uvelih naših rana ...

Mario Bilić

odvozeći u Jazovku i Rakov Potok. I izvan Hrvatske ubijani su Hrvati od Bleiburga na križnim putovima, a samo u Sloveniji pobjeđnjeli jugokomunisti pobili su, prema slovenskim izvorima, više od 192.000 Hrvata u ljetu 1945. Praksa nastavljena na Ovčari vrhunac je jugoslavensko-komunističkog zločina započetog nad djedovi-ma i očevima ove naše braće koju su na ovaj način pobili pripadnici srpskog naro-d-a.

Od Kravskog polja preko Bečkoga Novog Mjesta do Bleiburga, mjesta su naših tužnih uspomena, a ovo na Ovčari, ovaj na hrvatski Vukovar drugačiji je od svih dosa-đnjih naših stratišta, jer je ovdje žrtva po-bijedila zločinca, donijela slobodu, domi-jela pobjedu. Ovdje je procvala ruža zali-jevana krvlju i susama svih naših stratišta. Ovdje je procvala ruža hrvatske slobode za koju su mnogi pali ili najbolje dane svoje mladosti i zdravlja dali. Na ovome svetom mjestu svjedoci smo da se Boga i Hrvatsku ne može ubiti!

HDPZ na Ovčari

trenutke očekivanja posljednjega časa, jer među nama, hrvatskim političkim zatvorenicima, bilo je osuđenih na smrt, ljudi koji su gledali smrti u oči. Oni su mogli znati kako su se naša braća osjećala nakon uhićenja od strane četnika i jugoslavenske armije. Pobijeni na Ovčari prije smaknuća bili su lišeni slobode, pa ih mi smatramo političkim zatvorenicima, jer to po našem Statutujesu. Za Ovčaru smo se odlučili, ne samo zbog toga, nego smo se išli pokloniti žrtvi baš Ovčari, jer je zločinac htio više od ubiti Hrvata, baš na Ovčari.

Sve tri velike svjetske religije; židovska, kršćanska i islam uče da je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku i da je ubiti čovjeka, lice Božje, grijeh. Ubiti nemoćna i nedužna čovjeka bez dokaza krivice i po ljudskim je zakonima grijeh, a viši stupanj toga kaznenog djela je ratni zločin. Ovdje je počinjen ratni zločin nad Hrvatima ovo-ga vremena, jer su se, ljubeći Hrvatsku i slobodu, usudili braniti. Nije ovo jedino mjesto srpskih zločina koje su počinili nad nesrbima, a posebno Hrvatima. Naša Hr-

Predsjednik polaže vijenac

OTVORENO PISMU GOSP. FRANCU PERMEU, PREDSJEDNIKU SLOVENSKOG *DRUŠTVA ZA OBILJEŽAVANJE ZAMOLČANIH GROBOV*

Poštovani, iznenadeni smo, a i uvrijeđeni što ste podastrli neistinu o nebrizi HDPZ-a o ostatecima tisuća hrvatskih ljudi na tlu Slovenije. Žao nam je zbog toga što je *Novi list* u svom prilogu *Profil* 17. studenog 2001. godine donio opširnu reportažu pod naslovom "U Kočevskom Rogu Simo Dubajić pobjeo je Hrvate i Srbe, a Slovenci Slovence". Vi tvrdite: "Hrvati ne pokazuju interes, no činjenice da gdje god se zakopa, duh mrtvih i ubijenih se javlja: Dravograd, Teharje kod Celja, Barbarin rov u rudniku Laško, takozvani pancir-rovovi - protutenkovski rovovi koji su bili iskopani da bi se spriječio dolazak ruskih tenkova, a koji su postali idealni grobovi za masovna ubojstva u Brežicama i Mariboru, Slovenskoj Bistrici, Kidričevu, Pivki, Ilirskoj Bistrici... Rijeke Drava i Paka koje su danna krvave tekle. Ljubljanača čija je voda zagađena krvlju na brzinu poubijanih na koje je pobacano kamenje... No, što danas učiniti i kako pitanje prešućenih grobova i njihovih žrtava jednom zauvijek riješiti?

Probali smo suradnjom sa Hrvatskom domobranima, hrvatskim društvom političkih zatvorenika, no nitko ne pokazuje interes osim jedne grupe ljudi iz Varaždina, kao da se tu ne radi o hrvatskim žrtvama, o hrvatskim grobovima koje treba obilježiti i na kojima bi hrvatski svećenici trebali držati mise. Ili ne pokazuju interes ili su i oni "neutralizirani" od onih koji su izravno povezani s tim poslijeratnim zločinima".

HDPZ se obraćao i hrvatskim i slovenskim vlastima

Nemojte mi zamjeriti, poštovani gospodine Perme, što opravданo reagiram na ovu Vašu primjedbu, prijekor. Ipak, niste u pravu, jer nas sigurno više boli činjenica do koje ste Vi došli svojim upornim i hrabrim i hrabrim radom da dokažete istinu, dok smo mi sputani jer naša Državna komisija, koja je trebala istražiti sve žrtve, stala je na pola puta i tek zamagljeno prikazala Jazovku i Macelj. Naravno da mi na tlu Slovenije nismo mogli ništa istraživati, jer se radi o drugoj državi. Nažalost, i ono malo što je naša

Državna komisija prikupila, za bojati se da se to sve ponovno ne sakrijejer je Komisija raspuštena, a druga nije određena.

Ja sam Vama, gospodine Perme, beskrajno zahvalna što uporno tragate za истинom, ne zbog osvete, već zbog pravde, zahvalni smo i svakom Vašem suradniku, a pogotovo gg. Fabijančiću i Kužatku, koji je u neprestanom kontaktu s nama, pa smo mu zahvalni da na vrijeme doznamo što Vi sve poduzimate. Posebno smo Vama i Vašim suradnicima zahvalni za kartu gdje ste označili sve do sada istražene jame i grob-

nice, popisali koliko je tamo ubijeno Hrvata. Zbog toga je nastala i Vaša knjiga "Tudi i mi smo umrli za Domovino" gdje uglavnom, što je apsolutno razumljivo, opisuјete stradanje svoga slovenskog naroda, ali i nas, nesretnih Hrvata, čiji sinovi, očevi i majke iz podzemlja Vaše lijepo Slovenije vape za istinom i pravdom.

Ne znači, gospodine Perme, da smo mi ovdje u Hrvatskoj nezainteresirani za svoje koji su nasilno ubijeni 1945. od komunističkih zločinaca i partizana, pa nam predbacujete. Ne, gospodine Perme! Da-

SLOVENIJA 1941 - 1948 - 1952

TUDI MI SMO UMRLI ZA DOMOVINO

ZAMOLČANI GROBOVI IN NJIHOVE ŽRTVE

ZBORNIK

**DRUŠTVO ZA UREĐITEV ZAMOLČANIH GROBOV
LJUBLJANA – GROSUPLJE
2000**

ODVJETNIK
TOMISLAV JONJIĆ
 Sudski tumač za njemački jezik
 HR - 10000 ZAGREB, Gajeva 7/I
 E-mail: tomislav.jonjic1@hdpz.tel.hr
 Tel/Fax: (01) 48-11-203

U Zagrebu, 3. lipnja 1999.

UZAGREBU
ZUPANIJSKO DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO

ŽUPANIJSKO DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO

ZAGREB

Prijavitelj: Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zagreb, Krešimirov trg 3, zastupano po Tomislavu Jonjiću, odvjetniku u Zagrebu, Gajeva 7/I, prema punomoći u prilogu

KAZNENA PRIJAVA

protiv nepoznatih počinitelja,

zbog kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog pučanstva, ranjenika i bolesnika odnosno ratnih zarobljenika, iz čl. 158., 159. i 160. Kaznenog zakona Republike Hrvatske

Prema vijestima objavljenima u većini hrvatskih i slovenskih sredstava javnog priopćavanja, prigodom gradnje mariborske zaobilaznice izvođači su radova dne 7. travnja 1999. pronaše ostatke većeg broja poginulih ljudi.

Zagrebački dnevnik *Večernji list* u izdanju od 10. svibnja 1999. izvješćeju kako je zasad "iskopano više od 200 kostura ubijenih nakon završetka drugoga svjetskog rata", dok direktor mariborskih Gradskih groblja, Franc Podrekar procjenjuje da je u tenkovskim rovovima oko grada Maribora nalazi pokopano više desetaka tisuća ljudi: "samo u jednom rovu oko 40.000 kostura!".

Drugi zagrebački dnevnik, *Vjesnik*, pod naslovom "Koliko hrvatskih vojnika poginulih 1945. krije šuma Tezanski gozd?" piše 15. svibnja 1999. na str. 7. kako je do 13. svibnja iskopano oko 370 kostura.

pače, moram reći da sam ja još 1990., nakon što je *Slobodna Dalmacija* objavila napis: "Bio sam pion u krvavoj igri" gdje Albert Štambuk iz Splita svjedoči o zločinima Sime Dubajića u Kočevskom Rogu, odmah, dok Dubajić, u komentaru "Svjedok povijesti", govori o jamama bez dna i tvrdi da je Milka Planinc odabirala egzekutore za krvavi pir. Naš je *Politički zatvorenik* to opisao u broju 3-4/1990. na str. 10-13. Osim toga, puno je stranica *Političkog zatvorenika* ispisano o stradanju Hrvata pod popisom Bleiburga i križnih puteva, jer je više od 57 naslova otisnuto na temu Bleiburga, a 117 svjedočanstava na temu križnih puteva. Osim toga, 20 naslova opisuje gubilišta, što svakako pridonosi našem interesu o traganju za počinjenim zločinima.

Ali, pošto je ovo neprekinut lanac traganja za istinom, svakako je i Vaš trud u to zapleten kad velite: "Tudi mi smo umrli za Domovino", pa time podupirete i naše napore da se istina dokaže, a zločini odkriju i doznamo tko su ubojice nevinih, ne da im

skom rovu ispred Maribora u Tezanskom gradu iskopano samo na dužini od 70 dužnih metara 1.179 kostura, među kojima su i kosturi žena i djece, što je napobitan dokaz zločina i genocida, poduzeli određene korake. Tim prije, što treba predpostaviti da se samo u tom području nalazi oko 50.000 ubijenih u svibnju 1945., a možda i mnogo više, jer se tu, prema kazivanju dobromanjernih ljudi, tvrdi da ima i jedna "šoder-graba", u koju su isto bacani zaklani i ubijeni bez suda i presuda.

Kaznena prijava kupi prašinu

HDPZ se zauzimao kod županijskih vlasti Maribora da se na prostoru tenkovskih rovova obavi sondaža i tako utvrdi približan broj ubijenih, jer smo svjesni da na drugi način nije prikladno prenašati kosture ubijenih, nego da se na čitavu prostoru uredi spomen park koji će trajno opominjati na tragediju hrvatskog naroda koju su počinili komunisti i partizani 1945. Predložili smo i dostojan nadpis na kosturnici grobnice, gdje su pokopana ona 1.179 kostura

sudimo, nego da povijest bude istinita. Nažalost, još uviđek se ovdje kod nas u Hrvatskoj ubojice zavlače pod skute antifašista i žele prikriti svoje zločine i zločince. A mi dobro znamo da su to komunisti, KNOJevci uz Tita i njegove komesare.

Tako, kako ide Vaša upornost za istinom, znajte da i naši napori nisu mali u traženju da se osudi zločin i prozovu zločinci. Jer, vele da ratni zločin ne zastarjeva. Zbog toga smo mi, HDPZ, nakon spoznaje daje u tenkov-

da bude trajan spomen naše hrvatske žrtve, što i Vi znate, ali mjerodavni ostaše gluhi. Nadpis nikoga ne vrijeda, a nama puno znači. Zar nije dostoјno da tamo piše sljedeće: Kada mi trave pokriju grob, / majko ne plači ti, / Znaj da Hrvatska neće biti rob, / niti će je nestati.

Nažalost, nemamo podporu naših vlasti, ni ove Vlade. Nitko se ne trudi da se pitanje toliko neobilježenih grobišta i tako velikog broja nevino ubijenih dostoјno obilježi. Ne znamo koliko se još desetljeća mora čekati da se to dogodi, a samo dostoјno obilježena grobišta i iskreno priznanje počinitelja zločina ublažilo bi tugu i bol nanesenu stotinama tisuća koji ne znaju za grobove njihovih milih ubijenih u komunističkom bezumlju.

Mi smo u ime HDPZ-a zatražili od Županijskoga državnog odvjetništva 3. lipnja 1999., nakon odkrića ubijenih ispred Marijbora, da se pokrene istraga protiv nepoznatog počinitelja. Nažalost, sve je ostalo negdje u ladici iako imamo urednu potvrdu o zaprimljenoj prijavi. Kako vidimo, ovi u nebo vapijući zločini i dalje se žele zataškati, iako su utvrđeni dokazi što ih i Vi dokazujete, a na tlu Hrvatske su Macelj, Jazovka, Daksa i tolike druge grabe i gubilišta koje je do sad mnoge obilježio Hrvatski domobran.

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika po svom Statutu zaduženo je da se brine o mjestima stradanja nevino ubijenih, pa zbog toga je i glavni zadatak naše udruge da taj rad ne prestane. Upravo zbog toga i u našem *Političkom zatvoreniku* broj 116 na str. 13. upućen je zahtjev Hrvatskom saboru da se osnuje posebno povjerenstvo, koje će usko surađivati sa Slovenijom, s ciljem da se sva mesta hrvatske tragedije dostoјno označe i obilježe.

Evo, gospodine Perme, zbog Vaše informacije podastirem ovo pismo tek tako da se uvjerite što sve poduzimamo, ali komunistički sljedbenici još uviđek imaju jak utjecaj u našoj Hrvatskoj, pa se mi, baš kao i vi već desetljeće nalazimo pred zatvorenim vratima.

*Uz posebno poštovanje,
 Kaja Pereković, bivša predsjednica
 HDPZ*

Preslik:
 Novi list, Rijeka

KOMEMORACIJA NA DAKSI

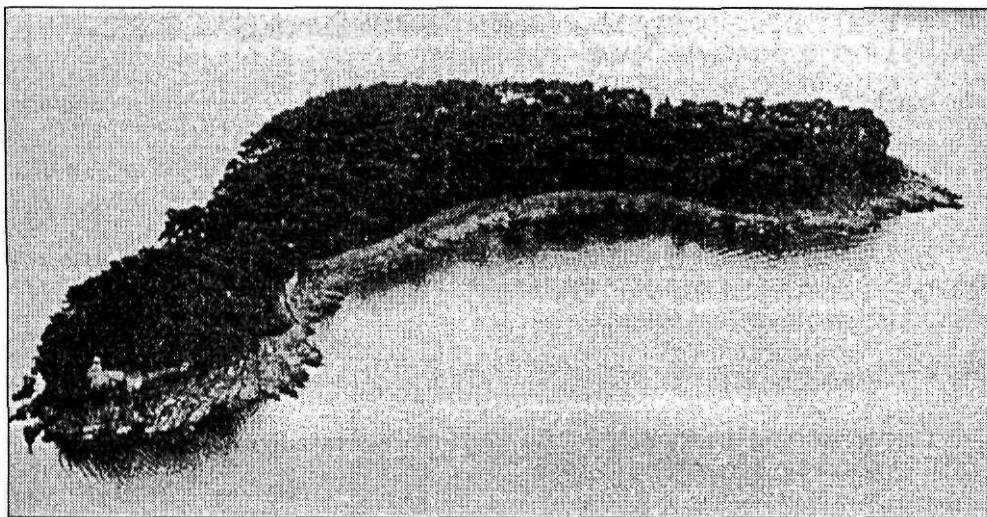
Na malom otočiću Daksi pri ulazu u Grušku luku i ove godine 25. listopada, kada pada tužna obljetnica nedužno ubijenih Dubrovčana, održana je komemoracija.

More je bilo relativno mirno, pa je znatan broj rodbine, prijatelja i ostalih sugrađana mogao prisustvovati.

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

zanske strane počinili zločine "po brzom postupku" kao na Daksi grobnici hrvatskih

Otočić Daksa kraj Dubrovnika - grobnica hrvatskih mučenika

Na samom početku katedralni zbor je otpjevalo "Pokoj vječni". Uvodnu riječ odražao je voditelj obreda fra Marijo Šikić, gvardijan franjevaca Male braće, nakon čega je pročitana poslanica. Potom je zbor otpjevalo psalam "Gospodin je pastir moj...". Fra Šikić je pročitao evanđelje te izrekao prigodnu propovijed i dao odriješenje.

Pristupilo se polaganju vjenaca vlasti, udrugama (među kojima i HDPZ-a) te rodbini.

Vijenac grada Dubrovnika položila je osobno gradonačelnica gđa. prof. Dubravka Šuica (prva žena gradonačelnik Dubrovnika u povijesti).

Zatim je zbor odjavio "Zdravo Djovo...." a trubač odsvirao mirozov.

Lijepo je što je naša gradonačelnica bila pred i s prisutnim narodom, a ne iza njegovih leđa kao neki promatrač, što je bilo slučaj ranije.

Na Daksi nije ove godine bilo hrvatske zastave na pola kopla na uobičajenom mjestu, da se pomorska policija ne bi trudila skinuti je kao prošle godine.

Ne znam jeli to u skladu sa izjavom Vlade Republike Hrvatske da će se suditi zločincima koji su sa komunističko-parti-

mučenika: Kaže se da nada posljednja umire....

Isti dan t.j. 25. listopada u 19 sati održana je sv. misa zadušnica u crkvi Male braće.

Ubojstvo nekoliko stotina ljudi u Dubrovniku i njegovoj okolini došlo je do izražaja u svim porama društvenog, gospodarskog i kulturnog života.

To je bio snažan udarac za Dubrovnik, tim više jer su se u nastavku poredala brojna suđenja tzv. ilegalnim organizacijama čime je opet likvidiran ili otjeran na robiju znatan broj ljudi. S robije se neki nisu nikada vratili.

Takvim pritiskom, bolje reći terorom, otjerali su neke ljude izvan Dubrovnika koji su na drugim mjestima Domovine tražili mir.

Mnogi su pokušali pobjeći morskim putem u inozemstvo od kojih je jedan dio izgubio život. Preostali dio stanovništva ostao je zastrašen i pokorio se sudbini koja će ga čekati.

Srbi u partizanskim redovima zauzeli su sve bitne funkcije na dubrovačkom području (vidi knjigu Davor Jurišić: "Bolje je voljeti manje"). Biло je razdoblja kada je u "kadrovskoj komisiji" komiteta partije bilo sedam članova i svi redom Srbi.

Rezultat takovog stanjaje činjenica da je u strukturi stvaralaštva općine Dubrovnik 1948. g. bilo 5,99% onih koji nisu bili po nacionalnosti Hrvati, 1971. g. 15,16% a 1981. g. 21,01%. Vjerojatno je 1989. bilo znatno lošije.

Da se tok te srpskacije nije presjekao 1990. i ovaj čisto hrvatski kraj postao bi upitan u nacionalnom pogledu. Tako se događalo i u nekim drugim krajevima naše Domovine, negdje brže, a negdje sporije, ovisno o pritisku.

Komemoracija 25.10.2001.

FERDINAND LULIĆ ISPRIČAO SE KAJI PEREKOVIĆ I JURI KNEZOVIĆU

Pred zagrebačkim Općinskim sudom u ponedjeljak, 19. studenoga 2001. održano je ročište u postupku K-108/99, po privatnoj tužbi **Kaje Pereković i Jure Knezovića** protiv **Ferdinanda Lulica** zbog kaznenog djela klevete. Naime, u *Večernjem listu* od 13. siječnja 1988. objavljeno je priopćenje HDPZ-ŽK u kojem se tvrdi da su "Vlada RH i resorna ministarstva vrlo benevolentno davali sredstva za pomoći i isplatu bivših političkih zatvorenika, kao i za rad Društva, na povjerenje Kaji Pereković i njezinim doglavnicima. Sva su ta

sredstva utrošena na sve samo ne na ono za što su namijenjena".

Kako se u tekstu navodi da ga je potpisao Lulić, Kaja Pereković i Jure Knezović su podnijeli privatnu tužbu. Lulić je pred sudom izjavio, da on nije auktor tog teksta i da zapravo nije ni znao na što se on odnosi, nego da mu je podnesen na potpis, a on ga je "potpisao interno, za društvo". Stoga je spreman ispričati se Kaji Pereković i Juri Knezoviću za povredu časti i ugleda odnosno štetu koja im je objavljuvanjem tog teksta mogla biti nanesena, pa to i čini.

Poslovni broj: XIII K-108/98

REPUBLIKA HRVATSKA

RJEŠENJE

Općinski sud u Zagrebu, po sucu toga suda Nataliji Glumičić Šćekić kao sucu pojedincu, uz sudjelovanje Nataše Balog kao zapisničara, u kaznenom predmetu protiv okr. FERDINANDA LULIĆA, zbog kaznenog djela iz čl. 200 st. 2 KZ, povodom privatne tužbe priv. tužitelja Kaje Pereković i Jure Knezović od 20. ožujka 1998.g., dana 19. studenog 2001.g.

r i j e š i o   j e:

Temeljem čl. 291 ZKP-a o b u s t a v l j a s e kazneni postupak protiv okr. Ferdinanda Lulića zbor kaznenog djela iz čl. 200 st. 2 KZ, povodom privatne tužbe priv. tužitelja Kaja Pereković i Jure Kneževića od 20. ožujka 1998.g.

Stranke same snašaju trošak kaznenog postupka.

Obrazloženje:

I priv. tužiteljica Kaja Pereković i II priv. tužitelj Jure Knezović podnijeli su dana 20. ožujka 1998.g. putem svog punomoćnika Tomislava Jonića, odvjetnika iz Zagreba priv. tužbu protiv okr. Ferdinanda Lulića zbog kaznenog djela iz čl. 200 st. 2 KZ.

Prije početka glavne rasprave dana 19. studenog 2001.g. I i II priv. tužitelji i okr. izjavili su da su spremni na mirno rješavanje sporu. Tako su I i II priv. tužitelji naveli da bi prihvatali isprku okr. kada bi se isti ispričao na način i riječima da se ispričava za tekst koji je objavljen u "Večernjem listu" od 13. siječnja 1998.g. pod naslovom "Ne trebaju nam novi krizični putevi" i to u odnosu na dio "Vlada RH i resorna ministarstva vrlo su benevolentno davali sredstva za pomoći i isplatu bivših političkih zatvorenika kao i za rad Društva, na povjerenje Kaji Pereković i njezinim doglavnicima. Sva su ta sredstva utrošena na sve samo ne na ono za što su namjenjena".

Okr. se ispričao za eventualno nanošenje štete časti i ugledu I i II priv. tužiteljima, to tim više što nije niti znao na što se tekst koji je objavljen u "Večernjem listu" odnosi već ga je samo potpisao.

Što se tiče naknade troška I i II priv. tužitelja sud je rješio da svaka strana snosi svoje troškove, sukladno čl. 124 ZKP-a, a kako okr. prilikom davanja isprike izričito nije zatražio trošak koji je imao u ovom postupku to je na taj način konkluidentnim činom prihvatio prijedlog I i II priv. tužitelja da svaka strana snosi svoj trošak.

HRVATSKO DRUSTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA - ŽRTAVA KOMUNIZMA

'Ne trebaju nam novi križni putovi'

ZAGREB - Potaknuti preostvarenjem Kraljevića Perenovića, predsjednika HDZ-a, ne sljedeće vijeće 10. studenog 1998. godine, javnosti će se učestvovati dobitnik HDZ-2-a.

struktur u davanju novih i starijih obnovi, ali i u novim komunitetima, u kojima su uključeni i mladi, i stari, osnovnici i članovi novonastale organizacije. Zadnji deo predavanja je posvećen razvoju klijenata u sklopu HDPZ-a, pričajući o različitim načinima osnivanja i rada novih HDPZ-ova i prakasama društvenog povezivanja obnovljenih i novih grupa na području zemalja, uključujući i HDPZ-ove u Srbiji.

Vela Paracelje je svinjeti načinjena na mreži nad studemom potokom. Nekoliko voda je preko obzidja pravost je počelo da vodi do vodnjaka i zatvorenika u holdu na mreži. Na mreži je bila čistila, vlagala RSI, pa se mreža učinila tako da je vodnjak učinjen na mreži. Vodnjak je bio učinjen na mreži, ali je bio učinjen na mreži, ali je bio učinjen na mreži. Kaj Prekraski in nekaj drugih mrežnih mreža, vlagala RSI, pa se mreža učinila tako da je vodnjak učinjen na mreži.

Sve pozvano, sve političke zavorente i da ne raspisati proglašenja o stvaranju i istraživanju na koji ih poziva i ponekad skupljenje grupa "Koje Peticije" u kojem se često iđe u sastanak te da uvaže mješoviti politički pitanja. Prema tome je predloženo razlikovati pitanja o privatnosti i zaštiti podataka od javnosti od pitanja o političkoj aktivnosti.

Privatni su tužitelji prihvatali njegovu ispriku, koju nije mogla - na krajnje neuobičajen način - spriječiti ni opunomoćenica okriviljenika, odvjetnica **Dafinka Večerina**. Očito računajući na apsolutnu zastaru, koja bi nastupila u veljači 2002., ona je inzistirala na tome, da u zapisnik uđe kako se ona protivi isprici (iako je isprika stvar stranaka, a ne opunomoćenika!), a onda je podizanjem temperature oko snošenja troškova postupka pokušala anulirati Lulićevu ispriku. Na to Ferdinand Lulić nije htio pristati, držeći očito više do vlastitog obraza nego do tuđih interesa. Stoga je bez obzira na skori nastup apsolutne zastare ustrajao u isprici. Slijedom toga je kazneni postupak protiv njega obustavljen, a privatni su tužitelji nakon skoro pune četiri godine dobili zadovoljštinu u kaznenom postupku.

Ovo je epilog nemilih višegodišnjih po-kušaja da se legalno vodstvo HDPZ difa-mira u javnosti kojekakvim izmišljotina-ma i diskvalifikacijama. Činjenica da se nakon **Zdravka Kasala**, koji se još davno pred sudom ispričao Juri Knezoviću, sada ispričao i Ferdinand Lulić, pokazuje da je među članovima nekadašnjega tzv. Inicija-tivnog odbora bilo zavedenih ljudi, koji su na vrijeme uvidjeli svoje zablude. (P. Z.)

ĆELIJA 19 - SJEĆANJE NA "T O H M" (2.)

Ne sjećam se točno koliko dana smo bili u "Savskoj" i kad smo prebačeni u sudske zatvorene u Petrinjsku ulicu. Mislim da smo prevezeni kamionom. Dolaskom u sudske zatvorene opet smo bili odvojeni, svatko je došao u drugu ćeliju. Mene su strpali u broj 19. Taj broj me u životu od dana rođenja često prati. Bilje je to zapravo samica, mala, uska prostorija bez prična. Lijevo tik do vrata bila je "kibla", potpuno nezaklonjena. U ćeliji je već bilo četvero zatvorenika, a ja sam bio peti; u nekoj samici odprilike 2x3 m! Čuvar se zvao Horvat, Joža Horvat. Imao je službenu uniformu, dakle nismo bili direktno pod OZN-om i partizanske su uniforme nestale. Ali to je bilo samo naizgled tako. Kako rekoh, prična nije bilo, ležalo se i sjedilo ravno na podu. Svaki je imao po jednu deku, pa je mogao birati, hoće li na njoj ležati ili se njome pokrivati ... Još se nešto promijenilo: nije smrdilo na stjenice, jer ih nije bilo. One su živjele uvijek u "fugama" prična. Ali zato sam već sljedećeg dana morao ustanoviti da imam uši!! Svi su bili puni tih napasnih parazita, pa su me moji sustarnari uputili u dnevni red. Svaki dan u 10 sati čišćenje ušiju! Svakdje su se zavukle, u odjeću, u kosu; bio sam opet sav izgriven! Tako sve dok nas nisu zapršili protiv nametnika. Interesantan je bio sastav zatvorenika. Odmah do kible na lijevoj strani sjedio je Smajo. Prezime sam zaboravio. Bio je to div od svojih 120 kg, ustaški vozač kamiona, iz Bileće. Vrlo jednostavan, neuk, ali pametan čovjek, dvaput veći od mene. Do njega je ležao (sjedio) barun Zdenko Turković. Većeg kontrasta se ne može ni zamisliti: otmjeni, uglađeni gospodin, finih manira i njegovane mješavine književnoga i zagrebačkoga hrvatskog jezika, ali uvijek vrlo suzdržano, distancirano. Desno u kutu pod malenim i visoko ugrađenim prozorom smjestili su mene. Do mene je bio neki Velebit Biser. Nikad nisam znao što mu je ime, a što prezime. Bio je tipograf. I to najtipičniji. Komunist i tuberan. Odmah mi se pohvalio (a to je kasnije još bezbroj puta ponovio ...) da je član komunističke partije od 1929., dakle, kad sam se ja rodio, onje već bio komunist!! Ali gaje ona njegova susjeda s Trešnjevke, flundra, tužila, tužila gaje da je surađivao sa Šabima, a laže, tužila ga je zato, jer su njezine kokoši čeprkale po njegovom vrtu, pa je jednu zatukel, a ona gaje, kučka, tužila. I sada je tu. Bio je teško bolestan, otvoren T.B.C., kašljao je, pljuvao i-mene zarazio. On je vodio, jasno, glavnou riječ u ćeliji. Do njega kraj vrata bio je još gospodin Pongrac (ili Pongratz), tiki, simpatični stariji gospodin. Ja sam bio nešto preko 16 godina, a oni svi preko 40, 50, a meni se činilo i preko 70 godina. Mislim da je gospodin Pongrac bio "unutra" zbog Pongračeva imanja na Črnomercu. Trebalo je konfiscirati, jasno. Isto tako barun Turković, vlasnik ogromnih vinograda Kutjevo. I to je trebalo konfiscirati. Smajo je bio ustaški vozač, a Biser komunistički ubojica kokoši. U to društvo upao sam ja, 16 - godišnji balavac, gimnazijalac, revolucionar, rušitelj države, "fašist" i opasni diverzant. Ispitivanja na sudu bila su ipak drugaćija nego na OZNI. Činjenice su bile

Piše:

Gašpar BOLKOVIĆ

poznate, mi smo sjedili i čekali suđenje. Velika je prednost bila, da smo smjeli dobiti hrana od kuće kao ispmoć, jer zatvorska nije bila ništa bolja od one u OZNI. Tako sam prvi put pred ćeliju dobio košaru od kuće. Bio je to čitav objed! Nakon toliko vremena i gladi! Brižno spremljeno s novinama na dnu košare. I to je bilo važno: opet sam mogao nešto čitati i imati kontakt sa svijetom. Ali upalo mi je u oči daje drška stare košare bila ovijena novom špagom. Gusto i vrlo pedantno. Dao sam se na posao. Pažljivo sam odmotavao dugačku špagu i gle, pri kraju je bio mali papir. Pismo. Pisala mi je moja sestra Darinka. Mama nija imala snage, a bilaje i uvrijeđena, što sam joj nanio toliko boli! Darinka je u to vrijeme radila i prehranjivala cijelu obitelj, jer su mom oču oduzeli mirovinu od kada sam ja zatvoren! ... Darinka je ta, koja je svakog dana stajala u dugačkom repujadnih žena, sestara, kćeri, majki. Stajale su te naše drage mučenice po svakom vremenu, i zimi, smrzavajući se satima. Kod kuće su bili gladni, ali nama su slajljeni! Kako da to zaboravim, kako da to naplatim? Pošta je funkcionirala, zamolio sam da mi pošalju neku bilježnicu, papir i nekakvu olovčicu. Uspjelo je. Olovka je bila neki ostatok "tintane" olovke, a i bilježnica je bila sakrivena među novinama. Tako sam započeo crtati: prvo sam napravio skicu - portrait stražara Jože Horvata. Efekt je bio iznad očekivanja. Joža je pocrvenio od uzbudjenja, nije skidao pogleda sa papirića, samo je šaptao: pa to sam ja! Uopće nije pitao otkud mi papir, olovka, ništa, samo se divio. Moja je vrijednost kod Jože silno porasla. Zatim sam crtao baruna Turkovića, Velebita Bisera kako čisti uši u 10 sati prije podne. Crtao sam depresivne skice, svugdje je bila prisutna smrt. Nacrtao sam i arhitektonsku skicu za "Dom hrvatske mladeži". To je posebno zainteresiralo baruna Turkovića. Njegova je supruga naime, bila arhitekt. Poslao ju je k mojoj mami i zamolio, bi li me dali njemu na usvojenje! ... Jasno da je mama odbila. Ali, bilo je i teških trenutaka u ćeliji. Prije svega mi se nismo mogli nikad, ni danju ni noću ispružiti! Bilo je premalo mjesto, ležali smo skvrčeni ili sjedili na podu. Grozno je bilo s kiblom. Pred svim očima moralni smo obavljati nuždu. Smrad je katkad bio neizdrživ. Biser je kašljao stravično, barun se durio na Smaju. Barun je, naime, dobivao bogate ručkove od kuće, a k tome i po koju butelju prvorazrednoga kutjevačkog vina. Po vezi, jasno. Jadni Smajo nije imao nikoga. Ni od koga nije mogao nešto dobiti. Ja sam obično dijelio s njim moju porciju, ali to je bila za tog divu sitnica. Bio je gladan. Pa ove flaše ... Strašna napast. Prevelika za velikoga - jadnog Smaju. I onda se dogodilo: u noći, dok smo mi spavali, Smajo je smazao osatke (obilate) hrane barunove, a zatim zalio skupocjenom kapljicom. Jasno, da je sutradan

barun video i znao tko je to učinio ... Bile su to nemile scene, bilo mi je žao jadnog Smaju... Jednog jutra oko 9 sati Joža je otključao vrata ćelije. Zastao sam zabezecknuto. U ćeliju je ušao visok, naočit gospodin s crnim brčićima. Prepoznao sam ga odmah, ali nisam mogao vjerovati. Rekao sam: "Dobro jutro, profesore, izvolite sjesti." Bio je to profesor Antun Šcerer! Odmah sam shvatio kakvu sam glupost izvalio, ali bilo je prekasno. "A gdje da sjednem? ..." Jasno, ispričao sam se. Ja sam, naime, bio silno zatečen pojmom toga velikog čovjeka! Bio je strašno nesretan, ispričao je samo da su ga prevarili: pozvali su ga na sud da doneše svoje knjige. On je naivno napunio ruksak i došao. Odmah su ga lišili slobode, da ne kažem uhapsili i sada je tu. Nemoćan, nenavikao na takvo počinjenje, neprilagodljiv i nesretan. To se uočilo tek za nekoliko dana. On je samo mokrio u kiblu (a i to vrlo rijetko). Veliku nuždu nije nijednom obavio. Nakon 6 ili 8 dana, ne znam točno, dobio je strašne kolike. Odveden je, naravno, u bolnicu. Bio je to Ileus. Kasnije se vratio u zatvor, ali u drugu ćeliju.

Bio sam iznenađen kad me je jednog dana Joža izveo iz ćelije i vodio nekim hodnicima. Otključavao je i zaključavao nekoliko vrata, a onda me doveo u neku veliku sobu podijeljenu visokim pultom. "Imaš posjet!" Nisam mogao vjerovati. Tu je povlasticu imao samo barun Turković. Ja nisam imao nikakvih flaša... Ušao sam u sobu i pogledom preletio s lijeva na desno. Neyerojatno! Preda mnom je stajao moj rođak Slobodan, Slobodan Novak! U partizanskoj odori, s titovkom i petokrakom na glavi. Stajao je tu i gledao me tužnim, toplim pogledom, dijelom žaleći, dijelom predbacujući: "Gašparin, pa šta si ti to učinio?" Ne znam što sam mu odgovorio. Zapravo sam bio jako žalosan. Slobodan sjedne, aja s druge strane! U svakom smislu! Misli su mi strjeljivo letjeli, govorili smo obične stvari: kako si, gdje si, hvala ti. Da. Ja sam mu ipak bio zahvalan. Jer i on je riskirao posjet zatvoreniku. On u partizanskoj uniformi, aja iza rešetaka. Bila je to divna gesta.

Već duže vremena osjećao sam pritisak u glavi i vratu. Nije mi bilo dobro. Čuo sam da postoje zatvorski lječnik, pa sam se prijavio kod vratara Jože. On me odveo jedan kat niže. U jednoj samici bila je ambulanta. Kad sam ušao, doktor se ulovio objema rukama za glavu: « Dijete moje, pa tko je tebe zatvorio! Što si učinio ! Pa koliko godina imas! » Bio je to dr. Vranešić. Poznavao sam ga po viđenju, jer je imao sanatorij u Zelengaju, gdje sam se uvijek kao dijete igrao Indijanaca. Dakle, izmjerio mi je krvni tlak. Sjećam se točno, bio je 165. "Jasno, puno previšok. Sve je to od stresa i straha. Dijete moje, ne mogu ti ništa dati, jer ništa nemam. Budi hrabar, sve će biti dobro." Govorio je to tako očinski iskreno, da sam zaplakao...

Suđenje je bilo zakazano za 17. prosinca 1945. Predsjednik suda bio je dr. Žarko Vimpušek. Dakle, isti onaj koji je zatim studio zagrebačkom nadbiskupu, kasnijem kardinalu blaženom Alojziju Stepincu! Pročitana je optužni-

ca: mene se optužuje, da sam (jasno u zajednici s ostalima) pripadao tajnoj terorističkoj organizaciji (T.O.H.M.), sudjelovao na sastancima, stampao ca. 200 letaka u kojima se napada maršal Tito i D.F.J., dakle poziv na nasilno obaranje državnog uredenja. Nadalje, održavao veze s križarima u šumi i ovima slao razne predmete, dakle pomagao naoružane bande. Ostali su bili optuženi zato što neke akcije, što je vidljivo iz originala optužnice. Pronjela se vijest, da glavni državni tužilac Jakov Blažević, vjerno pseto Partije, sugerira smrtnu kaznu za sve nas. Krv mi se sledila u žilama. Međutim, tužitelj na raspravi, očito razuman čovjek, zatražio je relativno blage vremenske kazne. Riječ je uzeo predsjednik suda dr. Vimpulšek i rekao: "Obziron na mladost okrivljenih, narodni sud ima nadu da će se ti mlađi zločinci moći još preodgojiti", pa je odredio vremenske kazne, no ipak strože od onih u tužiteljevom prijedlogu. Ja, kao malodobnik osuđen sam na tri godine prisilnog odgoja. Rasprava je trajala dva dana, dakle presuda je donesena 18. prosinca 1945. Na raspravi sam prvi put nakon toliko vremena vidio svog oca, sestre, znance. Budući da smo bili osuđeni, nije postojao razlog da budemo odvojeni po čelijama. Ipak nismo došpeli svi u istu čeliju. Ja sam imao sreću, da sam bio zajedno sa Željkom Đukićem i Tefkom Saracevićem. U čeliji je bilo još par HSS - ovaca, starija garda, ne sjećam se imena. Nešto kasnije došao je k nama i Marijan Kereković. Kao osuđenici dobili smo status "hausarbjatera". To je bila značajna privilegija, jer smo smjeli izlaziti iz čelije i raditi: nošenje i pražnjenje kibla punih mokraće i izmetina. Zatim pranje hodnika i, a to je bilo najljepše, raznošenje košara s domaćom hrnom pred čelije. Bilo je to naročito dirljivo u predbožićne dane. Bilo je tu čestitanja, potajno, potih, uz smiješak, ali i mnogo proguštanih suza...

Kod jednoga takvog pražnjenja kible jednom je zazvonila "uzbuna". Stražari su hitno sve potjerali u čelije i zaključavali. Ja sam u tom trenutku bio s kiblom u toj maloj prostoriji s rupom u koju se izljevao smrdljivi sadržaj kible. Sto da radim? Trčati s kiblom kroz cijeli hodnik i opet natrag u svoju čeliju? Stražari su vikali, bili su nervozni. Odlučio sam se pritajiti. Na zidu iznad rupe bio je sasvim mali prozorčić. Pogledao sam u dvorište zatvora. Vidjela su se velika ulazna vrata iz Petrinjske ulice i niska zgrada čuvara i vratara. Na dvorištu sam vido nekog gospodina u pratrni dvojice stražara. Ususret su mu vodili dr. Vranešića žicom vezanih ruku. Bio je to oproštaj od brata. Izljubili su se plaćući glasno! Dr. Vranešiću su odveli do kućice, tamo je obavljenata kratka procedura: uzeli su mu ručni sat i neke druge stvari, strpali ga u "maricu" i kroz velika ulazna vrata nestao je. Za uvijek. Strijeljan je u Borongaju, kako se kasnije pričalo. Brat je kao bez svijesti ostao na dvorištu. Bio sam svjedokom užasne tragedije. Dr. Vranešić, koji je u svom sanatoriju skriva Miroslava Krležu i spasio mu život, strijeljan je kao zločinac. Jasno, sanatorij u Zelengaju je konfisciran!

U čeliji sam ležao kraj Željka. Pričao mi je kako su ga strahovito tukli, naročito po grkljanu. Bio je otečen, teško je govorio. Željko je rāpidno slabio. Dobio je temperaturu, povraćao

je, katkad nesuvlivo govorio. Ali kad je bio svjestan - stalno nas je bodrio. Slutio je da neće biti dobro. Pod sumnjom na meningitis odnijeli smo ga do sanitetskog automobila. Još zadnji pozdrav, mahanje rukom - više ga nismo vidjeli. Bio je to bolan rastanak. Tako jadan, topli pogled ostaje neizbrisivo u pamćenju.

Početkom veljače 1946. došao je trenutak odlaska na odsluženje kaznenog roka. Imali smo sreću, zahvaljujući, čini se, Željkovu ocu i njegovim brojnim vezama, pa i s Pavlom Gregorićem, tada visokim rukovoditeljem, te smo nas četvorica kao mlađi malodobnici, umjesto u Glinu ili Bedekovčinu, dospjeli u odgornji zavod Pahinsko, dok su oni stariji, nažalost, morali baš u Lepoglavlju. Pahinsko je bilo zapravo depandansa Lepoglave, za mlađe kriminalce, tako da smo mi kao politički kažnjenci bili drukčije tretirani. U jednoj olujnoj, stravičnoj noći prevezli su nas u otvorenom kamionu prvo u Lepoglavlju, gdje smo se oprostili od Omera Stunića i Milana Novakovića, dok smo nas četvorica: Milivoj Krema, Tefko Saracević, Marijan Kereković i ja nastavili za Pahinsko. U velikoj spavaonici, punoj željeznih bijelo obojenih kreveta sa slamaricama, odspavali smo ostatak noći. Sutradan smo ustanovili da nismo sami. Bilo je tu još šest mlađića. Bili su to besprizorni, polukriminalci. Bila su tu dva odgajatelja, koji su nam odredili dnevni red. Uto je došao i upravitelj zavoda, stariji gospodin slabog, piskutljivog glasa, vrlo smiren i prirodno, ali ne pretjerano srdačan. Doznavali smo da je to profesor Stjepan Vuković, poznati paleontolog, koji je već godinama u vršio dužnost upravitelja, pa je i nakon prevrata 1945. ostao u službi. Kao prosvjetni radnik dobio je još za stare Jugoslavije to mjesto, obavljao savjesno svoju dužnost, ali je već dio svoga vremena kao genijalni samouk i amater tragač za ostacima pravčovjeka. On je otkrio i stručno obradio na svjetskom znanstvenom nivou spilju Vindiju!

Kasnije, kad sam mu zapeo za oko mojim crtežima za "Zidne novine", angažirao me privatno - kao ilustratora. Bilo je to jako zanimljivo, a za mene velika počast. Odvodio bi me, naime, povremeno u Varaždin, gdje je u Starom gradu imao svoju radnu sobu sa stručnom knjižnicom. Bio sam impresioniran njegovim znanjem, ali i jednostavnošću. Razgovarao je sa mnom kao sa učenikom - suradnikom, tumačio mi paleolitik i neolitik, crtao sam po njegovim uputama rekonstrukcije sojenica i zemunica, zatim iz paleolitika različite kamene uporabne predmete, od vrha strelice, kamene sjekire, nožića, pile, strugalice, pa do koštanih ukrasa, neolitskih lončarskih detalja, pa do ostataka medvjedić i ljudskih kostiju. Veličanstveno. Pokazao mi je korespondenciju s najvećim svjetskim paleontoložima, antropoložima i učenjacima sa svjetskih sveučilišta. Za mene se otvorio potpuno novi svijet. Važno je bilo daje on moj im tuš - pero crtežima bio zadovoljan, pa su kasnije i objavljeni uz njegove znanstvene studije. U međuvremenu smo imali tešku svagdašnjicu. Svi smo moralni raditi vrlo teške fizičke poslove, jer se profesor Vuković uza svu svoju dobrostivost bojao štedjeti nas, da mu ne bi "odozgor" prigovorili da štititi "političare". Hvala mu i za toliko! Najkonkretniji posao do-

bio je Tefko. On je radio u štali gdje su bile dvije krave, dva konja i nekoliko svinja. Naporan pošao, ali on nas je spasio da ne umremo od gladi. Dragi naš Tefko - ekonom! Krao je svinjama uljne kolače, tvrde kao kamen, ali hranjive. Lomili smo doslovce zube grizući tu tvrdnu masu. Spasili smo se, jer hrana je bila strahovita: juhica od žiškavog graha i neke kaše bez okusa. Jedino smo imali relativno dobar doručak, jer smo dobili mlijeko. Radili smo na polju težačke poslove, obrađivali vrt, pa smo u ljetno vrijeme zalijevali rajčice i do deset sati navečer. Milivoj Krema bio je po prirodi neurastenik, što je kasnije eskaliralo u manifestnu psihozu. Pravio nam je stalno poteškoće svojim ispadima, tako da smo s njim imali velikih problema. Naja-gilniji i najoptimističniji bio je Marijan Kereković. Već otprije je nosio nadimak Macan. Bio je duhovit, muzikaljan, načitan, uvijek spremjan nekome pomoći. To sam najviše osjetio ja. Koliko god sam se trudio da podjednako sudjelujem u naporima, bio sam ipak problem za sve zbog moga lošeg zdravlja. Kod jednoga takvog zalijevanja rajčica bio sam potpuno mokar i hladan, noge su mi prozeble. Sutradan sam ležao s visokom temperaturom. Tu je uskočio Macan. Po starim, bakinim receptima, ali valjda i po intuiciji, kasnijeg liječnika, zamatao me u mokre, hladne plahte. Tresao sam se od zimice kao prut na vodi, plahte su za pola sata bile suhe. Ponovno smočiti, uviti, tresti... Imao sam jaku upalu pluća. Tek poslije nekoliko dana došao je liječnik dr. Pejčić, općinski fizikus iz Ivance. Pregledao me - upala pluća. "Šta ču s tobom? Wohin?" (To je doslovce rekao na njemačkom jeziku). Onda mi je dao veliku injekciju kamfora. Poznavao sam točno taj miris, jer je moj otac time masirao prsa i noge. Bilo je to za jačanje srca. Nekako sam se izvukao zahvaljujući doktoru Pejčiću, koji me otada svakodnevno posjećivao, i Macanu.

Meni je to uspjelo, ali našemu dragom, dobrom Željku nije! Malo po našem dolasku u Pahinsko, za vrijeme rada na polju, stigla je grozna vijest: Željko Đukić je preminuo. Dugo se odupirao neizbjježnoj smrti. Posljedne dane svog života živio je još uvijek s nama. Često bi pokušao, već ozbiljno bolestan, "čučati" u krevetu. On to nije mogao, ali na pitanje što to radi, što bi htio, odgovarao je "moji dečki isto ne leže, oni moraju čučati, jer nemaju mjesta".

Najveći doživljaj nam je bio kad smo smjeli primiti posjet. Ne samo radi hrane koju bi naši jadni, добри roditelji bogzna otkud i kako nabavili, odričući se i sami kojeg zalogaja. Ne samo zato, kontakt, dodir sa svijetom, sa svojima. Bili su to roditelji, sestre, braća. Sjećam se naročito Macanova starijeg brata Baje, domobranskog invalida, s jednom nogom, štakama i - s gitrom. On nam je svirao i pjeval najnovije šlagere, ili stare, poznate pjesme. Pjevali smo s njim. Ostavio nam je neke note i tekstove (još ih imam u originalu).

Nenadano je došlo do promjena. Ravnatelj profesor Vuković morao je otići na varaždinsku gimnaziju. Došao je novi, u partizanskoj uniformi. Više se nije govorilo "gospodine" nego "druže". Pisali smo "Zidne novine", morao sam slikati sliku druga Staljina. Osnovana je omladinska organizacija. Ja sam izabran za

predsjednika. S nama „političarima“ bili su u organizaciji i „kriminalci“. Na otvaranju prvog sastanka zamalo sam nastradao. Započeo sam: "Otvaram sastanak s drugarskim pozdravom za Dom...". Oni su morali reći "spremni!", ali jasno nastao je muk, ja sam se brzo snašao i dodaо "Smrt fašizmu".... Vrijeme je prolazilo i mi smo se iznenadili, kad smo otkrili da je to sve bilatek forma i gluma. Upravitelj Vampovac, tako se zvao novi upravitelj, otkrio se kao naš veliki prijatelj i zaštitnik. Njemu možemo zahvaliti da smo smjeli češće dobivati posjete. A i u direktnom kontaktu s nama bio je više nego korektan. To se naročito pokazalo prilikom rastanka od našeg Macana. Godina dana je prošla koliko je bio suđen, pa je bio otpušten. To smo proslavili u stanu druga Vampovaca. Tom prilikom otkrio je svoje veliko hrvatsko i simpatije za našu ideju. Dogadale su se velike promjene. Milivoj Krema je pokušao samoubojstvo. Opremljen je kao psihopat na liječenje. Ostali smo Tefko i ja. Naša trojka GA-TE-MA (Gašpar, Tefko, Macan) prividno se raskinula. Kažem prividno, jer do danas, punih pola stoljeća mi, GA-TE-MA, još postojimo, čvrsto povezani; čak ni oceani i kontinenti ne mogu nas odijeliti.

Ja sam ponovo teško obolio. Počelo je prehladom, ali podmukla niska temperatura (37,2°) bilaje sumnjiva. Otežano sam disao, lijeva strana grudnog koša me je kod udisaja strašno boljela. Jako sam oslabio, mučio me suhi kašalj. Nisam gotovo ništa jeo. Bilje je to vodena upala porebrice. Punktirali su me, izljev je bio tako visok da sam jedva disao. Nalazi su pokazali da je upala ne T.B.C. bazi. Dakle, Velebit Biser me je zarazio. Stanje je bilo vrlo ozbiljno. Ležao sam izolirano u sobi, sam. Upravo tih dana došlo je opet do smjene. Drug Vampovac je otišao. Jednog podneva, upravo mi je kuhan Valent donio ručak: uobičajenu crnu vodu s malo graha. To je ležalo kraj mene na stolcu. Jasno, nisam to mogao jesti. Uto ulazi grupa ljudi. Primopredaja. Drug Vampovac je vodio novog upravitelja po zgradama i vršio primopredaju. S njima je bio i Valent. Novi upravitelj se nije predstavljao. Bio je vrlo ozbiljan. Nosio je „Hitler-brčić“, možda mu je to davalno tako strogi izgled. Ušao je u sobu, drug Vampovac mu je tihim glasom tumačio: „To je jedan od one grupe...“ On me netremice promatrao „Što je s njim, zašto leži? Izgleda loše!“ Vampovac mu je objasnio slučaj. Novi upravitelj još uvijek nije promijenio izraz lica. Upitao je: „Što je to u tanjuru?“ „Ručak“ odgovorio mu Valent, kuhan. „Šta je to u tanjuru?“ „Grah, drug Bano.“ Sada je prvi put planuo: „Što, to je ručak za teškog bolesnika? Nosite to! Što ima u kuhiñi?“ „Nemam niš.“ „Daj mu mlijeka!“ sada je već vi-kao drug Bano. „Joj, pak nemrem kravu musti spodne“, branio se Valent. „Daj mu mlijeka“ derao se upravitelj. I gospodin Vampovac se osjećao neugodno, a Valent je nestao iz sobe. Nešto kasnije dobio sam čašu toplog mlijeka. To su bili prvi dojmovi o novom upravitelju, drugu Bano. Josipu Bano. Osobno je naredio da se pozove moja majka. Telegrafski. Mama je skoro umrla od straha. Došla je sutradan. Bilo joj je dopušteno da preko dana bude uza me, da me nijeguje, a navečer bi išla u Ivanec na spa-

vanje kod naših rabskih znanaca, obitelji Mareljić. Mama je kupila jedno jaje i šećera. Napravila je "zavajon" i u to nalila malo prošeka koji je dobila od g. Marelica. Toga sam dobivao povremeno po dvije zličice. Više nisam ni mogao. Nakon 8-10 dana oporavio sam se toliko, da je mama moralna napustiti Pahinsko. Počeo sam ustajati i hodati. Bio sam užasno slab. Upravitelj me je oslobođio teškog rada a spavao sam izoliran u bolesničkoj sobi

Dosada nisam gotovo ni spominjao "kriminalce", ali oni su bili dio naše svakodnevice. Dolazili su novi, bilo ih je sve više, čak i već ogrežlih mladih zlotvora. Oni su spavali u velikoj spavaonici, a mi "političari" u maloj sobi. Sada sam već bio sam, jer je Tefko bio otpušten. Odgojitelji, dvojica mladih ljudi, bili su vrlo strogi, pa su „kriminalce“ često i šamarali. U deset navečer morala je biti savršena tišina. Ipak u toj tišini ušuljali bi se uz moju dozvolu pojedini mladići da se izjadaju i potraže prijateljski savjet. Osjetili su u meni iskrenog prijatelja, a i ja sam video da se na njih u uzajamnom povjerenju mogu osloniti. Ti mali, jedni zapošteni, ali dobri dječaci spasili su me, kad je jedan zloduh, okorjeli kriminalac zla pogleda uz pomoć jednog debila, a vjerojatno i uz suradnju u vrijednoga kuvara Valenta odlučio, da me treba likvidirati. To su ostali dečki doznali, pa su do vulki moj krevet iz bolesničke sobe u veliku spavaonicu, okružili me krevetima u dva reda. „E, sada neka dodu. Ne mogu preko nas.“ Uskoro se moje zdravstveno stanje ponovno pogoršalo. Dobio sam jakе bolove u trbušu, povraćao sam, nisam mogao ništajesti. Bolovi su bili sve jači, padao sam s kreveta i savijao se od grčeva po podu. Nakon 6-7 dana odvezli su me bolničkim autom u Zagreb, u Vinogradsku bolnicu. Po nalazima vidjeli su da se radi o prsnuću slijepog crijeva. Kad su me otvorili, vidjeli su da je perforacija stara, trbuš je bio pun gnoja. Tuberkulozna upala potbrušnice. Bilo je to 1946., o antibioticima se tek ponešto čulo, pa je vjerojatnost da će preživjeti bila zaista minimalna. Sutradan, na velikoj viziti profesor, praćen svatom pogleda me sažalno i, tek da nešto kaže, upita kako mi je. „Izvrsno, ne boli me više“. Svi su se pogledali, okrenuli i nestali bez riječi. Kada se stanje stabiliziralo, zračili su me radiozarkama. To nisam podnašao, tjeralo me na povraćanje. Bio sam otpušten sa savjetom da sunčam goli trbuš.

U Ivancu na kolodvoru dočekao me odgajatelj i bar 10-15 mojih štićenika - zaštitnika. Radovali su se i nosili me na ramenima do kola s Tefkovim konjima. Nakon te teške bolesti ostao sam zapravo invalid. Nisam morao, niti mogao ništa teško raditi. Upravitelj Bano dao mi je poštansku torbu, pa sam išao svaki dan u Ivanec po poštu. Navečer, prije spavanja, vršio sam dobrovoljno, rado, ali s naporom "ispovijedi" za moje male kriminalce. Mnogo kasnije, kad sam već bio na slobodi, javljali su mi se ili me sretali u Zagrebu neki od njih. Bili su mi zahvalni i spremni pomoći mi, gdje god su mogli.

Želim biti objektivan: drug Bano odnosio se prema meni vrlo fair. Bio sam posljednji "političar", pa daje htio, mogao me je proganjati. Ali ne, bio je vrlo human, bez nakane da me "preodgaja".

Bio je to najteži period u mom životu, ali ja još nisam bio svjestan što sam proživio i preživio. Tek sada, naknadno, mogu obnoviti prilično mutnu sliku. Pokušao sam iz svoje perspektive i po mom sjećanju skicirati to teško razdoblje. Danas, kada sam 100-postotni invalid, znam da je upravo taj period od moje 16 do 18 godine, dakle doba kasnijeg puberteta i razvitka bilo odsudno za sve što se kasnije dogodilo. Vratio sam se u Zagreb svojim roditeljima i zatim upisao studij na akademiji likovnih umjetnosti (A.L.U.). Tu me je studenski komitet proganjao, čak su me htjeli javno brijati, jer se svojom bradom navodno rugam drugu Lenjinu! Šef komiteta postao je kasnije velika zvijerka na polju likovne pedagogike. Ali, vjerujte mi, on je i danas nakon 1991. ponovno velika zvijerka, samo u drugom krvnu ... A ja sam 1952. obolio od tuberkuloze pluća s otvorenom kavernom. Još nisam bio niti diplomirao. U Americi je bilo streptomicina, ali ja to nisam mogao plaćati. Zato sam pet godina imao pneumotoraks. A onda, kad sam i to svladao, 1967. otišao sam u inozemstvo, pa su se javile i druge teške bolesti, od kojih mnoge na bazi stečenoj u čeliji 19 sudbenog zatvora u Petrinjskoj ulici!!!!

Sve ovo što sam napisao tek su male pribilješke iz gomile uspomena. Svaki od mojih i naših supatnika nosi u sebi ovakve, pa i teže uspomene. Na putu do uspostave naše slobodne Hrvatske mnogi su bili sustali, mnogi pali. Samo se zahvaljujem Bogu što mi je dao toliko snage da istrajem. Možda su ova moja sjećanja odvise subjektivna, ali ovo naše izvješće sam i zamislio tako, da svaki od nas na svojstven način iznese te događaje, netko više faktografski, netko emocionalno.

(Kraj)

ISPRAVAK

Uslijed tehničkog previda, u prethodnom broju niz je ilustracija objavljen bez potpisa. Posebno velik broj propusata dogodio se u tekstovima koji opisuju djelovanje TOHM-a. Tako je, kao suauttor teksta na str. 35. i d., uz T. Saračevića, trebao biti označen i Omer Stunić. Na fotografiji na str. 36. su G. Boković i T. Saračević, snimljeni 1999. u Bokovićevu atelieru, dok se na str. 39. nalaze G. Boković i M. Kereković. Na skupnoj fotografiji su budući članovi TOHM-a snimljeni 1944./45., i to, u prvom redu: Ante Novaković i Tefko Saračević, a u drugom redu: Milan Novaković, Ante Žabek (koji je u svibnju 1945. izbjegao u Argentinu), Boris Slipčević i O. Stunić. Svi crteži objavljeni uz priloge o djelovanju i sudbini TOHM-a djelo su G. Bokovića i nastali su u zatvoru. Isprćavamo se auktorima i citateljima. (Ur.)

BADNJA NOĆ

Vužgana je božićna sveca. Drema mi se, ali ne smem zaspati, jer se ove noći rođil bode mali Ježuš. Krej hižnoga obloga okičen je zeleni betlem. Od domaćice, na stolu so posna jela: kolač kašnica, makviči, kuhanje suhe kruške, bezgov čaj i bela štruca-kruv. Kolač konguf ostaje na stolu do Sv. Tri Krala, i onda se tek blaguje.

Tu so vu zdele sakakova semenja od polski plodov. Pšenični cvetnak (kitica) okičen je hrvackom trobojnicom. Na stolu pod stolnikom skriti so penezi, a gorička kantica z vinom i crlena jabuka božićnica govore zafalo za staro leto i prose blagoslov čez novo leto.

Vu hižo je najstareši domaćin donesel Božića-slamo, blagoslovil jo čez molitvo: "Dej nam Bog sega obilja, a najviše mira i Božega blagoslova." Pod stolom na slame se valjajo i spavaju dečica. Vune, na zimskom kmičnom nebu zvezdice titraju. Hižni krovi so oblečeni vu snežne vunene oprave. Tu se hladilo hladletina, koja se bude jela posle meše polnočke. Širom sela čuje se pucnava, dok mali betlemari štalicami pohađaju hiže, popevaju božićne popevke, dobivaju dare.

Cirkveni zvon zvoni. On zove vernike k polnočne meše. Vu štalice, na slamice Detešće se rodilo. I se je tu čez Badnjo noć, osvetleno, prebuđeno, raspopovan - "Narodil nam se Kral nebeski!"

Čestitke se redajo, ruke se stiskajo: "Sako dobro noći ove - nek nam k letu bude bolje!"

Srečen Božić!

Slavko Čamba

VU REŠTU 1952.

*Rešt do rešta, vrata tesna
ploti, straže - hiža grešna.*

*Glad i beteg tu se čuje.
Kaj sem kriv? Pekel tu je!*

*Žmekek grešnih, lopov, tat
izdajica Juda - gad.*

- Na raspeću brat Hrvat!

*Leta broji, ne govori
za pravico, za granico.*

- Za Hrvatsko slobodico!

*Telo mu je napaćeno
srce mu je prebodneno.
Duša mu je zdrava, živa
i zato je - Titu kriva!*

GRADIVO ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA - P O N O V N I   P O Z I V -

Ponovno objavljujemo poziv, koji je prvi put objavljen u *Političkom zatvoreniku* br. 116, studeni 2001.: Fenomen hrvatskoga političkog uzništva zaslužuje potanku znanstvenu obradu. Nažalost, zbog različitih razloga u proteklih jedanaest godina do te obrade nije došlo, a *Politički zatvorenik*, unatoč svim nedostacima koje takva publikacija ne može izbjegći, ostao je jedinom tribinom za objavljivanje dokumenata, sjećanja i svjedočenja, te za bistrenje pojmovima i utvrđivanje povijesne istine. No, mjesečnik Hrvatskoga društva političkih zatvorenika svakako nije dovoljan, da bi se za povijest sačuvalo sjećanje na hrvatske političke uznike, kao i na dimenzije i značenje njihovih stradanja.

Upravo radi togaje uredništvo *Političkog zatvorenika* odlučilo svojim čitateljima i članovima HDPZ-a, ali i svima drugima koji mogu biti od pomoći, uputiti javni poziv za prikupljanje određenih podataka o svakome pojedinom hrvatskom političkom uzniku. U tu je svrhu sastavljen **UPITNIK**, koji je ovom broju *Političkog zatvorenika* priložen kao letak, te se članovi mole, da taj upitnik popune i vrate na naslov uredništva: **HDPZ**, s naznakom: **ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON**, 10000 Zagreb, Masarykova 22.

Također je poželjno, da se na popunjavanje upitnika pozovu i oni politički uznici, koji nisu članovi HDPZ-a ili možda ne primaju *Politički zatvorenik*. U takvim slučajevima potrebno je fotokopirati upitnik, dati ga na popunjavanje i poslati na označeni naslov. Ako su kojemu članu poznati podaci o umrlome političkom zatvoreniku, uredništvo moli i njihovo dostavljanje.

Ne dopustite da Vas nepoznavanje svih podataka sprječi, jer su i manjkavi podatci bolji nego nikakvi!

Nakon što se tako prikupljeni podatci srede i unesu u računalo, u našem će mjesečniku (vjerojatno već od siječnja 2002.) početi postupno objavljivanje gradiva. Nakon toga bi bila objavljena knjiga, u kojoj će biti skupljeni svi ti precizno navedeni i objavljeni u *Političkom zatvoreniku* pčrovjereni podatci. Ta knjiga, zapravo **BIOGRAFSKI LEKSIKON SVIH HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA** od 1918. do 1990. pružit će jasnu sliku o broju, duljini i težini stradanja Hrvata u obje Jugoslavije. Bit će to pravi temelj za kvalitetno i nepristrano znanstveno vrjednovanje toga teškog razdoblja naše nacionalne povijest. (Ur.)

PRIMJEDBE NA KNJIGU "BRUNO BUŠIĆ BRANITELJ HRVATSKOG IDENTITETA"

U Zagrebu je nedavno u nakladi "Hrvatske uzdanice" izšla knjiga "BRUNO BUŠIĆ - branitelj hrvatskog identiteta". Knjigaje lijepo opremljena, tvrdo uvezana i popraćena slikovnim prilozima iz života i sa sprovida Bruna Bušića. Pisci ovoga djela su dr. Josip Jurčević, Bože Vukušić i dr. Vlado Šakić. Predgovor je napisao Milan Ivkošić, a kao pogovor objavljenje članak prof. dr. Vladimira Horvata pod naslovom "SJEĆANJA PARIŠKOG ŽUPNIKA (1975.- 1985.)". Knjiga je u svakom slučaju doprinos za upoznavanje života i rada ovoga hrvatskog borca i mučenika.

I po mišljenju pisaca knjige, Bruno Bušić je povijesna ličnost. Njegov život i rad je sastavni dio borbe hrvatskog naroda za slobodu i državnu nezavisnost. Stoga o njemu treba pisati kritički, na temelju izvornih dokumenata i ne pribjegavati kojekakvim konstrukcijama, koje nemaju uporište u izvornom gradivu. Nažalost, u tomu smislu u knjizi ima dosta manjkavosti, na koje želim upozoriti, kako se one ne bi u buduće ponavljale. Činjenice, na koje upozoravam, poznate su mi iz isprava, kojima raspolažem, ali i kao njegovu školskomu kolegi, suboru i sudioniku zbivanja, o kojima se u knjizi piše.

U knjizi sva tri pisca navode, da je Bruno Bušić godine 1955., dakle kao šesnaestgodišnjak, bio dva puta zatvoren (1). Jednako tako dr. Jurčević i Vukušić tvrde, da je prve rade počeo objavljivati 1954. u "Poletu" odnosno u drugim listovima (2).

No, to nije istina. Ove pogrešne tvrdnje pisci su preuzeli iz njegova životopisa objavljenog u uvodu knjige "JEDINO HRVATSKA"(3). Bruno Bušić je prvi put zatvoren 6. lipnja 1957. u trajanju od nekih petnaestak sati (4), drugi put od 7. do 28. svibnja 1959.(5), treći put od 9. kolovoza 1965. do 25. ožujka 1966.(6) i četvrti put 12. prosinca 1971., nakon čega je izdržao kaznu strogog zatvo-

Piše:

Ivan GABELICA

ra u trajanju od dvije godine. Književne rade počeo je objavljivati već 1953. Te godine izšla mu je u listu "Pionir" prva priča pod naslovom "Kako su se Bušići borili protiv Turaka?"(7).

Zanimljivo je napomenuti, da sam Bruno Bušić u jednoj svojoj izjavi, pretiskanoj u

Inače, u njegovu životopisu u knjizi "Jedino Hrvatska" ima i dugih netočnosti, npr. da mu se majka djevojački zvala Petrić, da je njegov brat Miro sin druge žene njegova oca (10), da je Zdravka Bušić s njim u srodstvu (11), da je emigrirao karajem rujna 1975. (12) i si. Majka Brune Bušića djevojački se zvala Petric, a Miro Bušić je njegov sin i Brunin pravi brat a ne polubrat (13). Zdravka Bušić nije s Brunom ni u kakvom srodstvu (14). Bruno Bušić je emigrirao 12. rujna 1975. i to na dan otvaranja jesenskoga Zagrebačkog velesajma (15).

U intervjuu danom 1975. "Hrvatskoj borbi" u emigraciji, a pretiskanom u knjizi "Jedino Hrvatska" pod naslovom "Među vladajućim strukturama vlada panika i bezglavlje", Bruno Bušić navodi knjige, koje smo u mlađim danima kao istomišljenici zajedno s njim čitali i koje su utjecale na naše političko oblikovanje (16). U njegovu životopisu u uvodu knjige "Jedino Hrvatska" i u knjizi "BRUNO BUŠIĆ - branitelj hrvatskog identiteta" to je korektno preneseno (17). Ali taj popis je krajnje manjkav. Osim "Diktature kralja Aleksandra" Svetozara Pribićevića i "Slučaja Andrije Hebranga" Mile Milatovića, u gimnaziji smo još čitali "Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika" dr. Petra Guberine i dr. Krune Krstića, "San o sreći" i "Direktor Križanić, rodoljub i dobrotvor" dr. Mile Budaka i "Bijeg iz komunističkog raja" Aleksandra Solonjevića. Tomu treba nadodati "Izabrane spise" dr. Ante Starčevića, što ih je 1943. priredio dr. Blaž Jurčević, "Pregled povijesti Hrvata" dr. Lovre Katića, "Ognjište" i pripovijedke dr. Mile Budaka, koje smo pribavili nakon isključenja iz gimnazije.

Na Sveučilištu su nam se pružile daleko veće mogućnosti političke izobrazbe, pa smo osim "Južnoslavenskoga pitanja" Ive Pilara, "Na izvorima neistina" Vatroslava

Bruno Bušić
branitelj hrvatskog identiteta

knjizi "Jedino Hrvatska", navodi, da je prvi put zatvoren 1957., drugi put 1959., a treći put 1965.(8). U drugoj svojoj izjavi tiskanoj u istoj knjizi tvrdi, da je počeo pisati pričevjetke, kad mu je bilo četrnaest godina (9), dakle 1953. Ali nijedan od tih pisaca nije se potrudio pročitati ta njegova vlastita svjedočanstva o svom životu i u svoje rade unijeti istinite podatke o njemu.

Murvara, Starčevićevih djela, djela Josipa Horvata i "Balkanskih sukoba" Sekule Drljevića, te ponekog primjerka emigrantske literature, koje sam Bruno navodi, proučavali još i Kvaternikova djela, "Strahotne zabluda" dr. Ante Pavelića, "Narod i zemlja Hrvata" dr. Mladena Lorkovića, "Hrvatska na mučilištu" dr. Rudolfa Horvata, eseje dr. Milana Šufflaya, Filipa Lukasa, dr. Julija Makanca, "Ekonomsku podlogu hrvatskoga pitanja" dr. Rudolfa Bičanića, povijesne rasprave dr. Dominika Mandića i druga slična djela, na kojima smo se nacionalno izgrađivali (18). Matoša i Kranjčevića solidno smo poznavali iz srednje škole. Naravno, bili smo upućeni i u literaturu, koja nam se nametala sa službene strane, pa čak i u marksističku. Tako smo u raspravama sigurno bili ravнопravni s našim vršnjacima suprotnoga političkog svjetonazora, pa čak i nadmoćni. Mi smo poznavali literaturu, koju su oni čitali, a oni nisu ovu koju smo čitali mi.

Ovim nisu iscrpljene sve pogreške u knjizi "Bruno Bušić-branitelj hrvatskog identiteta". U njoj Bože Vukušić tvrdi, da je Bruno Bušić 13. studenoga 1957. isključen iz gimnazije "navodno zbog sudjelovanja u osnivanju TAJNE ORGANIZACIJE HRVATSKE INTELIGENCIJE (TIHO)" (19), da je u procesu vođenom 1965. i 1966. bio osuđen "na suđenju za jedno s Anđelkom Mijatovićem, Rudolfom Arapovićem, Zvonkom Drkulcem i Markom Barišićem" (20), da je dr. Franjo Tuđman u prosincu 1966. poslao Zvonka

Komaricu u Beč po Bruna Bušića s pozivom da se vrati iz emigracije (21) i da je Čedo Grbić, otac novinarice Gordane Grbić, u vrijeme Brunina izdržavanja kazne bio direktor kaznionice u Staroj Gradišci (22), a dr. Jurčević piše, daje dr. Milan Šuflay ubijen usred dana na ulici u Zagrebu 1931. (23).

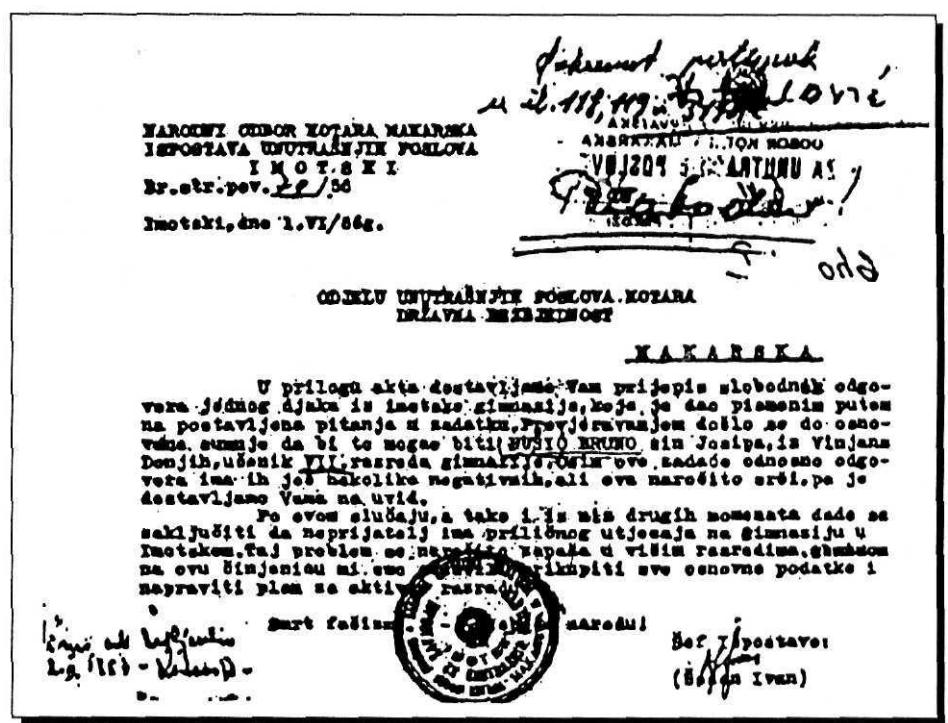
Bruno Bušić je stvarno a ne samo navodno sudjelovao u osnivanju TAJNE ORGANIZACIJE HRVATSKE INTELIGENCIJE (TIHO). On je bio jedan od glavnih njegovih organizatora i djelatnijih članova

(24). U kaznenom postupku, koji se navodi, zajedno s Brunom Bušićem, Andelkom Mijatovićem i ostalima, kao drugooptuženi bio sam osuden i ja, strahovito sam bio zlostavljan, izrečena mije druga po visini kazna (25), pa ne znam, zašto me Bože Vučušić izostavlja. U prosincu 1966. po Brunu Bušića dr. Franjo Tuđman je u Beč poslao prof. Ivana Ramljaka zvanoga Ićan (26). Koliko znam, u vrijeme Brunina izdržavanja kazne 1972. do 1973. direktor kaznionice u Staroj Gradišći bio je Stevo Grbić (27), a je li on u kakvom srodstvu s

Gordanom Grbić, ne znam. Dr. Milan Šuf-flay ubijen je u Zagrebu noću između 18. i 19. veljače 1931 (28).

No, najveća pogreška počinjena je u knjizi u prikazivanju razvjeta Brune Bušića kao političke ličnosti. Taj prikaz je posve izopačen. Dr. Vlado Šakić tvrdi, da se Bruno najprije borio za osobnu slobodu, pa za građanske slobode i tek nakon "Hrvatskoga proljeća" za nacionalnu slobodu. "Hrvatsko proljeće godine 1971. središnji je događaj koji ga od borca za ljudska i građanska prava usmjerava i potpuno individualno oblikuje u borca za ugrožena nacionalna prava i slobode" (29), zaključuje dr. Šakić. A to nije istina.

Kao četveorgodišnje dijete, Bruno Bušić je nakon majčine smrti bio poslan u Hercegovinu k baki na čuvanje. Ali, on se htio vratiti k ocu, pa je pokušao bježati. Mislim, da je neozbiljno iz togu izvoditi bilo kakve političke zaključke, a pogotovo vidjeti u tome borbu za osobnu slobodu. Isti tako, ne mogu se izvoditi cijeloviti zaključci o njegovu političkom raspoloženju iz tekstova objavljenih u totalističkom režimu. Prilikom pisanja tih tekstova na njega je djelovala autocenzura. Stoga je nužno uzeti u obzir i druge dokumente, koji svjedoče o njemu. Već u sedmom razredu osmogodišnje škole u Imotskom postavljali smo razredniku pitanje, zašto je Bosna i Hercegovina na automobilskim registratorskim oznakama i na novčanicama napisana cirilicom. Ta pitanja je postavljao i Bruno (30).

U anketi provedenoj u našemu razredu u imotskoj gimnaziji 1956. on izjavljuje, da se guši svaka klica narodnosti, da Bosna i Hercegovina nije dodijeljena Hrvatskoj, iako Hrvatska ima na nju povjesna prava i da se provodi srpsizacija Bosne i Hercegovine (31). Prvi njegov javni politički nastup je napuštanje nastave 10. travnja 1957. radi obilježavanja 16. obljetnice uspostave Nezavisne Države Hrvatske (32). Glavni cilj organizacije TIHO, kojoj je Bruno bio jedan od glavnih organizatora, bio je uspostava slobodne i nezavisne hrvatske države na cijelomu njezinu povjesnom području (33). U proglašu "Hrvatska omladino", što ga je organizacija TIHO širila, zanosnim riječima se poziva hrvatska mladež, da ustane na obranu Hrvatske (34). Prilikom uhidbe 6. lipnja 1957. i osobne premetačine, u Brune su pronađene parole "Živila mađarska revolucija" i "Živila NDH" (35). Godine 1966. on je bio osuđen zajedno s nama ostalima, jer je tvrdio, da su Hrvati u Jugoslaviji obespravljeni i da je jedini izlaz iz takvoga stanja u stvaranju samostalne Hrvatske, izvan Jugoslavije (36).

Ovakvih isprava mogli bismo nizati na pretek. Iz svih njih proizlazi, da je Bruno Bušić od najranije mladosti bio svjestan obespravljenosti hrvatskog naroda i da se zalagao za uspostavu nezavisne hrvatske države. Usپoredno s tim ističu se i težnje za građanskim slobodama, kojih u komunizmu nema. Ali središnji politički cilj je hrvatska država. Po redoslijedu političkih vrijednosti sve ostalo dolazi iza toga. U tom smislu "Hrvatsko proljeće" na nj nema apsolutno nikakva utjecaja. U "Hrvatskom proljeću" nitko nije ni zahtijevao uspostavu hrvatske državne nezavisnosti, iako su je mnogi njegovi sudionici prizeljkivali, ali sigurno ne svi. U totalističkom režimu

to nije bilo ni moguće bez spremnosti na najveće žrtve i progone, koji su uskoro uslijedili i za daleko umjerene zahtjeve. Slom "Hrvatskoga proljeća" za Brunu Bušića je samo jedan dokaz više, da Hrvati nemaju što raditi ni u kakvoj pa ni u komunističkoj Jugoslaviji, i ništa drugo. Stoga je isključivo vjerovao hrvatskoj mladeži, dakle i sveučilištarcima, u kojoj je jedino vido snagu spremnu boriti se za hrvatsku državu (37).

Može se netko pitati, zar je moguće, da je Bruno Bušić u najranijoj životnoj dobi bio tako politički izgrađen i svjestan političkih ciljeva hrvatskog naroda. Ta činjenica ima se zahvaliti još svježoj uspomeni na Nezavisnu Državu Hrvatsku. Nitko, naime, u hrvatskoj povijesti nije tako duboko u najšire narodne slojeve unio hrvatsku državotvornu misao kao ona. Upravo njezinu postojanju ima se zahvaliti Brunina, a i mnogih drugih, politička zrelost u najranijoj mladosti. To je njezina neprolazna baština.

BILJEŠKE:

1. "Bruno Bušić - branitelj hrvatskog identiteta", Zagreb, 2001. str. 18,41,103.
2. Isto, str. 17 i 41.
3. Bruno Bušić: "Jedino Hrvatska", izdanje "Ziral", 1983., str. V.
4. Moje osobno sjećanje i uredovna bilješka o saslušanju Brune Bušića i dr. pred IUP-Imotski 6.6.1957. u mom posjedu.
5. Istražna rješenja SUP-a Makarska, Državna bezbjednost, br. KU-191/59, u mom posjedu.
6. Spis Okružnoga suda u Zagrebu, br. K-1249/65.
7. Moje osobno sjećanje i uvid u godište "Pionira" za 1953.
8. Bruno Bušić: "Jedino Hrvatska", izdanje "Ziral", 1983., str. 436.
9. Isto, str. 508.
10. Isto, str. V.
11. Isto, str. IX.
12. Isto, str. VIII.
13. To mi je osobno poznato kao Bruninu prijatelju, a to potvrđuje i Mirina kći Zrinka Bušić.
14. To potvrđuje Zrinka Bušić.
15. Podatak koji mi je dao Brunin rođak i suorganizator bijega Ante Petrić.
16. Bruno Bušić: "Jedino Hrvatska", izdanje "Ziral", 1983., str. 260.
17. Isto, str. VI. i "Bruno Bušić - branitelj hrvatskog identiteta", str. 26. i 103.
18. Moja osobna sjećanja. Vjerujem da bi to mogli potvrditi i drugi Brunini prijatelji.
19. "Bruno Bušić - branitelj hrvatskog identiteta", Zagreb, 2001., str. 43.
20. Isto, str. 44.
21. Isto, str. 46.
22. Isto, str. 47.
23. Isto, str. 36.
24. Moje osobno sjećanje; Bruno Bušić: "Jedino Hrvatska", izdanje "Ziral", 1983., str. 260.
25. Spis Okružnoga suda u Zagrebu, br. K-1249/65.
26. Svjedočenje prof. Ivana Ramljaka, Zagreb, Heinzelova 47-b
27. Moje osobno znanje kao odvjetnika
28. Prof. dr. Rudolf Horvat: "Hrvatska na mučilištu", Zagreb, 1942., str. 506.
29. "Bruno Bušić - branitelj hrvatskog identiteta", Zagreb, 2001., str. 107. - 111.
30. Moje osobno sjećanje, a mislim da bi ga mogao potvrditi i gospodin Ivan Milas
31. "Bruno Bušić - branitelj hrvatskog identiteta", Zagreb, 2001., str. 42.
32. Moje osobno sjećanje i uredovna bilješka o saslušanju Brune Bušića i dr. pred IUP-Imotski 6. 6. 1957. u mom posjedu.
33. Program organizacije TIHO u mom posjedu.
34. Rješenje Sekretarijata za prosvjetu i kulturu NOK Makarska od 17.2.1958., br.05-714-1/58. i tekst proglosa "Hrvatska omladino" u mom posjedu.
35. Dopis IUP-a Imotski Upravi gimnazije u Imotskom od 9.11.1957., br.3249, u mom posjedu.
36. Spis Okružnoga suda u Zagrebu, br. K-1249/65.
37. Tako mi je Bruno osobno pričao.

Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. (XV.)

U cijelom procesu ustrojavanja *nove* vlasti, a naročito krajem rata i poraća kada je dovršavano ustrojavanje brojnih tijela državne i društvene strukture, rukovodstvo KPJ je bilo suočeno s kadrovskim problemom kao jednim od najtežih pitanja za funkcioniranje i opstanak sustava¹. *Naime, partija* je na početku rata imala mali broj članova (približno 12.000, od toga je tijekom rata poginulo približno 9.000), a prvenstveno je zbog ideološko - *klasnih* razloga imala neprijateljski stav prema slojevima građanskih elita i kadrovskoj strukturi bivših ili ratnih država, te je naročito krajem rata i u poratnim godinama bio naglašen nedostatak odgovarajućih kadrova na svim razinama ustroja, iako je na kraju rata KPJ imala više od 140.000 članova².

Taj je problem KPJ već od početka rata nastojala rješavati, obrazovanjem, točnije je reći - odgajanjem novih kadrova iz redova partizanskih boraca. Budući je većina boraca bila nepismena, održavani su masovni i kratki analfabetski tečajevi i različiti *kursevi*, a zajedničko im je obilježje bila rigidna *partijska* indoktrinacija kojoj je osnovni cilj bio u odgajanju vjernih i odanih članova partije³.

Prema sličnim potrebama i kriterijima, KPJ je nakon rata organizirala partijske škole⁴ i ubrzana stručne *kurseve*, na kojima je *proizvodila* kadrove koji najčešće nisu imali ni minimum stručnih pretpostavki za državne i društvene poslove na kojima su zapošljavani⁵. Primjerice, "nedovoljno stručnim kadrovima priznavala se stručna spremna na osnovu učešća u narodnooslobodilačkoj borbi"⁶.

U kontekstu ove disertacije potrebito je naglasiti kako su takvi *partijski* kadrovi tijekom rata i u poraću sačinjavali i državne organe *nove* vlasti - sudove, OZN-u, JA, KNOJ i dr. - koji su bili zaduženi za pripremanje i provedbu represije, što je svakako utjecalo na povećan stupanj njihove osobne identifikacije s ciljevima *partije*, povećan stupanj osobne prvrženosti partijskom rukovodstvu, kao i povećanu osobnu motiviranost za izvršavanje zadataka

Piše:

Dr. Josip JURČEVIC

osvete i obračuna s narodnim neprijateljima i ratnim zločincima.

Iz niza navedenih činjenica u disertaciji razvidno je kako je vojna sastavnica na mnogostruke načine bila uvjerljivo najznačajnija sastavnica i odlučujući čimbenik za provedbu plana i ciljeva KPJ, što je rukovodstvo KPJ u nizu prigoda deklarativno i normativno potvrđivalo, te je partizanskoj vojsci (NOVJ/JA) u razdoblju rata i nakon njega pridavan i odgovarajući zaštićeni javni status i simboličko značenje⁷.

U tom je smislu JA najčešće označavana terminima *narodna* i *revolucionarna* vojska, te se opravdano isticalo kako je "stvaranje i jačanje nove armije, stvaranje i razvijanje njene ratne vještine bilo i neposredno zasnovano na revolucionarnoj političkoj liniji KPJ. Ta vojska je bila glavni faktor u rješavanju revolucionarnih zadataka - to je bila vojska revolucije (n. a.). Njeni borci i starešine bili su politički najuzdignutiji i najsvjesniji dio naroda - nosioci i tumači linije KPJ ... organizatori masovnog političkog rada u narodu i inicijatori stvaranja revolucionarne vlasti (n. a.) po oslobođenim selima i gradovima"⁸.

To je bio i osnovni razlog što je "CK KPJ budno motrio i oštro intervenisao da se vojska ne odvoji od pokreta, da mu se ne nametne kao samostalna i otuđena sila"⁹.

Za razumijevanje vrste vojske kojoj je pripadala NOVJ/JA još je jasniji *Statut proleterских brigada* (na temelju kojeg modela je poslije ustrojavana cijela partizanska vojska) koji je odredio razliku između ove vojske i kapitalističkih armija: "Disciplinaje u brigadam gvozdena. Ova disciplina nije slična disciplini u kapitalističkim armijama. To je samodisciplina koja je zasnovana na svesti i političkom uverenju svakog pojedinog borca (n. a.) (...) temelj takve discipline jeste bezgranična ljubav (n. a.) za pra-

vednu stvar radnog naroda (...) Ovo zahteva strogo i bezuslovno izvršavanje svih naredenja vojnih starešina i političkih rukovodilaca (n. a.)"¹⁰.

Isto tako, *Statut* je odredio kako brigade u svom sastavu imaju i *kulturne ekipe* koje su vršile "političko-propagandni rad na ideoološkoj izgradnji boraca".

Prema navedenom proizlazi kako se ovakvim modelom vojnog ustroja zapravo stvarala *partijska* revolucionarna vojska, a u prilog tome govore i činjenice što je VŠ praktično bio dio *Politbiroa CK KPJ*¹², što su zapovednici postrobi u pravilu bili članovi partije¹³, što je Tito obnašao sve čelne položaje u vojsci, partiji i državi¹⁴ itd.

Međutim, po svoj prilici rukovodstvo KPJ je smatralo kako ni sve navedene činjenice nisu dostatne za potpuni nadzor *partije* nad vojskom, te je od početka rata u cijelokupni operativni i pozadinski vojni ustroj ugrađivala sustav izuzetno moćnih *partijskih* institucija. Stoga, tek uvidi u ustroj i djelovanje tih *partijskih* institucija u vojsci omogućavaju spoznaju o totalnosti partijskog nadzora nad cijelokupnom vojnom strukturu¹⁵.

Instituciji političkog komesara (politkomesara ili politkoma) - koja je uvedena već 4. srpnja 1941. g. na sjednici *Politbiroa CK KPJ* - svakako pripada središnje mjesto među partijskim vojnim tijelima. Ova institucija bila je sastavni dio svih razina operativnih postrobi jugoslavenske vojske - od čete (voda) do armija, kao i svega što je pripadalo vojnoj strukturi - pozadinske vojne vlasti, vojne škole, bolnice, kursevi i td.

Politkom je bio u vojno-operativnom pogledu potpuno ravnopravan zapovjedniku postrojbe (u nekim situacijama mogao je čak i opozvati naredbu *komandira postrojbe*¹⁶), a osim toga samostalno je rukovodio nizom političkih i sličnih djelatnosti u postrojbi koristeći pritom i druge partijske strukture postrojbe te agitprop grupe.

1 v. Isto, str.208-214.

2 v. Isto, str. 209.

3 v. Isto, str. 210-211.

4 v. Isto, str. 212-214.

5 v. str. 211.

6 Isto, str. 211.

7 v. poglavlje ove disertacije "Osnovne značajke Jugoslavenske armije".

8 P. Morić, Moralni faktori..., str. 268; usp. ova disertacija, str. 219-220.

9 M. Stanišić, Osnovni principi ..., str. 126.

10 L. Gerković, n. dj. str. 39.

11 Isto, str. 40.

12 v. ovu disertaciju, str. 233 i 235.

13 Isto, str. 237.

14 v. Isto, str. 239

15 v. poglavlje ove disertacije "Partijske institucije u strukturi jugoslavenske vojske".

16 v. ovu disertaciju, str. 244-245.

Institucija zamjeni ka (pomoćnika) politkoma bila je samostalna - bez obzira na naziv - te se uglavnom odnosila na obavljanje dužnosti *partijskog sekretara u postrojbi*, a uvedena je u jesen 1941. godine².

Nadalje, od sredine 1942. g. na razini brigade uvedena je kolektivna pa r a s t e institucija *politoljela*, koju je u svaku brigadu (kasnije u diviziju) izravno postavljao CK KPJ radi ostvarivanja izravnog nadzora nad sveukupnom situacijom u postrojbama³.

Kako ne bi bilo ni teoretske dvojbe o hijerarhiji odlučivanja u vojnim štabovima postrojbi, CK KPJ je u svibnju 1942. g. donio *instrukciju* u kojoj je između ostalog navedeno: "Drugovi članovi štaba moraju shvatiti da su oni u ćeliji (*partijskoj*, op. a.) samo obični članovi Partije, odgovorni pred ćelijom za svoj rad, obavezni na disciplinu u ćeliji i da ne mogu mimo volje i znanja ćelije ništa raditi"⁴.

Zbog izuzetnog značaja vojske kao represivnog mehanizma te višestrukog i potpunog *partijskog* nadzora nad vojskom, razumljivo je što je sredinom svibnja 1944. g. rukovodstvo KPJ odlučilo OZN-u, kao najmoćniju represivnu organizaciju, osnovati aktom koji je potpisao Tito u statusu vrhovnog vojnog zapovjednika i ministra *narodne obrane*⁵, sa jasnom svrhom da OZN-ini "jedinstvena struktura i centralizirano rukovodstvo omogućuju obezbeđenje jedinstvene i tvrde političke linije (n. a.) (...) i daju Vrhovnom komandantu i rukovodstvu NOP-a moćno oružje za nanošenje jednovremenih udaraca po fašističkim i drugim neprijateljskim elementima po čitavoj zemlji"⁶.

Isto je tako znakovito što je OZN-a formalno osnovana kao obaveještajna i kontraobaveještajna služba, iako je pod čvrstim partijskim nadzrom⁷ već postojala izuzetno razgranata mreža obaveještajne službe koja je bila pretežito izgradjana prema zemaljskim (republičkim) prostornim kriterijima⁸.

Na temelju toga postaje razvidno kako je najuže rukovodstvo KPJ, pripremajući se za završni ratni i poratni obračun sa svim suparnicima i neistomišljenicima, osnovalo OZN-u pod svojim izravnim rukovodstvom kako bi moglo izravno upravljati represijom koju je trebala provesti OZN-a radi završetka uspostave i daljinjeg

očuvanja totalitarnog modela vlasti kojeg je KPJ izgrađivala u drugoj Jugoslaviji. Stoga se OZN-a već u osnivačkom aktu označilo kao "jedinstvenu moćnu organizaciju" koju treba "formirati po vojničkom principu"⁹.

Unutrašnji ustroj OZN-e¹⁰, kao i način njena rada¹¹ bili su podređeni postavljenim zadacima, te je njena javna i konspirativna mreža - koje su bile organizirane u pet odsjeka - pokrivala ustroj civilne i vojne vlasti na području druge Jugoslavije, a osim toga djelovala je i na prostoru susjednih država.

Primjerice, u jednom sačuvanom organizacijskom uputstvu OZN-e, iz rujna 1944. g. s područje Hrvatske, navedeno je kako mreža OZN-inih povjereništava "treba da obuhvati svako selo i zaselak, svaku točku na određenom području tako da oko naše službe ne može ništa značajno izmaći i sakriti se. Da bi mreža zadovoljila treba je stalno provjeravati, proširivati i stručno i politički izdizati"".

Kako bi se naznačila stvarna moć OZN-e može poslužiti dokument OZN-e iz travnja 1945. g. iz kojeg je razvidno kako su čak i svi članovi ZAVNOH-a bili predmet ideološko-političke obrade organa OZN-e.

Ovlasti OZN-e nisu bile propisane, te je ona za provođenje svojih zadataka praktično koristila sva sredstva. Prije vojnog osvajanja grada, mjesta i područja OZN-a je u suradnji s drugim tijelima sačinjavala detaljne planove postupanja prema osobama i objektima, a prilikom ulaska na oslobođeni prostor OZN-je preuzimala svu vlast koju je postupno predavala drugim tijelima nakon provođenja različitih represivnih i sigurnosnih mjera¹².

Način djelovanja OZN-e u takvim prigodama ponajbolje ilustrira depeša koju je sredinom svibnja 1945. g. A. Ranković, načelnik jugoslavenske OZN-e, uputio hrvatskoj OZN-i: "Za deset dana u oslobođenom Zagrebu streljano je samo 200 bandita. Iznenadjuje nas ova neodlučnost u čišćenju Zgb-a od zlikovaca. Radite suprotno od naredenja jer smo rekli da sve svršite u prvim danima (n. a.). Međutim šef II Otsjeka Zagrebačkog odjeljenja ima neki svoj stav. Njega i inače smjenjujemo s ove dužnosti"¹³.

Budući sama organizacija OZN-e nije bila dosta na za izvršavanje različitih oblika i og

romnih razmjera represije za koju je OZN-a bila zadužena krajem rata i u poraću, njoj su na raspolažanje dodjeljene specijalne postrojbe jugoslavenske vojske - KNOJ¹⁴ - koje su 1945. g. raspolažale s približno 120.000 boraca, od toga 25.000 u Prvoj hrvatskoj diviziji KNOJ-a.

U organizaciji OZN-e i izvedbi postrojbi KNOJ-a izvršavane su krajem rata i u poraću sustavne masovne likvidacije hrvatskog (i drugog) pučanstva bez sudске presude, što je s humanističkog motrišta i prema brojčanim pokazateljima bio najteži oblik represije kojeg su provodile komunističke vlasti druge Jugoslavije¹⁵.

Naime, prema sačuvanim fragmentima dokumenata partizansko-komunističkog porječka, likvidacije bez sudskog postupka bile su od početka rata jedna od represivnih metoda koju je primjenjivala struktura vlasti koju je stvorila KPJ¹⁶, ali tek pri samom završetku rata i u poraću likvidacije bez sudskog postupka imale su ogromne razmjere, kako prema broju likvidiranih osoba tako i prema teritorijalnoj rasprostranjenosti primjenjivanja ove metode obraćavanja s nepoželjnim osobama.

Masovne likvidacije hrvatskog pučanstva vršene su na prostoru Hrvatske i susjednih zemalja, a Komisija za utvrđivanje žrtava rata i poraća prikupila je do sredine 1999. g. podatke o postojanju preko 800 masovnih grobišta, koja su samo manjim dijelom i antropološki obrađena¹⁷. Prema nalazima u dijelom otkopanim grobištima i nizu činjenica u svjedočanstvima različitog potjecala, najveće razmjere likvidacija hrvatskog (i drugog) zarobljenog pučanstva vršile su vlasti druge Jugoslavije na području Slovenije neposredno nakon završetka rata, najvjerojatnije bez evidencije¹⁸.

Nakon tih najtragičnijih dana u Sloveniji, na cijelom jugoslavenskom teritoriju su nastavljene, bez suđenja, sustavne masovne likvidacije hrvatskog zarobljenog pučanstva, koje su vezane za *Križne puteve* i logore, a o ovim je likvidacijama najvjerojatnije vođena određena evidencija¹⁹, jer niz sačuvanih fragmenata u dokumentima represivnih organa druge Jugoslavije navodi točne ili približne brojke za svaku pojedinu likvidiranu grupu zarobljenika. Razmjeri broja likvidiranih kretala su se od desetak osoba do nekoliko tisuća u pojedinoj grupi; npr.

2 Isto, str. 247-249.
Isto, str. 249-251.

3 .to, str. 251.

4 v. ovu disertaciju, str. 254; na OZN-u se odnosi poglavje ove disertacije pod naslovom "Odjeljenje zaštite naroda (OZN-a)"

5 Isto, str. 254-255.

6 v. Isto, str. 258-259; tekst pod bilješkama br. I 721.720

7 v. Isto, str. 255-259.

8 v. Isto, str. 259-260.

9 v. Isto, str. 255-265.

10 v. Isto, str. 265-278.

II v. Isto, str. 267.

12 v. Isto, str. 272-273.

13 v. Isto, str. 274.

14 v. poglavje ove disertacije "Korpus narodne obrane Jugoslavije (KNOJ)".

15 v. poglavje ove disertacije "Sustavne likvidacije bez sudskog postupka",

v. ovu disertaciju, str. 298-301.

17 v. Isto, str. 308.

18 v. Isto, str. 308-309.

19 v. Isto, str. 308-313.

17. srpnja 1945. g. jedan bataljon 10. Divizije pratio je transport "od 3000 zarobljenika (...) iz Slavonske Požege u Novu Gradišku" i ta je "grupa zarobljenika išla na likvidaciju, jer su to sve bili ustaše, koljači, žandari i policajci"¹; sredinom srpnja 1945. g. "II Armija upućuje 700 zarobljenika na likvidacije. OZNA za Hrvatsku medjutimjavlja, da se likvidiraju samo zločinci i potom se likvidira oko 300. Medjutim i tamošnja divizija (Karlovac) traži 500 da ih ona likvidira"² i td.

Isto tako, i prema dokumentima partizansko-komunističkog porijekla je razvidno kako su masovne likvidacije bile planirane i sustavne. Tako jedno nadzorno izvješće OZN-e za Slavoniju navodi kako ima dosta likvidacija koje niže razine OZN-e vrše "na svoju ruku" te daje razlog tome "stanovište, koje je u Slavoniji uzela ne samo O.Z.N.a" kako "bez mnogo skrupsa treba likvidirati sve one za koje znamo da su neprijatelji i koji će sutra biti protiv nas (n. a.)"³. Stoga je održan sastanak "te je odlučeno (...) za buduće da nemože nikо vršiti hapšenja bez znanja i odobrenja šefa sekcije, dok za sve likvidacije treba tražiti odobrenje od gore (n. a.)".

Ishodište svekolikog postupanja OZN-e nedvosmisleno je - na *Savjetovanju načelnika i rukovodstva OZN-e za Hrvatsku*, održanom u srpnju 1945. g. - odredio D. Brkić, izaslanik i član CK KPH: "(...) sve ono što vam bude stizalo od Odjeljenja OZN-e za Hrvatsku, nisu samo odluke druga Steve, nego je to odluka partije, CK KPH, CK KPJ"⁴.

Jugoslavenski je sustav osnivao i različite vrste logora, koji, osim masovnih likvidacija bez suđenja, predstavljaju jedan od najtežih oblika represije⁵. Logori su kao i drugi oblici represije bili uglavnom u nadležnosti OZN-e i postrojbi KNOJ-a, koji su osnivali logore i s njima upravljali, te u logorima vršili istrage ili likvidacije.

U partizansko-komunističkim dokumentima prvi podaci o logorima koje su osnivale nove vlasti odnose se na razdoblje jeseni 1944. g., a u njima se logori dosta razlikuju - i terminološki i funkcionalno, te se govori o *koncentracionim*⁶, *normalnim*⁷, *zarobljeničkim*^{*} i drugim vrstama logora.

Ujednačavanje sustava logora nastojalo se postići izdavanjem neke vrste propisnika o logorima koji je izdat početkom svibnja 1945. g. "po zapovesti Ministra Narodne Odbrane (Tito, op. a.)"⁸. Predviđeno je osnivanje sustava *zbirnih i zarobljeničkih logora*, te njihov ustroj pod OZN-om i KNOJ-em, vođenje evidencija, istraživači i postupanja s zarobljenicima. Propisano je bilo kako je nadzor nad svim logorima u nadležnosti *Otseka za ratne zarobljenike*, koji se nalazio pri *Generalštabu JA*.

Međutim, drugi dokumenti svjedoče kako je stanje s logorima i nadalje ostalo nesređeno, tj. osnivani su logori neujednačenih oblika prema lokalnim potrebama, pa se između ostalog spominje postojanje i većeg broja *privatnih*⁹ logora, no zbog nedostatka građe za sada nije moguće podrobnejše istražiti sličnosti ili razlike između pojedinih logora.

U vezi građe je donekle bolja situacija s logorima koji su osnivani radi zatočenja pripadnika njemačke nacionalne manjine u Jugoslaviji, te je razvidno kako oni predstavljaju posebnu vrstu ujugoslavenskog sustava logora. Naime, njemačka je nacionalna manjina zbog ratnih događaja (znatna potpora koju su pružali agresiji Njemačke na Jugoslaviju) bila izložena posebnim vrstama represije od strane jugoslavenskih vlasti, a brojni logori za Njemce su bili samo jedan od represivnih oblika". Pritom, suvi pripadnici njemačke nacionalne nacionalne manjine smatrani *apriornim* krivcima ukoliko ne dokažu suprotno, što znači da je jugoslavenska vlast u postupanju prema njima, protivno komunističkim načelima, primjenjivala jednu vrstu rasnog kriterija.

Na temelju sačuvane (ili dostupne) građe nije moguće ni približano utvrditi broj logora koje su jugoslavenske vlasti osnivale tijekom rata i u poraću, iako je iz sačuvanih fragmenata i svjedočanstava preživjelih logoraša razvidno kako se radi o velikom broju logora koji su se nalazili u svim djelovima Hrvatske. Isto tako nije moguće utvrditi ni približan broj osoba koje su bile zatočene ili smrtno nastradale u logorima. No, određene pokazatelje u tom smislu predstavljaju *depeša OZN-e za Hrvatsko Primorje* u kojoj je sredinom svibnja 1945. g. navedeno kako se u "Žurkovu i Martinšići nalazi ... momentalno 25.000 zarobljenika"; zatim *depeša OZN-e za Hrvatsku* kako na "Kanalu

ima 7.000 zat. i zaroblj."; te *Izvještaj Javnog tužioca II Armije* kako je "u Slavonskoj Požeći u zarobljeničkom logoru (...) bilo smješteno oko 30.000 ratnih zarobljenika"¹².

Radi naznačivanja vremenskog raspona do kojeg je jugoslavenski sustav u poraću koristio logore potrebno je navesti kako se u pregledanoj građi logori posljednji put spominju u jednom dokumentu UDB-e za *oblast Dalmaciju* pri samom kraju 1947. g. što znači da su logori na području Hrvatske u to vrijeme još uvijek postojali¹³.

Osim navedenih, najtežih oblika represije koje je krajem rata i u poraću provodio sustav *nove jugoslavenske vlasti* i o kojima je grada najvećim dijelom uništena ili za sada nedostupna, djelovanje jugoslavenskih vojnih sudova u Hrvatskoj 1945. g. predstavlja temu za koju dio građe koji je sačuvan omogućava cijelovitiju znanstvenu spoznaju.

Na taj je način, na temelju pretežito normativnih akata u disertaciji njaprije istražen nastanak i razvoj jugoslavenskih vojnih sudova tijekom rata, kad su vojni sudovi postupno postajali glavna institucija za donekle uređeni pravni oblik obračunavanja s *narodnim neprijateljima*¹⁴\

U razdoblju od početka rata do jeseni 1942. g. vojni sudovi su, zbog općih slabosti partizansko-komunističkog pokreta i nerazvijenosti strukture *nove vlasti*, djelovali bez formalnih pravila o ustroju i proceduri, što znači neujednačeno, ali po kratkom postupku, uglavnom ovisno o konkretnoj, lokalnoj situaciji¹⁵.

Tek nekoliko dana prije kraja 1942. g. VŠ je donio *Naredbu* "u svrhu stvaranja jednoobraznog sudovanja na čitavo oslobodenje teritoriji, kao i kod pokretnih jedinica"¹⁶. Propisano je osnivanje sustava vojnih sudova kod komandi područja i pri operativnim postrojbama, te kako se sudi u vijeću od tri člana. Zatim, uvedena je institucija *Ulednika*, a vojni su sudovi bili dužni slati periodična izvješća nadležnom odsjeku VŠ-a koji je na temelju toga imao uvid u rad sudova, te je mogao vršiti intevencije u njihov rad. No niti iz ovog razdoblja nisu sačuvane presude ili drugi dokumenti koji bi omogućavali rekonstrukciju konkretnog djelovanja vojnih sudova.

2 v. Isto, str. 303.

3 v. Isto, str. 302.

4 v. Isto, str. 312.

5 v. Isto, str. 313.

6 v. poglavljje ove disertacije "Logori".

7 v. Isto, str. 318.

8 v. Isto, str. 319.

9 v. Isto, str. 320.

10 v. Isto, str. 322.

11 v. Isto, str. 323-325.

12 v. Isto, str. 325-326.

13 v. Isto, str. 326.

14 v. poglavljje ove disertacije "Nastanak i razvoj jugoslavenskih vojnih sudova tijekom rata".

15 v. Isto, str. 331-338.

16 L. Geršković, n. dj, str. 338.

U kontekstu općih priprema za završetak rata i potpuno preuzimanje vlasti u Jugoslaviji, KPJ je krajem svibnja 1944. g. donošenjem *Uredbe o vojnim sudovima* (u potpisuje Tito) započela temeljitu reorganizaciju sustava vojnih sudova kao dijela represivnog jugoslavenskog sustava¹. Ukinuti su dotadašnji vojni sudovi kod pozadinskih vojnih vlasti i kod operativnih postrojbi, a propisano je osnivanje centraliziranog sustava vojnih sudova na čelu kojeg je bio *Viši vojni sud pri VŠ*, koji je mogao djelovati u više vijeća; povremena "za pojedini slučaj" i stalna "kod Glavnih štabova ili štaba kojeg korpusa"².

Vojni sudovi u operativnim postrojbama osnivani su na razini korpusa, s tim što su njihova sudska vijeća obvezno osnivana; jedno pri korpusu i po jedno kod svake divizije, a prema potrebama i kod brigada. Isto tako, osnivani su vojni sudovi pri komandama korpusnih vojnih oblasti, s više vijeća; obvezno jednog pri korpusnoj vojnoj oblasti \potrebnog broja vijeća "kod komandi područja"³.

*Uredba*⁴ propisala kako vojni sudovi korpusa i vojni sudovi korpusnog vojnog područja "sude za sva djela koja su uperena protiv oslobođilačke borbe naroda Jugoslavije, protiv tekovina i interesa te borbe", a potom su veoma opširno određeni pojmovi *ratnog zločinca i narodnog neprijatelja*, na temelju čega je vojnim sudovima bio otvoren prostor za provodenje sudskog postupka bez obzira na osobnu odgovornost za djelo.

Uredba je detaljno regulirala vrste kazni i zaštitnih mjeru, vođenje procesa, strukturu presude i sl., a posebno su znakovite odredbe kako "postupak vojnih sudova imade biti brz i bez suvišnih opširnosti"⁵, te kako istražitelj "priključi dokazni materijal kako optužbe tako i obrane"⁶.

Iako nije bilo predviđeno pravo žalbe optuženog, a propisi o nazočnosti branitelja su bili kontradiktorni⁷, na temelju *Uredbe* se mogao steći dojam, kao su vojni sudovi - unutar ideo-loški zadanog okvira - ipak imali formalnu samostalnost djelovanja. Međutim, drugi dokumenti pokazuju upravo suprotno, tj. vojni su sudovi bili izrazito podređeni OZN-i. Naime, sačuvan je dokument *Vojnog suda X. Korpusa* u kojem se od nadležne OZN-e traži sljedeće: "Da bi sudovi mogli donijeti pravilnu presudu obraćati ćemo se na vas, odnosno na vaše organe na terenu da nam (...) posebno dadete vaše mišljenje kako bi konkretni slučaj trebalo rješi-

*ti, odnosno kakvu primjenu kazne narod očekuje i želi, te kakva bi kazna odnosno rješenje najviše koristilo interesima NOB"*⁸.

Na to upućuju i neki drugi komunikacijsko-direktivni dokumenti nastali između različitih represivnih tijela⁹, koji svjedoče kako su vojni sudovi krajem rata i u poraću bili nesamostalni, te, i na formalnoj razini bili čvrsto uvezani u represivni sustav druge Jugoslavije, u kojem su obavljali jedan dio zadatka.

Uredba je bila na snazi do kraja kolovoza 1945. g. kada je na snagu stupio *Zakon o uređenju i nadležnosti vojnih sudova u Jugoslavenskoj armiji*, koji je promjenio ustroj vojnih sudova, i što je znatno važnije suzio je zadatke i nadležnosti vojnih sudova, te im je temeljna nadležnost bila suditi za krivična djela vojnih osoba, dok su inkriminacije *narodnih neprijatelja i ratnih zločinaca* nadalje - u još razrađenijem obliku - normirane u *Zakonu o krivičnim djelima protiv države*¹⁰.

Kad se, osim svrhe, ustroja i užih normativnih obilježja, na temelju presuda i drugih dokumenata promatraju stvarne značajke djelovanja jugoslavenskih vojnih sudova u Hrvatskoj do kraja kolovoza 1945. g¹¹, tj. do donošenja *Zakona o vojnim sudovima*, nedvojbeno se može zaključiti kako su oni pripadali skupini sudova koji su u povijesti nazivani *revolucionarnim (izvanrednim ili prijekim) sudovima*, a osnovna im je svrha bila pridonijeti ostvarivanju revolucionarnih ciljeva KPJ na prostoru druge Jugoslavije.

Pokraj toga, takvima ih je već 1945. g. doslovno označio i jedan član CK KPH, koji je te *revolucionarne sudove* odredio kao "forme za energično i brzo čišćenje neprijatelja iz naših redova"¹². Osim *čišćenja neprijatelja iz naših redova*, vojni su sudovi zajedno s drugim sudovima (sudovi za zaštitu nacionalne časti i narodni sudovi) veoma čestim izricanjem i zaštitnih mjeru, konfiskacije imovine osuđenih osoba, pridonijeli i promjeni vlasničkih odnosa u drugoj Jugoslaviji.

Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. g. je, prema znanstvenom istraživanju u ovoj disertaciji, bila posljedica cijelog niza širih povjesnih događanja, a u užem je smislu predstavljala jedno od osnovnih obilježja uspostavljanja sveobuhvatnih revolucionarnih promjena koje je KPJ uglavnom drastičnim represivnim načinom provodila tijekom cijelog rata.

Posljedice koje je ova represivnost ostavila u Hrvatskoj su mnogostrukе, te se mogu naznačiti s ratličitim znanstvenih motrišta. U historiografskom pogledu, perspektiva društvenog razvoja Hrvatske bila je određena *novim jugoslavenskim* državnim okvirom unutar kojeg se u narednih 45 godina nije pronašao modalitet za rješavanje nacionalnih i društvenih problema koji bi jamčili stabilnost države, te je razvoj hrvatske povijesti i nadalje bio nadziran i usmjeravan prvenstveno pomoću represivnih mehanizama koje je jugoslavenski sustav u osnovi uspostavio do 1945. godine.

S politološkog motrišta je najznačajnije što je u Hrvatskoj (i Jugoslaviji) uspostavljen totalitarni model državnog i društvenog uređenja u kojem je dominirao kruti komunistički ideološko-politički i kadrovske obrazac prema diktatu KPJ/SKJ, koji nije dopuštao artikulaciju različitih društvenih interesa, a s time ni kvalitativni razvoj niti demokratsku transformaciju političkog modela vlasti.

Pokraj žrtava koje je prouzročio rat, drastična poratna represivnost jugoslavenskog sustava prema hrvatskom pučanstvu ostavila je i goleme demografske poremećaje u Hrvatskoj; dijelom u velikom broju likvidiranih osoba, a dijelom u emigracijskim i migracijskim kretanjima pučanstva, što se u valovima nastavilo i u kasnijim desetljećima te kontinuirana depopulacija hrvatskog prostora predstavlja jednu od najnegativnijih demografskih značajki¹³.

Osim toga, navedene negativne posljedice represivnosti jugoslavenskog sustava u neposrednom poraću i desetljećima nakon toga, očitovalo se su i na skućenim mogućnostima gospodarskog prosperiteta i kulturološkog razvoja, te na traumama u psihološkoj i socijalnoj svijesti u Hrvatskoj, što u znanstvenom smislu ostaju otvorena pitanja za istraživački ulazak različitih društvenih znanosti u proučavanje ove općenito slabo poznate i historiografski još nedovoljno istražene problematike.

Stogaje istraživanje koje je provedeno u ovoj disertaciji nastojalo ispuniti predviđenu svrhu, tj. pridonijeti znanstvenoj istraženosti ove teme s historiografskog motrišta, kako bi se historijska znanost približila relevantnom spoznavanju, a ostale društvene znanosti potaknule na istraživanje tema iz suvremenе hrvatske povijesti.

(Kraj)

¹ v. poglavje "Ustrojavanje jugoslavenskih vojnih sudova krajem rata i u poraću".

² V. Isto, str. 347.

³ v. Isto, str. 348.

⁴ v. Isto, str. 350-351.

⁵ v. Isto, str. 352.

⁶ v. Isto, str. 353.

⁷ v. str. 354-355.

⁸ v. Isto, str. 357.

⁹ v. Isto, str. 357-361.

¹⁰ v. Isto, str. 362-365.

¹¹ v. poglavja ove disertacije "Djelovanje jugoslavenskih vojnih sudova krajem rata i u poraću" i "Osnovne značajke presuda jugoslavenskih vojnih sudova"

¹² v. ovu disertaciju, str. 403-404.

¹³ v. I. Nejašmić, *Depopulacija u Hrvatskoj*, Zagreb, 1991.

PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (10.)

POKRŠTENJE HRVATA I GLAGOLJICA

U mauzolejima hrvatskih vladara u Biskupiji kod Knina pronađeni su izvanredni primjeri konjaničke svećane opreme, među kojima se iztiče nekoliko primjeraka ostruga karolinžkoga tipa. Nađeni su i skupocjeni predmeti osobito zlatnoga i srebrnoga nakita (naušnice, prstenje, dugmad, ogrlice i prsnici križići), staklene boce i čaše, brončano posude.

Područje pod Borninom vlašću bio je široki temelj na kojem će njegovi nasljednici izgraditi i učvrstiti hrvatsku državu od Jadrana do Dunava i Drine do Mure.

Još uvijek se u hrvatskoj historiografiji povlače pretpostavke, da su Hrvati pok-

Piše:

Mato MARČINKO

ršteni iz **Mainza** i **Salzburga**, iz **Akvileje** i **Passaua** i u doba sv. apostola Ćirila i Metoda (867.-885.). Ta pretpostavka nije uztuknula ni pred brojnim dokazima podkrijepljenim mišljenjem, da su Hrvati pokršteni ili pokatoličeni u VII. stoljeću.

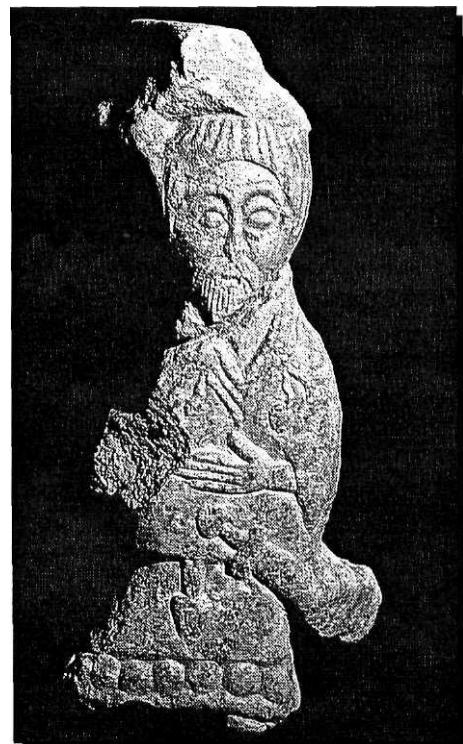
Na Drugom međunarodnom simpoziju o crkvenoj povijesti u Hrvata, koji je priredila splitsko - makarska biskupija uz suradnju Papinskoga odbora za povijestne

znanosti u Rimu i Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu te Visoke teološke škole u Splitu, a koji je održan od 30. rujna do 5. listopada 1985., predmet razprave je bio "Početci kršćanskoga i družvenoga života u Hrvata od VII. do kraja IX. stoljeća". Predavanja izgovorena na tom simpoziju objavljena su u knjizi **Početci hrvatskog kršćanskog i družvenog života od VII. do kraja IX. stoljeća** ("Crkvausvjetu", Split 1990.), koju je predio Drago Šimundža. Osvrt na predavanja na simpoziju - pod naslovom "Sat hrvatske povijesti" - objavio sam (pod pseudonimom Tomislav Heres) u časopisu "Marulić" (br. 1./1986., str. 83.-86.).

Najživlje zanimanje je pobudilo a i najjače odjeknulo predavanje dr. **Marka Japundžića** "II testo del Vangelo di Marco nel pi antico messale glagolitico croato in relazione con pi antichi testi greci e latini" (Tekst Markova Evandelja u najstarijem hrvatskom glagoljskom misalu u odnosu na najstarije grčke i latinske tekstove). Japundžićeva razprava plod je njegova tridesetgodišnjega znanstvenoga izpitivanja. U njoj je on došao do neoboriva zaključka, da su glagoljsko pismo i glagoljsko bogos-

Ljudevit Posavski

Lik starohrvatskoga dostojanstvenika

Lik staroperzijskoga dostojačstvenika

lužje obstojali i prije Sv. Braće Ćirila i Metoda. Japundžić je spomenuo, da je i Ferdo Šišić svojedobno glagoljicu izvodio iz gotskoga pisma.

Reinhard Schneider iz Saarbrückena u razpravi "Die Südslaven im Lichte erzählenden Quellen des Karolingerreiches" (Južni Slaveni u svjetlosti pisanih izvora Karolinžkoga Carstva) iznio je dokaze, da su hrvatski vladari i prije Tomislava nosili kraljevski naslov. On upozoruje, da se u starih izvorima već hrvatski vladar Trpimir (o. 845. - 864.) naziva kraljem i da je u Trpimirovo doba hrvatska Crkva veoma snažno i dobro uređena. U doba Trpimirova kraljevanja Hrvatska je bila jaka ne samo vojnički, nego je i kulturno dostigla suvremene feudalne države na europskom Zapadu.

Schneiderova razprava potvrdila je već prije poznata mišljenja, da je Trpimir bio ugledan vladar i da su ga nazivali kraljem. Kulturna i uljudbena razina njegova kraljevskoga dvora bila je veoma visoka. To nam potvrđuje glasoviti učeni benediktinac Gottschalk, koji je na Trpimirovu dvoru našao sigurno zaklonište i odgovarajuće intelektualno družvo (Lore Katić, Saksonac Gottschalk na dvoru kneza Trpimira, Bogoslovska smotra, Zagreb 1932., broj 4, str. 403. - 432.; Dr. Nada Klačić, Izvori

za hrvatsku povijest do 1526. godine, Zagreb 1972., str. 19. - 20. i 22.).

Neki smatraju, da su nazivi kralj i kraljevstvo nastali od osobnoga imena franačkoga kralja i rimskoga cara Karla Velikoga (744. - 814.) te da prema tomu ti nazivi nisu bili u porabi prije početka IX. st. U svomu Etimologiskomu rječniku Petar Skok navodi i druga tumačenja postanka riječi kralj. Tako na pr. Budimir misli da je riječ kralj predslavenskoga podrijetla i u vezi s Malom Azijom. Dominik Mandić smatra, da smo riječ kralj (kao i nazive ban i župan) baštinili od svojih iranskih praroditelja (Dominik Mandić, Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti, Rim 1963., str. 182.) Riječ kralj mogla bi se izvesti i iz keltske riječi **korio**, što znači vladar (od keltske riječi **korio** izvodi se ime mjesta Karin u južnoj Hrvatskoj; Kelti su iransko-ga podrijetla).

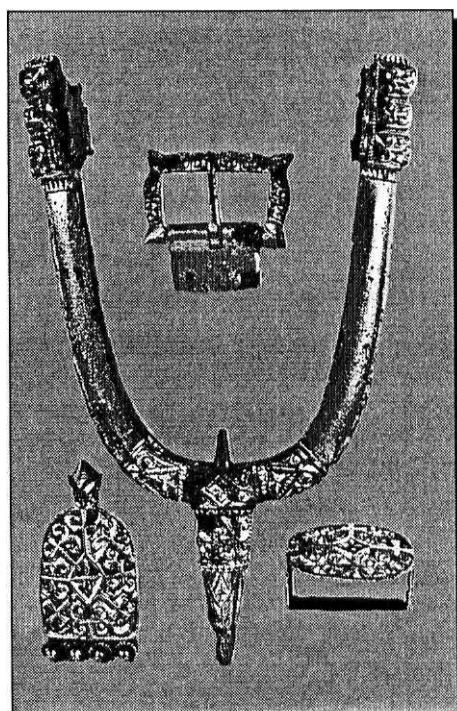
Vladarska imena horitske (hrvatske) dinastije u ukrajinskoj Crvenoj Hrvatskoj često sadrže osnovicu "MIR", a to isto u zapadnoiranskim i kurdskim govorima doslovce znači vladar odnosno kralj. Osnovica **mir** sastavnica je imena hrvatskih narodnih vladara: Trpimir, Branimir, Muncimir, Krešimir, Zvonimir (Mato Marčinko, Indoijansko podrijetlo Hrvata, Zagreb 2000., str. 468.). Trpimir, dakle, u novohrvatskomu znači kralj Trpko.

Još jedan kralj Trpimir spominje se u izpravi, koju je u Britanskemu muzeju (British Museum) u Londonu pronašao dr. Franz Christian Arens. U tekstu ove izprave govori se o troškovima izrade zidnih fresko - slika trojice hrvatskih kraljeva u crkvi sv. Jurja u Ravnoj kod Obrovca. Izpravu je Arens objavio god. 1940. u "Hrvatskoj Reviji" (XII./1940. br. 11., str. 595.). Arensov izvještaj zapazio je Dominik Mandić, koji smatra, daje izpravanapisana god. 1055./56. i da govori o neimenovanom kralju utemeljitelju crkve sv. Jurja te o kralju Trpimiru i kralju Stjepanu I. (D. Mandić, Rasprave i prilozi, str. 343. - 345.). Na temelju ove zaboravljeni i zanemarene izprave i još nekih drugih dokaza prof. Josip Stošić je uzvrdio, da su spomenute fresko-slike uistinu i obstojale (Sakralna umjetnost u provinciji Dalmaciji između 7. i 9. stoljeća).

U predavanjima na spomenutomu splitskomu simpoziju 1985. arheolozi Djuro Basler, Branimir Gabričević i Janko Belošević su potvrdili, da su se Hrvati odmah poselitbi kao kršćani uključili u zapadno-europski uljudbeni i kulturni krug, oboga-

tivši ga svojim vlastitim samosvojnim prinosom. Iz izlaganja Atanazija J. Matanića, Eduarda Peričića, Josipa Lučića, Vladimira Koščaka, Slavka Kovačića i Karla Jurišića proizlazi, da je pokrštavanje Hrvata počelo već u VII. st. Izvori o ranomu pokrštenju, iako malobrojni, uvjerljivo govore da smo imali vlastitu kulturu i umjetnost i prije no što se Franci umiješaše u našu povijest. Konjanički narod Hrvata, rekao je dr. Vinko Foretić, nije došao na Jadran i u Podunavlje kao divlja horda, nego kao narod kulturan i uljuden. Profesor na washingtonskomu sveučilištu (USA) Imre Boša razradio je svoju poznatu postavku, da se grob sv. Metoda nalazi na području Sirmija (Srijemska Mitrovica). Benedikta Zelić - Bučan demitizirala je Grgura Ninskoga kao borca za glagoljicu (Grgur Ninski borio se za veću samostalnost niniske biskupije da bi joj izborio položaj prve biskupije u Hrvata, ali nema dokaza da je bio glagoljaški borac). Za hrvatski državni i crkveni sabor na Duvanjskomu polju, obstoјnost kojega znanstvenici ne niječu, dr. Vladimir Koščak je uzvrdio, da je održan godine 888. u doba vladanja hrvatskoga vladara Branimira (Koščak smatra, da je upravo Branimir onaj kralj kraljeva Budimir iz Hrvatske kronike).

Povjestnici iznose razne predpostavke o vremenu i načinu pokrštenja Hrvata. Sva njihova različita mišljenja Juraj Kolarčić svrstava u tri skupine: 1. Teorija o pokatoli-

Starohrvatska ostruga s priborom za zakopčavanje (IX. st.)

čenju Hrvata; 2. Dalmatinska ili južnorvatska teorija o **ranom pokrštavanju** Hrvata; 3. Sjevernohrvatska, panonska ili franačka teorija o **kasnijem** pokrštavanju, ili rekristijanizaciji Hrvata.

Teorija o pokatoličenju Hrvata temelji se na izvješću **splitskoga arcidjakona Tome** (+ 1268.), da su se Hrvati u današnje hrvatske zemlje doselili u VII. stoljeću kao kršćani arijanci, te da su izmislili bogoslužje na svomu vlastitom jeziku. Oslanja-jući se na Tomino izvješće, **Miho Barada** je iznio postavku, da su se Hrvati doselili u današnju domovinu već kao pokršteni arijanci i da su se tu samo pokatoličili. Baradi-no mišljenje ostalo je bez jačega odjeka u historiografiji.

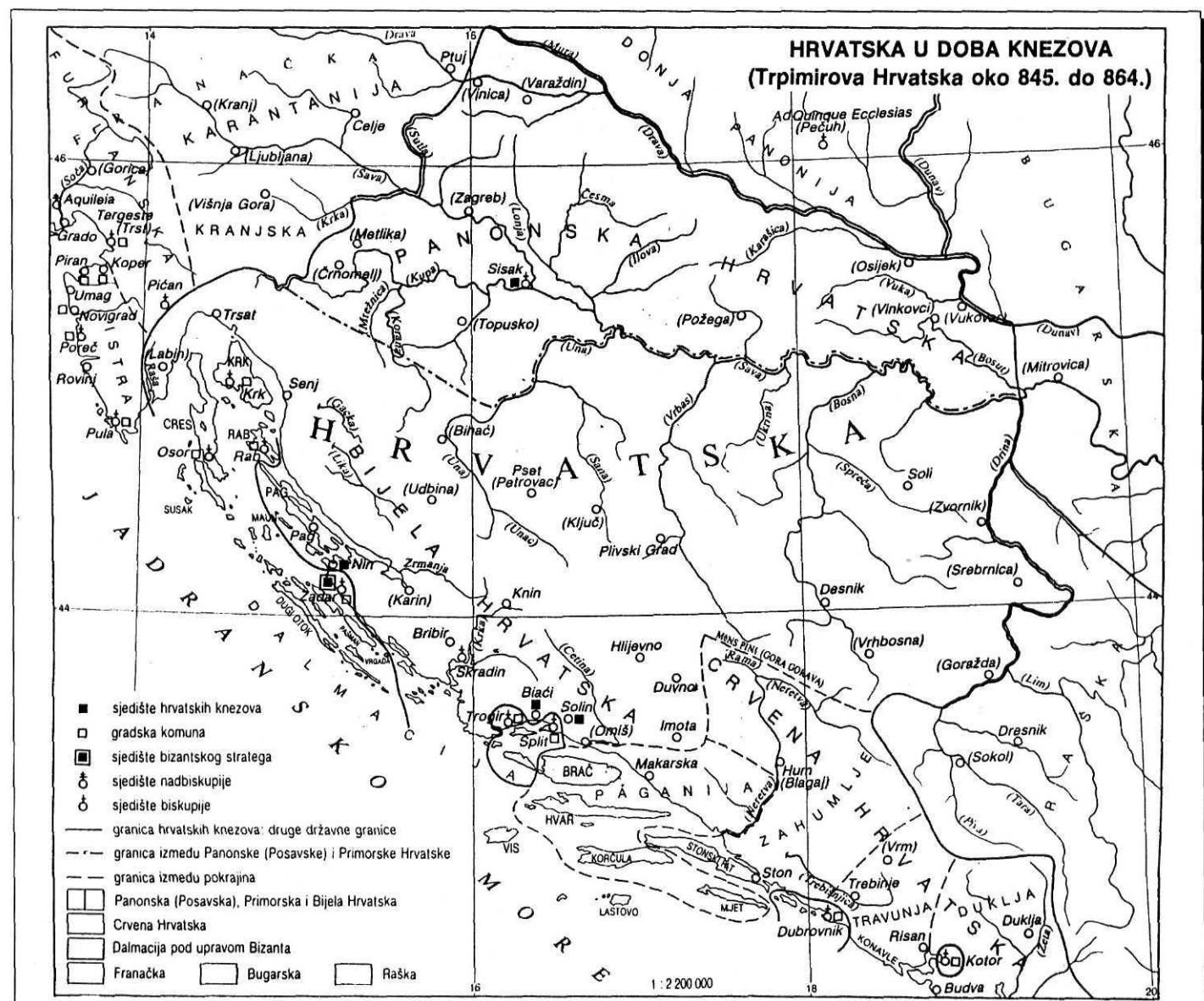
Dalmatinsku ili južnogradsku teoriju o ranomu pokrštavanju Hrvata od starijih povjestnika zastupaju D. Farlati, F. Rački, V. Klaić i S. K. Sakač, a od novijih D.

Mandić, A. Ivandija i B. Zelić-Bučan. Oslanjajući se na izvješće bizantskoga cara Konstantina VII. Porfirogeneta oni tvrde, da se pokrštavanje Hrvata zbivalo postupice—počelo je od godine 640. / 641., a ugovarnom je završeno do početka IX. st.

Pobornici sjevernohrvatske, panonske ili takozvane franačke teorije su J. Jelenić, F. Bulić, J. Bervaldi, F. Šišić, J. Šidak i N. Klaić. Oni se pozivaju na pisanje Konstantina Porfirogeneta, splitskog arcidjaka Tome i na arheoložka ispitivanja.

Sve ove teorije obrazlaže Juraj Kolarić u svojoj razpravi **Historiografija o pokrštenju Hrvata** objavljenoj u knjigi **Počeci hrvatskog kršćanskog i društvenog života od VII. do kraja IX. stoljeća** (Split 1990., str. 39. - 54.). U zaključku razprave on kaže: "Na temelju izloženoga možemo zaključiti da je pokrštavanje Hrvata započelo u drugoj polovici VII. stoljeća, i to

najprije na užem području Dalmatinske Hrvatske, uz Jadransko more. Iz tada romanskog Splita kršćanstvo se postupno širilo prema unutrašnjosti. Pokrštenje pojedinih hrvatskih vladara povijesni izvori spominju poimence: Porga, Porin, Vojnomir, Višeslav, Borna, Ljudevit Posavski, što je sve dalo poticaja i širim narodnim slojevima da prihvate kršćanstvo. Sigurno je da su romanski dalmatinski svećenici bili prvi misionari hrvatskog naroda, podpomognuti rimskom kurijom, koja je nastojala obnoviti crkvenu hijerarhiju u dekristiniziranom Iliriku. Tako je stara salontanska Crkva oživjela u novoutemeljenoj splitskoj metropoliji. Ovo rano pokrštenje zastupaju: D. Farlati, F. Rački, V. Klaić, S.K. Sakač, A. Ivandija, D. Mandić (**dalmatinska teorija**). I. Lučić i M. Barada (rano razdoblje) ovo krštenje pomiču pod kraj VII. i u VIII. stoljeće i mogu se ubrojiti

u skupini autora t. zv. dalmatinske teorije.

- Pokrštenje **istarskih i primorskih** (Hrvatsko Primorje, nap. M. M.) trebalo bi staviti u vrijeme franačke dominacije (podkraj VIII. ili početkom IX. stoljeća), a nešto kasnije - pod utjecajem franačkih vlasti i franačkih misionara - kršćanstvo prodire i u Panonsku Hrvatsku, dok je Bizant zaslužan za pokrštenje Hrvata u Dukljiji, uz Neretu i u Zahumlju. Sigurno je da se intenzivniji kršćanski život kod Hrvata razvio nakon 803. godine, pod franačkim vrhovništvom, kada su dolazili misionari iz Akvileje. Kada je kršćanstvo došlo u Panonsku Hrvatsku teško je sa sigurnošću utvrditi, ali je činjenica daje knez Ljudevit Posavski (+ 823.) već bio kršćanin i da je bio u dobrom odnosima s akvilejskim patrijarhom. Samo pedesetak godina kasnije ovo je područje došlo u okvir obnovljene srijemske metropolije sv. Metoda i bilo je za kršćanstvo osvojeno djelovanjem učenika sv. braće Ćirila i Metoda. Pobornici ove ili **franačke teorije** pokrštenja (J. Jelenić, F. Bulić, J. Bervaldi, F. Šišić, J. Šidak, N. Klaić i drugi, datiraju pokrštenje Hrvata s IX. stoljećem."

(nastavlja se)

U spomen

S. BERISLAVI MARIĆ

14. listopada ove 2001. godine umrla je S. Berislava Marić na Širokom Brijegu. Bila je politička zatvorenica iz godine 1948. Rođena je 12. svibnja 1915. u Polugu kraj Mostara. Potekla je iz ugledne kršćanske obitelji. Poslije završene pučke škole u rodnom mjestu, a pošto je bila vrlo pobožna, začeljela je posvetiti se Bogu i svomu narodu, pa je stupila u Kongregaciju školskih sestara franjevki u Bijelom Polju. Završila je domaćinski tečaj i radila kao domaćica u Konviktu (dačkom domu) na Širokom Brijegu. Poslije II. svjetskog rata došla je u Bijelo Polje. Uhićena je 24. travnja 1948. i osudena na godinu dana zatvora zato što je imala vezu s "odmetnicima", sastajala se s njima i pomagala ih. To su bili odbijegli hrvatski vojnici koji su se nalazili u šumi i sebe su nazivali križarima, a udbaši su ih zvali "odmetnici i banditi". S. Berislava nosila je pismo koje su "križari" uputili mostarskom biskupu don Petru Čuli, a u taj događaj bio je umiješan i don Mate Nuć. Ona je priznala da je nosila pismo koje su joj dali ljudi iz šume. Zatvor je izdržala u Stolcu. Kasnije je radila u raznim samostanima, a zadnje godine života provela je u samostanu na Širokom Brještu. Dolaskom pluralističke demokracije željela je dobiti status političkog zatvorenika, ali pošto nije imala domovnicu nije mogla ostvariti svoje pravo, pa je zato bila veoma žalosna. Zalaganjem njezina bratića Ivana Marića dobila je domovnicu i postala član Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Nitko nije bio tada sretniji od nje. Znal je reći da želi biti u društvu onih koji su robijali za Hrvatsku.

Recimo da kraju da su s. Berislavu krasile najljepše ljudske osobine, kao redovnicu, i da je svojom dobrotom i susretljivosti stvarala ugodno ozračje, gdje se god nalazila. Bila je uzorna kršćanka i domoljubna Hrvatica.

Mladim sestrama može služiti kao uzor.

I. Alilović

U SPOMEN

PREMINULIM ČLANOVIMA HDPP PODRUŽNICE GOSPIĆ

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika Podružnica Gospic od lipnja 2001. ostalo je bez svoja četiri člana. Izmučeni bolešću doivenom u komunističkim robijašnicama i životom na "slobodi" u Titovoj Jugoslaviji, napustili su ovaj svijet i preselili se i vječnost. Osuđeni "u ime naroda" u omraženoj srbokomunističkoj Jugoslaviji dočekali su s radošću i ushićenjem uskrsnuće Republike Hrvatske. Nažalost, napuštaše ovozemaljski svijet tužni zbog sluganske, nagodbenjačke politike neokomunističke vlasti, u strahu za sudbinu hrvatskog naroda i Hrvatske.

RUŽA GRUBIŠIĆ rođena Pavlak rodila se u Brinju 11. siječnja 1924., a preminula je 29. lipnja 2001. Divizijski sud u Zagrebu osudio ju je u ime naroda po članku 3. i 14. na kaznu strogog zatvora od dvije godine. Optužbu je zastupao tužitelj Zvonimir Hasaki. Sudac je bio Emil Validija, a svjedoci optužbe Ivan Zavrc i Mile Karin. Robovala je od 01. listopada 1946. do 01. listopada 1948. u Slavonskoj Požegi. Prisilno je radila na građevini kao pomoćni radnik. Umrla je u siromaštву, jako bolesna. Ponosno je nosila svoj žrtveni križ kao prava Hrvatica.

ZVONIMIR HERMAN rodio se 10. ožujka 1929. u Gospicu. Po zanimanju je bio elektromehaničar. Osudio ga je Vojni sud u ime naroda po članku 377/52 na dvije godine strogog zatvora. Kaznu je izdržao u logoru Stara Gradiška od 1952. do 1954. Preminuo je 15. srpnja 2001. Društvo je izgubilo svog člana, a Gospic, grad koji nezaustavljivo umire, još jednog od svojih malobrojnih strosjeditelja.

IVAN BUŠLJETA rodio se 17. lipnja 1930. u Podoštri kod Gospica, a preminuo je 3. kolovoza 2001. Osuđen je u ime naroda po članku 118. i 119. na kaznu strogog zatvora u trajanju od jedne godine i osam mjeseci. Tužitelj je bio Ilija Vučnović, sudac Maksim Dragosavac, a svjedoci optužbe Đoko Jelovac, Milan Grbić i Mirko Čubrilo. Kaznu je odrobijao u Staroj Gradiški. Iako je po zanimanju bio krojač, prisilno je radio u pogonu bravarije.

STIPE RUKAVINA rodio se 12. svibnja 1919. u Kalinovači kod Gospica, a preminuo je 9. rujna 2001. U ime naroda osuđen je na 7 mjeseci zatvora zbog svoga domoljublja. Optužbu je zastupao Tode Bogdanović. Svjedoci optužbe bili su pripadnici UDB-e Božo Marković i Vanja Arbanas. Kaznu je izdržao u gospičkom zatvoru.

Neka im je laka sveta hrvatska gruda koju su neizmjerno voljeli!

Predsjednik HDPP Podružnice Gospic
Ivan Vukić

IN MEMORIAM

U SPOMEN

VLADIMIR RUBIL

Rod. 24.07.1927. god. u Novom Selu, Bosanski Brod,
umro je 17.11.2001.
Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ Podružnica Rijeka

U SPOMEN

STJEPAN BOSAK

umro u srijedu 22.08.2001. god. u 76. godini života
Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

IVAN DRAGIČEVIĆ

Rod. 31.10.1925. god. u Jablancu, Senj,
umroje 01.06.2001.
Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ Podružnica Rijeka

U SPOMEN

IVAN BARBERIĆ

Preminuo u 76. god. života u Đurđevcu
Laka mu bila hrvatska zemlja
HDPZ-Podružnica-Koprivničko-Križevačka

U SPOMEN

STJEPAN STRELAR

umro 05.11.2001. u 77. godini života
nakon teške bolesti.

U SPOMEN

RUŽICA GOLIĆ

Ud. pok. Ive Golica, rođena 28. ožujka 1920. u
Slavonskom Brodu, umrla početkom studenoga 2001.
HDPZ PODRUŽNICA RIJEKA

U SPOMEN

TEREZIJA HOGGE

Rodenja 9. ožujka 1917. g. u Pavlovu, N. Gradiška.
Umrla 04.11.2001.
HDPZ PODRUŽNICA RIJEKA

U SPOMEN

ANTUN BAJTAL

Roden 09. 05. 1922. - umro 02. 12. 2000.
Robovao u Lepoglavi od 09.08.1946. do 09.08.1949.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MARKO VLAHO

pričuvni narednik, pripadnik 204. vukovarske brigade
umro u subotu, 27. listopada 2001. u 72. godini
života nakon duge i teške bolesti.

U SPOMEN

ANTUN IVOKOVIĆ

Roden 03. 09. 1940. - umro 28. 12. 2000.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MARTA TOPALOVIĆ

Rodenja 15. 02. 1908. - umrla 24. 02. 2001.
Robovala u Požegi od 03. 07. 1945. do 21. 01. 1949.
Laka joj hrvatska zemlja!

U SPOMEN

KRUNOSLAV BRUST

Roden 24.05.1924. - umro 08.11.2000.
Robovao u Lepoglavi od 20.08.1946. do 29.11.1953.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MATO VASILJ

Roden 26. 11. 1915., -umro 16.01.2001.
Robovao u Požegi od 26. 11. 1956. do 26. 05. 1958.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

JELICA DUNIĆ

Rodenja 14.05. 1927.-umrla 12.04.2001.
Robovala u Požegi od 17. 04. 1946. do 17. 04. 1947.
Laka joj hrvatska zemlja!

U SPOMEN

ANTUN KOVAČEVIĆ

roden 19. 05. 1921. - umro 20. 02. 2001.
Robovao u Gradiški od 19. 05. 1945. do 29. 11. 1953.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

ANTE ŠUĆUR

Roden 29. 05. 1925. -umro 20. 03. 2001.
Robovao u Osijeku od 03. 11. 1956. do 09. 01. 1957.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

IVAN CVETKO

Roden 07. 07. 1932. -umro 18. 05. 2001.
Robovao na Golum otoku od 16.11.1962. do
15.11.1965.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MARIJA BRČIĆ

Rodenja 03. 06. 1931. - umrla u svibnju 2001.
Robovala u Petrinji od 08. 09. 1946. do 29. 09. 1947.
Laka joj hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MILAN PAVLOVIĆ

Roden 22. 09. 1928. -umro 26. 06. 2001.
Robovao u Lepoglavi od 27.08.1945. do 27.08.1947.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

ANA PAJESKA

Rodenja 21. 09. 1923. -umrla 24. 09. 2001.
Robovala u Požegi od 27. 12. 1945. do 22. 09. 1947.
Laka joj hrvatska zemlja!

U SPOMEN

VLADIMIR DIDOLIĆ

Roden 22. 12. 1922. - umro 04. 05. 2001.
Robovao u Lepoglavi i Gradiški od 09.10.1945. do
27.11.1958.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

ZVONKO VIDAKOVIĆ

Roden 27. 11. 1927. - umro 13. 07. 2001.
Robovao u Našicama 16. 04. 1945. do 08. 08. 1945.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MIROSLAV VRGOČ

Roden 29. 07. 1927. - umro u listopadu 2001.
Robovao u Gradiški od 23. 05. 1946. do 11. 12. 1956.
Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

JOSIP FERIĆ

Roden 04. 06. 1932. - umro 19. 10. 2001.
Robovao u Đakovu od 03. 01. 1951. do 03. 05. 1951.
Laka mu hrvatska zemlja!

IN THIS ISSUE

Internationalists and cosmopolitans are selling Croatia off, claims **Ivan Gabelica**. According to his opinion the coalition government elected in January 2000 lacks national feeling and national dignity. Headed by the Social Democrats who are in fact members of the former Communist Party has for two years now shown so much co-operation towards the international community that it in fact has seriously endangered our own state sovereignty. This is evident in the debate about our state border, in having to accept an imposed reconciliation with Serbia and the Federal Republic of Yugoslavia, the servile acceptance of collaboration with the International War Crimes Tribunal for the Former Yugoslavia etc. The repercussions of this direction of politics are unforeseeable and so the majority of nationally-conscious Croats are asking for new elections.

The central topic of this issue is the significantly reduced rights for former political prisoners in Croatia. On the former anniversary of the Yugoslav Communist Republic (29 November), the coalition government with a narrow vote in the Croatian Sabor (Parliament) adopted the Law on Amendments and Supplements to the Law on the Rights of Former Croatian Political Prisoners. The majority of former prisoners see this move by the government as revenge by those same people who for decades imprisoned them and abused them. (Namely, the Prime Minister, Minister of Finance and Minister of Social Security and Labour are all former communists as are a series of other ministers in this government).

While other countries formerly under communist rule are expanding compensation and rights for former political prisoners or in the least, fulfilling their obligations, our new legislature directly cuts back the rights that former political prisoners had a hell of a time to gain. Compensation for the period of unemployment following prison has been abolished and descendants of former prisoners are no longer eligible to inherit this compensation which had been guaranteed to them by Law. At the same time it appears that these new amendments will be effective retrospectively and applied to all court proceedings that were filed by many former prisoners so that their guaranteed rights could be assured.

All this indicates that the new law is in violation of the Constitution. It directly threatens the principle of equality of all citizens before the law and abolishes rights that were legally attained. The law annuls the fundamental principle of obligatory rights by which debtors in a dual relationship cannot one-sidedly in their

A. Kačić-Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*
(*A pleasant conversation of the Croatian People*), 1756

own favour change time frames and conditions of payment. Above all the Constitution of the Republic of Croatia prohibits retrograde actions with legislature only in exceptions with regard to certain directives. The new legislature nevertheless introduces changes to the entire law at the detriment of former political prisoners.

As a document witnessing its time our publication presents an entire phonogram of the parliamentary debate that resulted in this scandalous legislature. In addition the President of the Croatian Association of Former Political Prisoners, **Jure Knežović** has prepared a series of other documents and details that disclose the deliberate machination of figures and intrigue used by government circles.

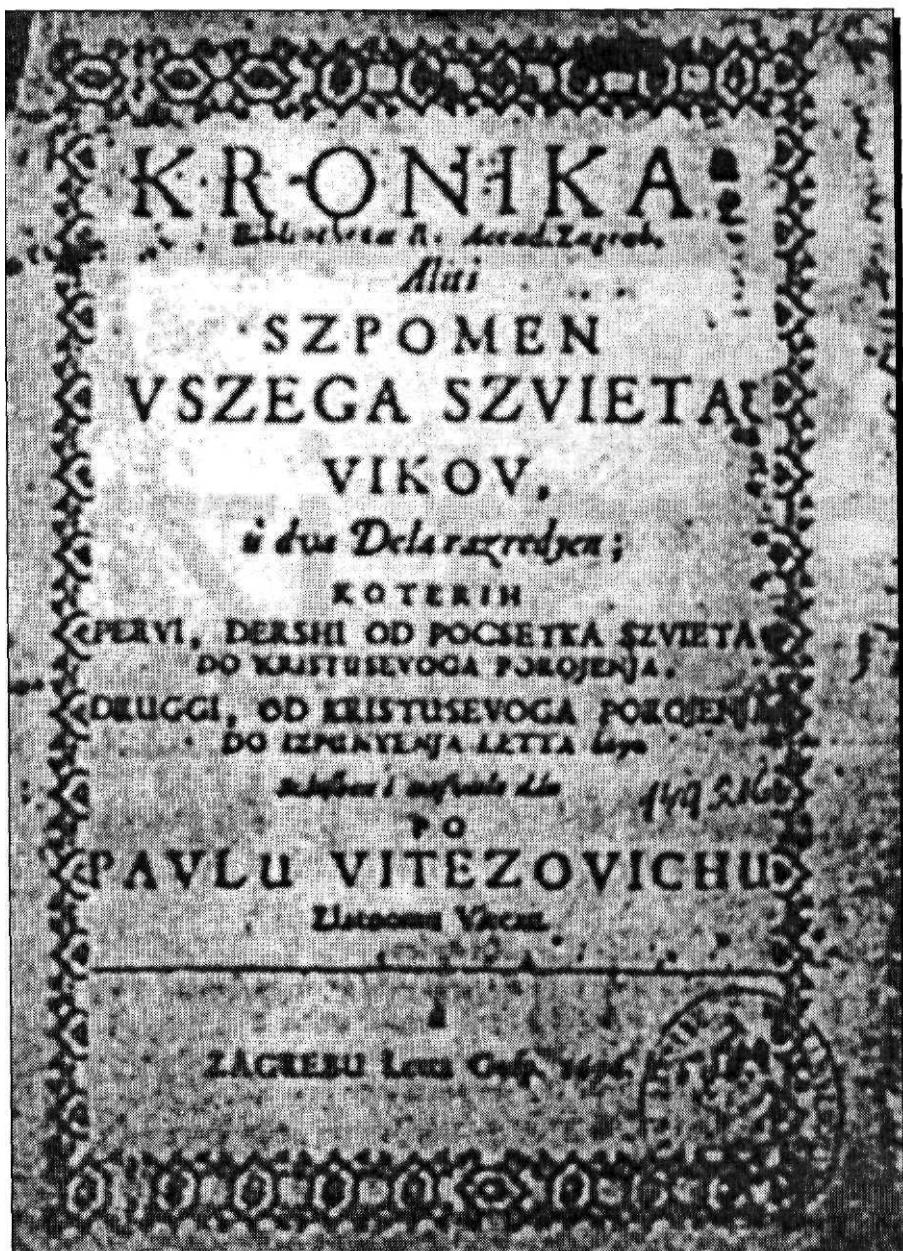
IN DIESEM HEFT

Kroatische Internationalisten und Kosmopoliten verkaufen Kroatiens, behauptet **Ivan Gabelica**. Nach seinem Urteil ist die Koalition, die im Januar 2000 in Kroatien an die Macht kam mit Mangel an Nationalgefühl und Nationalwürde gekennzeichnet. Angeführt von Sozialdemokraten, die eigentlich Mitglieder ehemaliger Kommunistischer Partei seien, zeigt diese Koalition im Laufe dieser zwei Jahre eine sog. Kooperation der internationalen Gemeinschaft gegenüber in solch einem Maße, die die Staatssovereinheit ernsthaft gefährdet. Dies zeichnet sich in Debatten über Staatsgrenzen, in der Annahme einer aufgezwungenen Versöhnung mit Serbien und BR Jugoslawien, in der unterwürfigen Zusammenarbeit mit dem Internationalen Strafgericht für das ehemalige Jugoslawien usw. ab. Die Folgen einer solchen Politik sind unübersehbar, so dass die Mehrheit nationalbewusster Kroaten, Neuwahlen wünschen.

Das Mittelthema in diesem Heft ist die erhebliche Reduzierung von Rechten kroatischer ehemaliger politischer Häftlinge. Genau am Gedenntag der jugoslawischen kommunistischen Republik (29. November) hat die Koalitionsregierung mit knapper Mehrheit im Kroatischen Sabor (Parlament) das Gesetz zur Änderung und Ergänzung des Gesetzes über Rechte kroatischer ehemaliger politischen Häftlinge durchgezwängt. Die große Mehrheit ehemaliger Häftlinge sieht in diesem Zug Rache jener gleichen Kräfte, die sie durch Jahrzehnte eingesperrt hatten. (Regierungspräsident, Finanzminister, Minister für Arbeit und Soziales, so wie eine Reihe anderer Minister in der kroatischen Regierung sind nämlich ehemalige Kommunisten.)

Während in allen ehemaligen kommunistischen Staaten die Rechte ehemaliger politischer Häftlinge erweitert oder zumindest bestehende gesetzliche Verpflichtungen erfüllt werden, schlägt das neue gesetzliche Regulativ direkt auf das bestehende Recht. Abgeschafft ist das Recht auf Entschädigung für die Zeit der Arbeitslosigkeit nach Entlassung aus dem Gefängnis, die die Folge einer politisch motivierten Diskriminierung ist; abgeschafft ist das Recht auf Schadenersatz, das das bisherige Gesetz den Kindern als Erbrecht gewährte. Gleichzeitig drohen neue Änderungen mit rückwirkender Tätigkeit auch auf alle Gerichtsprozesse, die viele politische Häftlinge wegen Auszahlung gesetzlich verankerten Schadenersatzes angestrebt hatten.

Alles deutet daraufhin, dass das neue Gesetz verfassungswidrig ist. Es gefährdet in direkter Weise das Prinzip der Gleichberechtigung der Bürger vor dem Gesetz und schafft bereits erworbene

Pavao Ritter-Vitezović: Kronika (Chronik), 1696

Rechte ab. Durch dieses Gesetz ist das Prinzip des Obligationsrechtes, nachdem der Schuldner in gegenseitiger Beziehung, Termine und Bedingungen zu seinem eigenen Gunsten einseitig nicht ändern kann, annulliert. Über alledem verbietet, die Verfassung der Republik Kroatien rückwirkende Wirkung, lässt dies jedoch ausnahmsweise hinsichtlich einzelner Verordnungen zu. Durch dieses neue gesetzliche Regulativ wird das gesamte Gesetz zu Ungunsten der politischen Häftlinge geändert.

Als Dokument der Zeit, veröffentlichen wir in unserem Heft das ganze Phonogramm der Parlamentsdebatte, die mit diesem skandalösen Gesetz resultierte. Dazu hat der Präsident der Kroatischen Gesellschaft ehemaliger politischer Häftlinge, **Jure Knežević**, eine Reihe andere Dokumente und Daten vorbereitet, die die Machenschaften der Regierungskreise und Manipulation mit Zahlen bloßstellen.

THE CROATS UNDER YUGO SLAVIAN RULE.

The Result of an Inquiry

by

RHYS J. DAVIES, M.P.

and

BEN RILEY, ex-M.P.

October 1932.

- I. Foreword.
  - II. The Complaints of the Croats.
  - III. Report and Conclusions.
-

